

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ЗАПОРІЗЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА РАДА
МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦДЕРЖСЛУЖБИ
У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ТА ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТЯХ
КОРОЛІВСЬКИЙ КОЛЕДЖ МІСТА НЬЮ-ЙОРК
КАВКАЗЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВРОЦЛАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФАКУЛЬТЕТУ СОЦІОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
УНІВЕРСИТЕТУ ФІРАТ
ЦЕНТР СТРАТЕГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ
СОЮЗ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІВ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ
ОДЕСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

МАТЕРІАЛИ

X Міжнародної наукової конференції

«СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО КРАЇНИ: ТЕХНОЛОГІЇ МИРОТВОРЕННЯ»

21 лютого 2020 року

Запоріжжя

УДК: 316.334.3:316.4

ББК: С55.373.1

М 341

Редакційна колегія:

Головний редактор – *Лепський М.А.*, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології ЗНУ.

Науковий редактор – *Кудінов І.О.*, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології ЗНУ.

Бірюкова Т.Ф., кандидат філософських наук, декан факультету соціології та управління ЗНУ.

Капріцин І.І., доктор філософських наук, професор кафедри соціальної філософії та управління.

Бутченко Т.І., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.

Скворець В.О., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціології ЗНУ.

Цокур Є.Г., доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології ЗНУ.

Технічне редагування: *Бойко Ю.Ю.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОЧНІСТЬ ВИКЛАДЕНИХ У ПУБЛІКАЦІЯХ ФАКТІВ
НЕСУТЬ АВТОРИ

Матеріали X Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: технології миротворення» (21 лютого 2020 року, м. Запоріжжя) / М.А. Лепський (гол. ред.), І.О. Кудінов (наук. ред.); ред. кол.: Т.Ф. Бірюкова, І.І. Капріцин, Т.І. Бутченко, В.О. Скворець, Є.Г. Цокур. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2020. 174 с.

ISBN 978-617-7019-34-2

Збірник містить матеріали X Міжнародної наукової конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього країни: технології миротворення» (21 лютого 2020 року, м. Запоріжжя). Сучасний розвиток світу, що визначений глобальними змінами світового порядку, напруженням відносин як світових, так і регіональних геополітичних лідерів формує новий комплекс викликів для майбутнього України. Тому актуальним стає порядок денний миру та ненасильства, «інвентаризація» успішних форм розбудови миру в умовах гібридних війн, регіональних конфліктів та цивілізаційних розломів.

У матеріалах ведуться обговорення актуальних проблем соціального прогнозування та форсайтних досліджень в контексті вдосконалення інструментарію систематизації та комплексування методів прогнозування та стратегічного соціального управління, а саме у визначені світогляду майбутнього.

Видання збірника здійснено за підтримки igorkudinov.pro

ISBN 978-617-7019-34-2

ЗМІСТ

СЕСІЯ 1. СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ МИРОТВОРЕННЯ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ МАЙБУТНЬОГО

ЛЕПСЬКИЙ МАКСИМ АНАТОЛІЙОВИЧ

Технології миротворення: досвід дослідження та послідовність впровадження 8

МАЛЬЦЕВ ОЛЕГ ВИКТОРОВИЧ

Применение социологических методов в криминологии 10

СКВОРЕЦЬ ВОЛОДИМИР ОЛЕКСІЙОВИЧ

Правлячий клас України: від деградації до дегенерації 13

РУСЕЦКИЙ АЛЕКСАНДР

Международная политика сецессионистов и унионистов - перспективы сотрудничества 16

УРУШАДЗЕ МАЙЯ

Фактор страха в фрейм-играх в политической повестке дня в постсоветских странах 21

ДОДОНОВА ВІРА ІВАНІВНА

Роль історичної травми в формуванні сучасних наративів в Україні 23

КИРИЛЕНКО ЕЛЕНА НИКОЛАЄВНА

Перспективы формирования глобальной институциональной матрицы в контексте процессов глобальной демократизации общества 25

СКРИННИК МИХАЙЛО АНТОНОВИЧ, ФЛЬОРКО ЛІЛІЯ ЯРОСЛАВІВНА

Суб'єктність української людини в умовах гібридної війни 28

ХОРИШКО ЛІЛІЯ СЕРГІЇВНА

Співвідношення війни та політики в концепції К. Клаузевіца 31

КУЛИК МАРІЯ АНАТОЛІЇВНА

Фігури пам'яті в реалізації практики миротворення 32

ЛЕПСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

Геополітична суб'єктність як чинник конфігурації світоустрою 35

МАЛЬОВАНА ЮЛІЯ ГЕННАДІЇВНА, РУДНЄВА АННА ОЛЕГІВНА

Роль медіа у мирному врегулюванні військових конфліктів 39

ПОВАЖНА АННА ВАЛЕРІЇВНА

Спільні цінності як інструмент оптимізації державного управління в миротворчих процесах 41

ІСМАІЛОВ САМІР ТІФЛІС ОГЛИ

Професіоналізація геймерів як тенденція майбутнього 43

ВАЙЛО ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА	
<i>Методологічні основи дослідження зв'язків з громадськістю в органах місцевого самоврядування.....</i>	<i>47</i>
ГОРБЕНКО ВІТАЛІЙ СЕРГІЙОВИЧ	
<i>Сучасна парадигма миротворчості.....</i>	<i>50</i>
СЕСІЯ 2. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА В КОНТЕКСТІ МИРОТВОРЕННЯ. ЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ В КОНТЕКСТІ МИРОТВОРЕННЯ	
БУТЧЕНКО ТАРАС ІВАНОВИЧ	
<i>Етичні орієнтири інституційного дизайну в креативних індустріях .....</i>	<i>52</i>
ДОДОНОВ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ	
<i>Миротворчий потенціал геофілософії.....</i>	<i>53</i>
КАПРІЦІН ІГОР ІЛЛІЧ	
<i>Місце ресурсної свідомості в дослідженнях й експериментальних розробках у сфері суспільних і гуманітарних наук.....</i>	<i>56</i>
КРАСНОКУТСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ	
<i>До питання про призначення й зміст «держави» .....</i>	<i>59</i>
УТЮЖ ІРИНА ГЕННАДІЇВНА	
<i>Національна стратегія розвитку вищої освіти України .....</i>	<i>63</i>
HANDAN KARAKAYA	
<i>Municipalities and Social Services in Turkey .....</i>	<i>65</i>
SEMRA ÖZKAN	
<i>Non-Governmental Organizations for Women in Turkey.....</i>	<i>68</i>
ГЛАЗУНОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ	
<i>Відкриття ринку землі: можливості та загрози.....</i>	<i>69</i>
КОВАЛЕНКО АЛЛА ІГОРІВНА	
<i>Родина як головна гарантія свободи людини в творчості англійського журналіста початку ХХ століття Г.К. Честертона .....</i>	<i>72</i>
КРИВЕГА ЛЮДМИЛА ДМИТРІВНА, СУХАРЕВА КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА	
<i>Медіапростір як формат буття сучасної людини .....</i>	<i>75</i>
ЧАЙКА ІРИНА ЮРІЇВНА	
<i>Світовий досвід подолання соціальних наслідків залучення дітей до збройних конфліктів .....</i>	<i>77</i>
БОЙКО ГАННА ВАЛЕНТИНІВНА	
<i>Розвиток професійних компетентностей працівників органів державної влади та місцевого самоврядування за допомогою групових тренінгів.....</i>	<i>79</i>

ЕЛЬ ГУЕССАБ КАРИМ	
<i>Арабський світ в умовах міжкультурної інтеракції .....</i>	<i>82</i>
МАЛОВІЧКО ОЛЕНА ВЛАДИСЛАВІВНА, ЄСІНА ВЕРОНІКА ПАВЛІВНА, КУДІНОВ ІГОР ОЛЕКСІЙОВИЧ	
<i>Особливості інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх школах України: Запорізький регіон .....</i>	<i>83</i>
ПОВЗЛО ОЛЕКСАНДР, ПОВЗЛО ВАЛЕНТИНА	
<i>Соціальне-філософське прогнозування екології майбутнього .....</i>	<i>86</i>
БЄЛЯКОВА КАТЕРИНА	
<i>Антропосоціальні виміри культури.....</i>	<i>90</i>
ВАСИЛЬЄВА АННА	
<i>Визначення поняття «електронна демократія» .....</i>	<i>90</i>
ВЕЛІЄВ ФАРИЗ ТЕЙЮБ ОГЛИ	
<i>Становлення нового світового порядку: азербайджанський дискурс.....</i>	<i>93</i>
ДЬОМОЧКА ГАННА ВАДИМІВНА	
<i>Особливості антикорупційної діяльності в Грузії: уроки для України .....</i>	<i>95</i>
ЄСІНА ВЕРОНІКА ПАВЛІВНА	
<i>Інституціоналізація інклюзивної освіти в Україні .....</i>	<i>98</i>
КОСТЕНКО НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА	
<i>Соціально-конструктивне мислення в трудовій діяльності людини.....</i>	<i>101</i>
ОВЧАРОВА ВАЛЕРІЯ СЕРГІЇВНА	
<i>Соціальна робота з залучення молоді до волонтерської діяльності у розвитку соціального капіталу громади.....</i>	<i>104</i>
БАТИЛЬ СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ	
<i>Центри безпеки як перспективна модель забезпечення цивільного захисту в умовах децентралізації.....</i>	<i>108</i>
ІВАНОВА МАРІЯ ВІКТОРІВНА	
<i>Система професійної реабілітації осіб з обмеженими можливостями.....</i>	<i>110</i>
ЛЕВИЦЬКА ЮЛІЯ СТЕПАНІВНА	
<i>Елементи професійної адаптації соціальних працівників .....</i>	<i>112</i>
МАТЮХА ЛАРИСА ВОЛОДИМИРІВНА	
<i>Впровадження інноваційних технологій до системи управління публічного адміністрування нарахування пільг.....</i>	<i>114</i>
ПОПОВА СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА	
<i>Державна аудиторська служба України як розпорядник інформації.....</i>	<i>118</i>

ОНИЩЕНКО КРИСТИНА СЕРГІЇВНА <i>Волонтерство як соціальна практика та можливість створення власного бізнесу.....</i>	121
СЕСІЯ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА	
ЦОКУР ЄВГЕН ГЕОРГІЙОВИЧ <i>Політико-правові наслідки залучення дітей до збройного конфлікту на сході України.....</i>	125
КІНДРАТЕЦЬ ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА <i>Використання тактики виснаження в гібридній війні.....</i>	127
КРИВОШЕЇН ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ <i>Соціоінженерний підхід у методологічному комплексі соціології соціальних проблем.....</i>	130
НИКОЛАЄВА ТАТЬЯНА ЄВГЕНЬЄВНА <i>Еволюція футурології і научного прогнозування.....</i>	133
ВОРОНКОВА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА <i>Майбутнє соціальної сфери в контексті цифрового розвитку: випробування прогресом.....</i>	134
MUSTARNA GUENAOU <i>L'Ukraine moderne et le monde: perspectives du f.e.c.....</i>	136
ГОРЛО НАТАЛЯ ВІТАЛІЇВНА <i>Автономізація як інструмент врегулювання етнополітичних конфліктів .</i>	140
КАЛЬЦЕВА СВІТЛАНА ІВАНІВНА, МІРОШНИЧЕНКО ГАЛИНА ОЛЕКСАНДРІВНА <i>Консолідація української політичної нації як принцип державотворення на сучасному етапі.....</i>	142
МАСЮК ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ <i>Соціальна політика в умовах збройних протистоянь в Україні та Ізраїлі: порівняльний аналіз.....</i>	144
ПИЛИПЕНКО ЯНА СЕРГІЇВНА <i>Конфлікт на сході України: регіональний чи глобальний?.....</i>	146
ШИРОБОКОВА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА, ЄСІНА ВЕРОНІКА ПАВЛІВНА, МАЛОВІЧКО ОЛЕНА ВЛАДИСЛАВІВНА <i>Інклюзивна школа як інструмент ефективної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.....</i>	148
ВЕЛІЄВ ПАРВІЗ ТЕЙЮБ ОГЛИ <i>Що чекає на Україну в умовах «зміни курсу європейського корабля»?.....</i>	151

ІВАНЧЕНКО ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

Земські соціальноорієнтовані практики та лакуни реформ вітчизняного місцевого самоврядування..... 153

СОСУНОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ

Територіальні громади в Україні: логіка сучасних змін 156

ЗЮМКІНА НАТАЛЯ ГЕННАДІЇВНА

Житлові субсидії як складова публічно-управлінського забезпечення людей похилого віку..... 158

ШТЕФАН АННА КОСТЯНТИНІВНА

Особливості професійної адаптації соціальних працівників..... 161

ЮРЧИК ТЕТЯНА ГЕННАДІЇВНА

Основні символічні інструменти розповсюдження ідеології угруповання «Азов» у соціологічному дискурсі..... 164

ХОХАЄВ ВЛАДИСЛАВ РУСЛАНОВИЧ

Практика державного фінансування політичних партій в країнах західного світу..... 168

ЧУПІС АНАСТАСІЯ ДМИТРІВНА

Концепція миру та війни у сучасних політичних процесах 170

ДЛЯ НОТАТОК..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.

СЕСІЯ 1.
СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ МИРОТВОРЕННЯ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ
МАЙБУТНЬОГО

Модератори: *Лепський М.А. – д.філос.н., професор, професор кафедри соціології ЗНУ, академік Української академії наук; Мальцев О.В. – к.психол.н., к.філос.н, керівник Одеського регіонального відділення Української академії наук; Скворець В.О. – д.філос.н., доцент, завідувач кафедри соціології ЗНУ.*

Секретар секції: *Павленко І.О. – к.філос.н., доцент кафедри соціології ЗНУ.*

Лепський Максим Анатолійович
доктор філософських наук, професор
професор кафедри соціології,
Запорізький національний університет,
академік Української академії наук

ТЕХНОЛОГІЇ МИРОТВОРЕННЯ: ДОСВІД ДОСЛІДЖЕННЯ ТА
ПОСЛІДОВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ

Наше 6-річне дослідження миротворення було спрямоване на з'ясування можливості вирішення конфлікту на Сході України, зараз постають нові завдання, тому ми у цих тезах зупинимося на первісних концептуальних положеннях, технологіях, які руйнують миротворення та власне на технологіях миротворення, їх послідовності впровадження.

Базовими позиціями у з'ясуванні технологій миротворення з самого початку 2014 року були не завжди чітко артикульовані положення, але зараз усвідомлені, скореговані та перевірені:

По-перше, відстоювання наукових позицій поставило завдання зняття емоційного забарвлення та політизації дослідження. Це було складно, оскільки суб'єкти протистояння задля мобілізації прибічників використовували майже всі канали масової комунікації, технології та методи маніпуляцій. Саме вони руйнували всі слабкі спроби миротворення та зараз формують звичне інерційне мислення мовчазної більшості та зверхактивної агресивної меншості. Це такі технології як :

- поділ на своїх та чужих, у яких можливо зацентувати увагу на методах та прийомах емоційного збурення; нарративах боротьби зі злом; залякування, страху смерті; демонстративної (публічних демонстраціях у новинах) загибелі; погрози помсти та заходи демонстрації сили;
- використання технологій медійної присутності у конфліктній ситуації та діях; публічна ідентифікація ворогів; домінація сумлінності суб'єктів війни та водночас дискримінація суб'єктів миротворення;
- створення політичних та економічних преференцій суб'єктам війни (актуалізація статусно-рольових та ресурсних можливостей, створення «швидкісних соціальних ліфтів» задля мобілізації та просування нових еліт протистояння);

– впровадження технологій конфлікту як поля реалізації та самореалізації агресії, створення території війни та смерті, ідентифікація позицій відносно переміщених співгромадян та біженців; створення соціальної травми як «стилю життя»;

– формування очікувань від держави як підсилення соціальної травми у полі невпевненості у власні сили, зміна статусу суб'єктів та комбатантів на «жертв конфлікту», розширення сфери соціальної допомоги як реально необхідної, так і симулятивної.

По-друге, ми вирішили брати у «первісному» дослідженні технології миротворення вищий, глобальний рівень, який був спрямований на вирішення регіональних конфліктів (це мандати Ради безпеки ООН); у семантичному вимірі – це визначення понятійного апарату ООН; у праксеологічному вимірі – практики та заходи з миротворення програм ООН та ОБСЄ.

Ми узагальнили всі операції з миротворення у нашій операціоналізації відповідно до їх специфіки та спрямованості.

Узагальнення технологій як вирішення попередніх наукових завдань миротворення призвело до постановку у порядку денному таких завдань:

– з'ясування специфіки різних заходів миротворення, це потребує визначення принципів їх комплексування, послідовності та алгоритмічності впровадження;

– вирішення завдання конкретизації заходів відповідно до масштабу миротворчих дій, достатнього рівня суб'єктності;

– відповідності технологій вирішенню конфлікту, оскільки все більше заходів симулюють вирішення конфлікту, а насправді спрямовані на досягнення інших цілей (політичних, економічних, фінансових т.ін.);

– подолання світоглядних невизначеностей миротворення та дискримінації суб'єктів миротворення, це пов'язано з тим фактом, що політики та державні діячі використовують звичну риторику війни та мову ворожнечі «з метою досягнення миру», застосовують популістські методи у ЗМІ, замість дипломатичних стратегій та тактик досягнення миру.

Вирішення цих завдань у першому наближенні полягає у таких напрямках:

По-перше, подолання та розкриття технологій поділу на своїх та чужих, пошук загальнолюдських та загальнодержавних цінностей та інтересів; по-друге, обґрунтування та залучення громадянського суспільства та профільних інституцій державної та місцевої владі до миротворчих процесів та реальне висвітлення діяльності в цьому напрямі; по-третє, подолання преференцій до суб'єктів війни, створення соціальних ліфтів відповідно до структури суспільства, а не задля війни. Суб'єкти військової діяльності мають свій ліфт – військова сфера, без приватизації економічної та політичної сфер; по-четверте, розширення поля миротворчості та миробудівництва як сфери реалізації та самореалізації особистості; по-п'яте, формування дієздатних суб'єктів миротворення впровадження технологій медіації, дипломатії, зміцнення військового потенціалу та оборони, вирішення конфліктів та незворотності права у державі; по-шосте, формування державної доктрини у позиції реально

необхідної соціальної допомоги, дієздатності та активного подолання соціальних травм людьми.

Мальцев Олег Викторович

*кандидат философских наук, кандидат психологических наук,
академик Украинской академии наук,
руководитель научно-исследовательского Института Памяти
(г. Одесса, Украина)*

ПРИМЕНЕНИЕ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В КРИМИНОЛОГИИ

Тема данной конференции мне близка, поскольку моя первая диссертационная работа по психологии. Она как раз затрагивала тему параметров безопасности личности, и, конечно же, животрепещущим параметром внешнего влияния окружающей среды на понятие личной безопасности выступает тема конфликта в регионе Донбасса (на территории проведения анти-террористической операции). Эту проблематику я развернуто описал в диссертации, в которой непосредственно указал, что достаточно сложно говорить о каком бы то ни было миротворчестве в рамках подобного рода конфликта. Многие меня знают, как криминолога, нежели как человека, занимающегося политикой, властью, миротворчеством, то есть глобальными, мировыми проблемами. Прежде всего я криминолог.

Итак, при условии существования неких сторон конфликта, беседовать с кем-либо можно только в том случае, если сторона-собеседник принимает какие-то решения. Совершенно беспредметный разговор складывается в противном случае (если вторая сторона НЕ принимает решений). И я полагаю, что тот конфликт, который возник на Донбассе, имеет как раз ту самую форму: при которой стороны никаких решений (управленческих, стратегических и пр.) не принимают. Поэтому мы имеем дело с так называемым «тлеющим конфликтом». И до тех пор, пока не появятся люди, способные нести ответственность принимать определённого рода решения, конфликт будет продолжать находиться в этом состоянии ещё длительное время.

Относительно криминологического взгляда на подобного рода проблему. Знаете ли, таковые глобальные проблемы я неоднократно наблюдаю уже на протяжении достаточно длительных исторических периодов. В частности, одной из сфер моего прямого научного интереса является уникальная среда – юг Италии. О южноитальянской субкультуре мною написано немало научных работ, в том числе, и на иностранных языках.

Так, процессы Юга Италии сами по себе структурно идентичны возникшему в нашей стране конфликту на Донбассе. Похож он социокультурной установкой, основной принцип которой – «Это наша земля». Посещая юг Италии, я часто наблюдаю, как и по сей день организовываются регулярные демонстрации, участники которых шествуют по улицам с плакатами и лозунгами «Прочь, Италия, с нашей земли!», «Мы – не Италия» и пр. Естественно, этим

категориям и установкам слов предшествует многовековое историческое обоснование (сложившееся ещё с тех времен, когда эти земли принадлежали Испанской Империи). Однако поскольку в Итальянской республике – демократический строй, устраивать такие шествия и высказывать собственное недовольство и мнение открыто – не запрещено.

И на самом деле, не было бы смысла говорить о южном регионе Италии, если бы мы не имели дело с самой могущественной структурой в мире. Настолько могущественной, что уже многие века успешно существует не только в криминальной, но и политической среде, расширив свои владения далеко за пределы Италии, прочно закрепившись в Европе и на других континентах. Когда в Одессу приезжал мой коллега и друг профессор Антонио Никасо, он на одной из лекций чётко пояснил: «...если деньги этой структуры изъять из оборота Европы, Европейская экономика рухнет в полном объеме». Поэтому только представьте себе, каким могуществом обладают эти три структуры, исторически «приютившиеся» на маленьком клочке земли, где существует точно такой же затянувшейся конфликт, как и в нашей стране.

Если продолжать говорить о прототипологии исследований подобного рода явлений, с конфликтами такого же плана мы сталкивались и в ряде других регионов, например, Косово (1998г). Военный конфликт в Косово впоследствии породил албанскую мафию. Когда возникают конфликты подобного масштаба, то некое «движение» из мнимого патриотизма всегда впоследствии превращается в бизнес. Повторюсь: всегда. Точно так же было на юге Италии (1861г.), в Приднестровье (1992г.), и в иных регионах. И всё начиналось непосредственно с политики или совокупности политических предпосылок: жители некоей территории боролись за собственную независимость, очень хотели отстоять свои национальные интересы – в конечном итоге, всё это противостояние тлело и превращалось в ту или иную форму коммерческой деятельности. Например, в колоссальную контрабандную структуру, с которой борются государства десятками лет.

Что мы, по сути, имеем? Конфликтная ситуация из состояния политического преобразуется в состояние криминальное. Ещё один пример: в Техасе мы наблюдаем принципиально точно такой же конфликт. Жители Техаса откровенно не желают быть в составе США, а США не стремятся потерять немалый кусок богатой территории, поэтому правительство идёт на разного рода уступки, только чтобы не возник военный конфликт. Таким образом, в Техасе, в частности, разрешено открытое ношение любого вида оружия. Более того: представьте себе, что в цивилизованном США, в штате Техас существует земля, куда никто из здравомыслящих людей не ездит вообще. Она называется «Плохая земля». И на этой земле «побывать» никто не желает: ни зеваки, ни полиция, ни другие представители государственной власти, ни военные, ни журналисты. Если кто-то и едет, это «дорога в один конец». Никто даже не знает, что на этом клочке земли происходит, какова концентрация преступлений, жертв и прочее.

Итак, после каждого подобного рода конфликта на планете Земля возникают некие «фантомные зоны», в которых существует и функционирует криминал.

Самый важный вопрос из описанного: если такие зоны существуют, следовательно, они кому-то нужны? Без заинтересованных лиц, в тех или иных государствах, такие зоны попросту бы не существовали.

Меня всегда спрашивают: «А в чём проблема криминала»? Я отвечаю так: всегда в себестоимости. И в этом основа в 100% случаев из 100. Принцип известен: «Зачем качать нефть, когда можно качать деньги?». Криминал во все мире функционирует идентично; безусловно, он приобретает разные формы, разные методы, разные подходы, но причины его существования всегда одни и те же – тайная власть. Другой причины существования криминала не бывает. А если кому-то нужна тайная власть, вероятно, кто-то желает её использовать, в собственных или в политических интересах.

Более того, когда мы с вами касаемся тематики криминологии как науки, я, честно говоря, неоднократно удивлялся, почему украинцы не интересуются этой отраслью. Да, криминология очень непростая наука, и она требует междисциплинарных знаний. Однако, если взглянуть вовне, вы обнаружите интереснейший факт: во всём мире криминологи – это самые обеспеченные люди. К таким людям буквально выстраиваются очереди людей, ожидающих профессиональных консультаций (причём не только из среды бизнесменов, но представители из правоохранительных органов и т.д.). Криминологи как авторитетные, знающие эксперты очень востребованы. У нас же в Украине таких специалистов, кроме меня, больше и нет.

Сегодня в профессиональной среде существует следующая проблематичная тенденция: все массово хотят быть адвокатами, руководителями, начальниками и т.д. Конечно, это не плохо. Но, с моей личной точки зрения, это достаточно недалёковидно. Я и сам по статусу адвокат, у меня три адвокатских конторы в подчинении, и как никто другой я могу сказать, что всё это, по сравнению с криминологией, попросту не идёт ни в какое сравнение. Так, адвокатская контора по финансовым показателям не способна конкурировать даже с одним криминологом.

В том числе и поэтому я нередко удивляюсь, что мои коллеги в Украине не обращают внимание на эту специализацию, а ведь она сегодня крайне актуальна, причём эта тенденция актуальности и востребованности – мировая.

И в завершении: сегодня в научных кругах Запорожья появилось криминологическое направление, и для меня эта новость – большая радость. Думаю, в скором времени разные люди начнут интересоваться данной отраслью научно-практических знаний. И, полагаю, в ближайшем будущем мы начнем плодотворно сотрудничать, собираться уже на криминологических конференциях, семинарах, за круглым столом, тем самым выстраивая в Украине профессиональное криминологическое направление социологии.

Скворець Володимир Олексійович

*доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціології,
Запорізький національний університет*

ПРАВЛЯЧИЙ КЛАС УКРАЇНИ: ВІД ДЕГРАДАЦІЇ ДО ДЕГЕНЕРАЦІЇ

Правлячий клас є визначальним суб'єктом, від впливу якого залежить протікання основних соціальних процесів у певному суспільстві. Протягом пострадянського періоду в українському суспільстві відбувалися соціальні процеси, що обернулися втратою такої якості як цілісність соціального організму країни. Офіційна позиція державної влади з часів президентства П. Порошенка полягає в тому, що у втраті територіальної цілісності України існує одна причина – В. Путін і агресивна політика його режиму. Однак, Україна втратила не лише територіальну цілісність, але й цілісність суспільства. Якщо на Всеукраїнському референдумі про підтвердження Акту проголошення незалежності України за курс на утвердження державної незалежності України проголосувала більшість її громадян у всіх регіонах України, включаючи Крим і Донбас, то вже в 2014 році такої єдності настроїв громадян в Криму та Донбасі не спостерігалось. Причину таких соціальних змін слід шукати в соціальних процесах, що зумовлені політикою правлячого класу пострадянської України. Роль правлячого класу України в збереженні цілісності суспільства поки що не досліджена.

Мета статті – аналіз тих змін у діяльності правлячого класу України, що послабляли цілісність суспільства як соціоісторичного організму.

В пострадянській Україні еліта формувалася із колишньої радянської партійно-господарської номенклатури, наукової, науково-технічної, творчої інтелігенції, а також представників криміналітету в процесі проведення ринкових реформ. Як зазначає М. Шульга, правлячий клас України опинився під впливом зовнішнього актора – організованої, структурованої та досвідченої, володіючої різноманітними механізмами впливу буржуазії західних країн, агентів ТНК, представників МВФ та СБ, які нав'язали Україні монетарну модель економічних реформ. МВФ і СБ здійснювали свій вплив на Україну не тільки через рекомендації моделей економічних реформ, а й через політику кредитів. Умовою надання цих кредитів було прийняття програми діяльності уряду, яку ніхто не збирався виконувати. І так продовжувалося з року в рік. В результаті вибудувалася картина хаотичної багаторічної економічної діяльності держави, відсутність будь-якої продуманої, послідовної, системної політики у всіх сферах життя. В цьому полягала одна із причин багатолітньої кризи як української економіки, так і освіти, охорони здоров'я, культури, соціальної сфери [1, с. 23-24].

Керівництво України виявило нездатність відстоювати національні інтереси. На підприємстві «Турбоатом» на замовлення Ірану в 90-і роки будувалася турбіна для Бушерської атомної електростанції. На вимогу Держсекретаря США М. Олбрайт (1998 р.) урядовці України змусили керівництво підприємства відмовитися від цього замовлення. Завод поніс збитки

у 260 мільйонів доларів, не рахуючи втрат заводів-суміжників [1, с.25]. За оцінкою М. Павловського, відмова від цього іранського контракту на виготовлення турбін для АЕС призвело до втрати України 1 млрд. доларів США [2, с.48]. Керівництво України зрадило національні інтереси українського народу. Втрата цього замовлення позбавила «Турбоатом» ресурсів, необхідних для підтримання його конкурентоспроможності на світовому ринку. «Росатом» самостійно добудував Бушерську АЕС в Ірані, заробивши на цьому кілька мільярдів доларів, а сьогодні працює над будівництвом 27 блоків АЕС за межами Росії [3]. А де місце України на цьому ринку? Воно для українських виробників було втрачено назавжди.

О. Білорус охарактеризував політику правлячого класу України в 90-х рр. ХХ ст. як джерело деградації української економіки і загроз національній безпеці. Прискорена і безсистемна приватизація державного майна, що здійснювалася під контролем МВФ, не привела до створення ефективного власника, а звелася практично до прямого перерозподілу державної власності на користь представників кримінального тіньового капіталу та владних структур. Безпідставно дробилися цілісні виробничо-технологічні комплекси, що могли випускати конкурентоспроможну продукцію і просувати її на світові ринки. Деякі стратегічні підприємства стали об'єктами інтересу іноземного капіталу, який прагне встановити над ними свій контроль з метою розвалу і усунення їх зі світових ринків як небажаних конкурентів. В результаті здійснення мафіозно-номенклатурної приватизації спостерігався спад виробництва на більшості приватизованих підприємств, а економічній безпеці України завдано шкоди [4, с.420-421].

Наслідком такої політики України в 1991-1999 рр. був не лише спад виробництва у 2,5 рази, але й кардинальна зміна його структури. В 1998 р. порівняно з 1990 р. збільшилася частка таких галузей як електроенергетика – 4,6 рази, паливна промисловість, чорна і кольорова металургія – у 2 рази, а частка машинобудування та металообробки зменшилася в 2 рази, легкої промисловості – 7,2 рази. Зростання питомої ваги енергомістких галузей, що виробляють проміжну продукцію, та зменшення частки галузей, що виробляють кінцеву продукцію, свідчить про посилення деіндустріалізації, відсутність системного підходу до здійснення структурної перебудови економіки і створює значну загрозу економічній безпеці [4, с.420-421].

У перші два десятиліття незалежності України існуючі проблеми не лише не вирішувалися, але й на них накладалися нові. Завершити вдалося лише окремі проекти (добудову двох енергоблоків на Хмельницькій та Рівненській АЕС у 2004 р.). Будучи нездатним закінчити будівництво великих воєнних об'єктів, держава вирішила одні з них продати (авіаносець «Варяг»), а інші залишилися замороженими (сучасний крейсер «Україна» був спущений на воду в 1990-му році, готовий на 95 %, і стояв біля причалу більше двох десятиліть). Літак АН-70, який був майже готовий до серійного виробництва, став заручником некомпетентної зовнішньої політики, оскільки від нього відмовилися і Росія, і західноєвропейські країни [1, с.26].

У 2011 р. визнано, що державна влада в Україні втратила здатність реалізовувати загальнодержавні програми: за останні 12-13 років прийнято як закон близько п'ятдесяти загальнодержавних цільових програм у різних сферах, однак жодна з них не була реалізована навіть наполовину [1, с. 19]. По суті, в Україні в 1991-2011 рр. не було відповідального спеціального суб'єкта, який не тільки розумів би всю складність ситуації в державі та суспільстві, але й здатний був би вирішувати назрілі питання [1, с.26].

Негативну роль у проведенні реформ відіграли іноземні радники, які консультували керівників України (Дж. Сакс, О. Гаврилишин, А. Ослунд, Л. Фаоро, В. Калимон Д. Асемоглу, К. Бендукідзе та ін.). З тих пір, як стратегія реформ була віддана на відкуп іноземним радникам і консультантам, вони почали працювати не на українські національні інтереси, а на інтереси країн «золотого мільярда. Українська національна ідея була зраджена як в частині державотворення, так і в частині розвитку нації, що розпочинається з досягнення економічної незалежності. Ідеологи псевдореформ за рекомендаціями МВФ і СБ не протистояли і геноциду нації як засобу завоювання ринку України [2, с.256].

Б. Ложкін став ініціатором введення нових правил «корпоративного управління», що дозволяли призначати іноземців керівниками державних компаній, а потім і на урядові посади. Ці «варяги» були представниками ТНК і відстоювали їхні інтереси всупереч інтересам українського народу.

Внаслідок антинародної політики правлячого класу, що повністю ігнорувала національні інтереси, в пострадянській Україні розгорнулися такі деструктивні процеси як депопуляції (населення скоротилося на 14,5 млн. осіб), деіндустріалізація (переважну частину високотехнологічного виробництва знищено), архаїзація села (більшість селян загнали в архаїку доіндустріального укладу виробництва), деградація освіти, науки та культури, демодернізація суспільства в цілому.

В пострадянській Україні правлячий клас вів суспільство шляхом соціальної деградації, а паралельно і сам зазнав деградації, що проявилася у втраті здатності адекватно сприймати реалії життя суспільства та забезпечувати нормальне функціонування систем його життєзабезпечення. Правлячий клас України виявилися неспроможними до розробки власної концепції управління суспільством, йому не вдалося розробити і втілити в життя ані захоплюючу національну ідею, ані привабливий для більшості громадян суспільно-політичний ідеал, ані життєздатну національну стратегію розвитку України. Натомість усі Президенти України жили «чужим розумом» (іноземних радників та іноземців в уряді). Встановлення зовнішнього контролю ТНК над владою та ресурсами України засвідчує, що процес деградації правлячого класу України досяг стадії переходу в дегенерацію, тобто виродження, за якого він вже не здатний самостійно управляти своєю країною.

Список посилань:

1. Шульга Н. А. Дрейф на обочину: Двадцять лет общественных изменений в Украине. К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2011. С. 23-24.

2. Павловський М. А. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія) / Михайло Антонович Павловський. К.: Техніка, 2001. С. 48.
3. Строящиеся АЭС – Росатом. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.ru/search?newwindow=1&source=hp&ei=fW9FXeemKI3LrgSesI7wAQ&q=строительство+аэс+в+мире&oq=строительство+АЭС&gs_l=psy-ab.1.2.0i10.3468.15248..20258...1.0..0.298.2750.7j8j3.....0....1..gws-wiz.....0..0i131j0i13.SUONGV9LQfo
4. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. Керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. К.: КНЕУ, 2001. С. 420-421.
5. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. К.: Парламентське вид-во, 2011. С. 19.

Русецкий Александр

PhD,

руководитель Кавказской лаборатории

геополитического моделирования,

Кавказский международный университет,

(Грузия, г. Тбилиси)

МЕЖДУНАРОДНАЯ ПОЛИТИКА СЕЦЕССИОНИСТОВ И УНИОНИСТОВ - ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА

Аннотация: Основная задача исследования, показать структуру политического конфликта на уровне такого квази-государственного образования, которым является современная Абхазия. Политическая составляющая Абхазского конфликта представлена разделенным обществом. Первая часть этого общества – сторонники отделения от Грузии – сецессионисты. Вторая часть- противники отделения Абхазии от Грузии- унионисты. Важным является определение двух типов абхазского сецессионизма. Это – сепаратизм и ирредентизм. Абхазские ирредентисты имеют следующие политические векторы – пророссийский, протурецкий, проармянский. Международная политика сецессионистов и унионистов протекает в параллельных международных пространствах.

Abstract: The main task of the study is to show the structure of the political conflict at the level of such a quasi-state entity, which is modern Abkhazia. The political component of the Abkhazian conflict is represented by a divided society. The first part of this society - supporters of separation from Georgia - secessionist. The second part, the opponents of the separation of Abkhazia from Georgia, are unionists. Important is the definition of two types of Abkhazian secessionism. This is separatism and irredentism. Abkhazian irredentists have the following political vectors - pro-Russian, pro-Turkish, pro-Armenian. The international politics of secessionists and unionists flows in parallel international spaces.

Одной из особенностей пост-советских вооруженных конфликтов, является проблема с определением правильных дефиниций участников конфликтов. Имеет место излишняя этнизация этих наименований. Например, в случае Абхазского кризиса мы имеем дело с такой дефиницией – как «грузино-абхазский» конфликт, а в случае с Цхинвальским кризисом мы имеем дефиницию «грузино-осетинский» конфликт. Подобные определения деформируют в сознании людей истинную картину конфликта и вносят путаницу в процессы их позитивной трансформации. Они вообще блокируют миротворческий процесс, так как создают псевдоконфликты и соответствующие им квазимиротворческие процессы.

Во-первых, надо отметить, что кроме того, что эти конфликты являются внутренними, они являются и международными, в частности – грузино-российскими. И даже в этом международном измерении, этноцентристские установки приводят к тому, что часто мы слышим термин - «грузино-русский конфликт», что является также искажением реальности.

Стороны внутреннего политического конфликта мы можем назвать исходя не из их этнических или конфессиональных идентичностей, а исходя из политических установок. Часть общества Абхазии желает быть в обще грузинском политическом пространстве (унионисты), а другая часть, желает отделиться (сецессионисты).

Унионисты Абхазии в идеологическом плане разделены на несколько подгрупп. Это – автонимисты – сторонники советского стиля административно-территориального управления, это – федералисты, поддерживающие идею федеративного или конфедеративного обустройства и это – унитаристы – сторонники сильного центра.

В свою очередь, сецессионисты – сторонники отделения делятся на «сепаратистов» и «ирредентистов».

Сепаратисты мотивированы желанием создать независимое государство. Они делятся на две части. Сторонники независимой Абхазии и сторонники независимой Аpsны. Эти два разных политических проекта сегодня, в виду политической конъюнктуры слиты в один.

Ирредентисты, также желают отделиться от Грузии, однако их мотивы отличны от мотивации сепаратистов. Они желают отделения для того чтобы присоединиться к другому государству. Большая часть ирредентистов – сторонники интеграции с РФ, часть из них в стратегии не исключает создание армянской автономии и интеграции в армянское политическое пространство. Есть также сторонники турецкого политического проекта и их сильный аргумент в том, что в самой Турции живут десятки тысяч выходцев из Абхазии.

В результате войны 2008 года, Абхазия признана РФ независимым государством и сегодня является одним из сателлитов РФ на Южном Кавказе. Также как Южная Осетия, Азаад Джаму и Кашмир (Свободный Кашмир) и Турецкая Республика Северного Кипра, Абхазия относится к категории частично признанных государств, контролирующих свою территорию. Хотя реально контролируют территорию Абхазии – российские вооруженные силы. Грузия считает эти территории – оккупированными.

Большая часть жителей Абхазии изгнана, и она имеет свой Верховный Совет в изгнании, который находится под юрисдикцией Грузии. ВС Абхазии (в изгнании) не использует в достаточной мере потенциал развития международных связей. Все международные проекты и связи реализуются через МИД Грузии. Однако, с 2019 года ситуация немного изменилась. Несмотря на ограничения ВС Абхазии (в изгнании) начал проведение активной политики на международной арене. Прежде всего это касается увеличения связей с международными организациями и с диаспорой Абхазии. Более активны на международном уровне другие социальные институты. Особенно успешны в этом отношении НПО, созданные изгнанными из Абхазии унионистами.

Сецессионистские власти Абхазии пытаются вести активную международную политику, которая имеет несколько стратегий.

1. Развитие связей с диаспорой. Оно имеет два поднаправления. Это связь с семьями, изгнанными из Абхазии в результате российско-турецкого геополитического противостояния XIX-XX века (т.н. махаджир) и это новая эмиграция из Абхазии, которая главным образом проживает в РФ.

2. Развитие связей с государственными квазиобразованиями. Это – непризнанные или частично признанные государства. Часть из них подходит под категорию

«контролирующих заявленную территорию», а часть под категорию «контролирующие часть заявленной территории». После войны 2008 года Абхазия и т.н. Южная Осетия перешли из первой подкатегории во вторую. В январе 1993 года был подписан Договор о Дружбе и Сотрудничестве с Гагаузской Республикой Молдовы. Абхазия, с ноября 2000г. является членом Содружества непризнанных государств (СНГ-2). Это – Нагорно-Карабахская республика, Приднестровская Молдавская республика и Южная Осетия.

Также партнером Абхазии является Международная Организация непредставленных наций и народностей (ОНН, UNPO) была основана в 1991 году 50-ю нациями и народами, которые не имеют адекватного представительства в ООН.

3. Признанные государства. После признание независимости Абхазии со стороны РФ, они были поддержаны пятью такими странами, как – Сирийская Арабская Республика, Никарагуа, Венесуэла, Науру и Вануату. Шестая страна – Тувалу признала, но позже отозвала свое признание.

4. Межмуниципальное сотрудничество, сотрудничество с зарубежными городами

Сухуми является побратимом следующих городов: Пуэнт-а-Питер (Гваделупа), Ахариса (Греция), Адапазары (Турция), Килмарнока (Шотландия). Де-факто администрация Сухуми в ноябре 2005 восстановила членство города в Международной Ассоциации городов – побратимов. Представители де-факто властей Сухуми находились с рабочими визитами в Швеции, Финляндии, где познакомились с системой ведения городского хозяйства, новыми технологиями, применяемые в управлении городом. На встречах достигнуты договоренности об обмене делегациями. Поездки были организованы Международной Ассоциацией

городов-побратимов. Сухуми является ассоциированным членом Ассоциации «Города Юга России».

Особый уровень сотрудничества ведется с Москвой.

– Правительство Москвы реализовывало программу обязательного медицинского страхования ветеранов Великой Отечественной войны – граждан России, проживающих в Абхазии.

– Гуманитарная помощь абхазам со стороны столичных властей шла в виде культурной программы для российских миротворцев.

– В качестве гуманитарной помощи направлялись транспортные средства (автобусы и троллейбусы, которые работают в Сухуми).

– В правительстве Москвы создан специальный фонд под названием «Юрий Долгорукий», который уже давно оказывает материальную помощь Абхазии на постоянной основе.

– Во время визита Лужкова в Абхазию летом 2006 года было подписано соглашение о начале строительства культурно-делового центра «Дом Москвы» в Сухуми, представляющий собой инвестиционный проект, в котором будет задействована рабочая группа и специалисты из Абхазии. В ходе визита было заключено соглашение по реализации этого инвестиционного проекта между Московско-абхазским коммерческим союзом и рядом московских инвесторов. В свою очередь в Москве вскоре начнется строительство абхазского культурно-делового центра, который будет расположен в центральной части города – на Земляном Валу.

– Москва заинтересована в строительстве в Абхазии деловых центров, туристических комплексов, здравниц. Особое внимание будет уделяться помощи в области образования: известны сложности с учебными пособиями и школьным оборудованием. Русскоязычным школам республики также будет оказываться поддержка.

– Есть намерения для привлечения российских инвестиций в разработку угля, восстановление предприятий химической промышленности, в частности, химзавода в Сухуми, организацию завода по производству пластмасс, развитие курортной сферы.

5. Сотрудничество с регионами России

Начиная с 1997 г. де-факто власти Абхазии заключили договора о торгово-экономическом сотрудничестве с такими региональными единицами РФ как Костромская область, Курская область. Сотрудничество с Орловской областью кроме экономического аспекта, включает также научно-технический и культурный. Меморандум об экономическом сотрудничестве подписан с Нижегородской областью. Договоры о дружбе и сотрудничестве подписаны с Республикой Башкортостан, Республикой Татарстан. Ведутся переговоры с Ивановской областью.

В октябре 2005 года де-факто Парламент Абхазии, был принят в состав Южно-Российской парламентской ассоциации (ЮРПА) на правах ассоциированного члена с совещательным голосом.

В сентябре 2006 года прошел в Кубани Четвертый международный Экономический форум, на котором были представлены лидеры сепаратистских

режимов Абхазии и Южной Осетии. Данная встреча внесла свой значимый вклад в эскалацию напряженности между Грузией и РФ.

В 1995 году было подписано соглашение о сотрудничестве с Кабардино-Балкарской Республикой (КБР), затрагивающее вопросы торгово-экономического сотрудничества, а также вопросы транспортных связей, науки и образования, информации, здравоохранения, культуры. Соглашение также предусматривает взаимное учреждение Полномочных представительств.

Наиболее интенсивно развиваются отношения Абхазии с Краснодарским краем РФ.

Де-факто власти Абхазии регулярно участвуют в заседаниях Ассоциации «Северный Кавказ». Северокавказские этнократические элиты (в особенности Адыгеи). Первый съезд народов Кавказа, прошел еще в августе 1989 г. в Сухуми. Была создана Конфедерация горских народов Кавказа (КГНК). В 1992–1993 гг. активисты КГНК приняли весьма деятельное участие в победе абхазской стороны над Грузией.

6. Абхазия-ЕС. Де-факто власти Абхазии отмечают возрастающую дипломатическую активность ЕС и надеются, что эти усилия окажут положительное воздействие на тупиковую ситуацию в переговорном процессе. В Абхазии все с большим интересом относятся к ЕС и в частности новой программе ЕС – Новой политике соседства. В Абхазии есть два мнения о возможном сотрудничестве с ЕС. Первое мнение заключается в том, что Россия представляет собой Европу, и, говоря о европейской направленности Абхазии, имеется в первую очередь Россия. Второе мнение заключается в необходимости развития связей с ЕС напрямую (Сухуми-Брюссель). Отказываясь от одностороннего участия в международных процессах, Абхазия создает вакуум перспектив для Евросоюза относительно стратегии ЕС к Абхазии. Эксперты из Сухуми считают, что поскольку Абхазия не может официально присоединиться к международным конвенциям или вести официальный двусторонний процесс переговоров с Брюсселем, относительно соседства, но в тоже время, никто не может запретить Абхазии в одностороннем порядке присоединиться или выполнять данные конвенции или осуществлять реформы, основанные на европейских стандартах. В Сухуми считают, что в процессе создания благоприятного социально-экономического климата, соответствующего ENP, у Абхазии один путь - это значительный рывок – «Абхазское чудо».

7. Абхазия-НАТО. В мае 2006 года Абхазию впервые посетила делегация Парламентской Ассамблеи НАТО. Де-факто власти Абхазии позитивно рассмотрели этот визит как возможность довести до представителей разных стран, входящих в НАТО, свою точку зрения.

Де-факто президент Абхазии конкретных предложений у представителей Североатлантического альянса не было, «они лишь предлагали найти общий язык с Грузией», а также что Абхазия намеревается «продолжить строительство независимого государства».

Сепаратные переговоры сецессионисты Абхазии ведутся также и с другими странами и это предмет отдельного исследования.

В повестке дня стоит вопрос о продолжении со стороны Грузии политики непризнания и блокировки международной политики сецессионистов, но вместе с тем, – необходимость развития международных отношений унионистов- ВС Абхазии (в изгнании), а также возможного развития связей между двумя частями разделенного войной общества. От продолжающейся конфронтации, в первую очередь страдает в целом - весь народ Абхазии – как проживающие на территории, так и находящиеся в изгнании. ВС Абхазии (в изгнании), если будет на то воля правительства Грузии, смог вести на международной арене политику, важную для всех сторон конфликта. Однако, этот вопрос требует специальной подготовки.

Международное сообщество должно признать реальность существования двух идеологических направлений в обществе Абхазии и пытаться оказывать содействие их сотрудничеству. Кроме большого количества родственных связей они могут иметь общие экономические интересы и что самое важное интересы в сфере безопасности. Изгнание унионистов Абхазии с международной арены содействует углублению конфликта. РФ также должна понимать необходимость признания двух Абхазий, как субъектов политики, а не субъектов международного права. Подобный подход мог бы вернуть РФ в нормативное поле и содействовать новому пониманию миротворческого процесса по урегулированию Абхазского кризиса. При подобном подходе возможно начало восстановления дипломатических отношений между РФ и Грузией. США, Великобритания и страны ЕС также должны поддержать данный процесс, так как он может стать первым шагом к началу процесса урегулирования глобального конфликта между РФ и НАТО.

Доклад подготовлен в рамках поддержки докторантских программ в сфере политических наук Национального фонда науки имени Шота Руставели (PHDF-18-1147).

14.02.2020 Тбилиси.

Урушадзе Майя

*докторант докторской программы политических наук,
Кавказский международный университет
(Грузия, г. Тбилиси)*

ФАКТОР СТРАХА В ФРЕЙМ-ИГРАХ В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ПОВЕСТКЕ ДНЯ В ПОСТСОВЕТСКИХ СТРАНАХ

Аннотация: Коммуникация между сильнейшими мировыми политическими игроками, заполняющими сегодняшнюю международную повестку дня в глобальном информационном пространстве, идет на фоне активного противостояния. Политические центры притяжения, такие как США и Россия, находятся в режиме воспроизведения противоречивых нарративов. При этом, повестка дня международных СМИ, которая содержит взаимоисключающие нарративы, открыта для обществ малых стран. Среди них - Постсоветские страны, которые стремятся построить либеральное общество

западного типа, но процесс формирования государств еще не завершен. Малые страны по-прежнему испытывают сильное влияние нарративов других политических деятелей, что создает благоприятный заряд для внутренней напряженности.

Summary: Communication between the strongest global political actors filling in today's international agenda in the global information space is underway with active controversy. The political gravity-centers, such as the US and Russia, are in the mode of replication of the controversial narratives. The international media-agenda, which contains conflicting interpretations, is open to the societies of small countries. Among these countries are Post-Soviet Countries, who aim to build a Western-type, liberal society, but the state formation process is not yet complete. Small countries still undergo with a strong influence of the narratives of other political actors, which generate a favorable charge for internal tensions.

В настоящее время, когда международная повестка дня заполнена интерпретациями влиятельных политических акторов, информационное пространство насыщено их взаимоисключающими нарратиками, которые в отдельных государствах непосредственно влияют на общественные настроения и способствуют поляризации общества. Многие из нарративов внешних сил напрямую направлены на разжигание рациональных и иррациональных страхов в обществах национальных государств. Естественно, что эти страхи отражаются во внутренних информационных полях этих государств – их тиражированием занимаются средства массовой информации и политические деятели. В конечном итоге, страхи, намеренно или ненамеренно разжигаемые внешними силами, влияют как на общественные настроения, так и на процесс принятия политических решений. В этой ситуации особенно важно понять, как все это влияет на безопасность этих государств, а в данном случае – Постсоветских стран.

Прежде всего, необходимо определить, кто эти внешние силы, какие именно интересы движут ими как в целом, так и в отношении к Постсоветским странам, и какие у них возможности для реализации своих целей. Для этого, в первую очередь, надо учесть интересы 5 типов акторов: интересы глобальных акторов; региональных субъектов; соседних государств; акторов, чьи диаспоры в государстве многочисленны и интересы тех международных центров влияния, которые не имеют непосредственных целей в регионе, но в процессе реализации своих других, конкретных интересов, укрепление собственного влияния в регионе может для них стать промежуточной задачей.

Необходимо тут же отметить, что измерить возможности мягких сил, действующих сегодня на международной арене, пытаются разные влиятельные исследовательские институты мира. Эти силы оцениваются по ряду критериев, среди которых на первых местах стоят экономические и культурные влияния. Это потому, что согласно теоретикам, когда активизируется третий ведущий компонент - информационное давление (или пропаганда), мы имеем дело уже не с мягкой силой, а с гибридной войной, асимметричной угрозой и жесткой силой.

Сегодня мы, в свете опыта постсоветских стран, попытаемся представить масштабы информационного воздействия внешних сил, с которыми мы ежедневно сталкиваемся в нашей реальности. С этой целью, мы рассмотрим следующие вопросы:

- пропаганда в информационном пространстве;
- национальные ценности и стратегическая коммуникация внешних игроков, направленная на постсоветские страны;
- стратегическая коммуникация в контексте пропаганды;
- явные и скрытые цели внешних акторов;
- цифровые технологии и новые вызовы;
- компромисс и «охота на ведьм»;
- борьба интерпретаций;
- фактор религии в пропагандистических потоках, направленных на постсоветские страны.

Доклад основан на исследованиях, проведенных в рамках грантового проекта PHDF-18-280, финансируемого Национальным Научным Фондом Грузии имени Шота Руставели.

Додонова Віра Іванівна

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії*

Київського університету імені Бориса Грінченка

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ТРАВМИ В ФОРМУВАННІ СУЧАСНИХ НАРАТИВІВ В УКРАЇНІ

До числа креативних індустрій миротворення належать соціальні технології відпрацювання історичної пам'яті, потенціал якої може бути використаний як для мобілізації протестних настроїв, так і для консолідації соціуму і досягнення громадянської злагоди. У будь-якому випадку ці технології передбачають подолання наслідків історичних травм, що мали місце в минулому. На сьогодні виокремилось два основних підходи до вивчення травми як колективного феномену: психологічний та соціологічний. У рамках першого підходу травму розглядають як індивідуально пережиту окремою персоною і яку можна вважати колективною травмою через те, що її перенесла велика кількість людей. Цей підхід уможлиблює розуміння того, що колективна травма була в минулому, носіями травми є свідки і жертви, а не все суспільство. Соціологічно-орієнтований підхід представлений в роботах Дж. Александера, де робиться наголос на процесі становлення травми як маркеру ідентичності для суспільства. В межах популярного постколоніального дискурсу історична травма розглядається як продукт колонізації та культурного пригнічення корінного населення неєвропейських народів. Таке розуміння цього концепту представлено в роботах А. Ассман, П. Нора, Ж-Ф. Ліотара, Д. Чакрабарті тощо.

Слід зазначити, що не можна надати аналіз історичної травми, не вдаючись до аналізу проблеми історичної пам'яті. Науковці виокремлюють два види

історичної пам'яті, а саме – «героїчну» і «негероїчну». «Якщо героїчна пам'ять, – зазначає Лоуренц Ленджер, – передбачає інтегральну самість, що забезпечує самоповагу, вільну волю, духовні можливості, майбутнє, позитивні цінності та риторику спасіння, то негероїчна пам'ять безповоротно відрізана від усіх цих ресурсів» [1]. До неї належить те, що Л. Ленджер називає «пошкодженою самістю», яка не має жодного фізичного або духовного контролю за своїм довкіллям і чия мова втратила всі конотації активного вповноваження. У мові жертви Голокосту він встановлює «відмову від усього лексикона понять, спрямованих на посилення інтегральної самості, таких як вибір, воля, самовпевненість, покладання та очікування» [1].

В цьому ракурсі бачення травми постає проблема її артикуляції. Люди, які перенесли травму, складно переводять травматичний досвід на мову. Німецька письменниця Рут Клюгер, яка пережила концентраційні табори Терезієнштадт, Аушвіц, Крістіанштадт, наголошувала на тому, що «слова не передають травму. Оскільки всі їх можна почути, до них не входить нічого непорівнянного, специфічного, неповторного і, звичайно, анітрохи від неповторності довготривалого переляку. Втім, саме травма потребує слів» (цит. за: [2, с. 275]). Сама вона відмовляється від того, щоб її ім'я тісно пов'язували з Аушвіцем, оскільки воно позначається не травмою, а походженням. Р. Клюгер характеризує Аушвіц як «найхибніше місце, в якому мені довелося бути, і спогади про це залишаються уламком чужого в душі, чимось на зразок непроперованої свинцевої кулі у власному тілі» (цит. за: [2, с.277]).

Дійсно, з одного боку, травма постійно в людині, з іншого, вона залишається абсолютно чужою всьому її єству. Людське тіло, дійсно, є носієм пам'яті про завдані травми: болить відрубана кінцівка, ниють рани, сліди таврування, шрами тощо, не даючи забути про нанесені пошкодження. Травматичний *тілесний досвід* є винятковим, його інтенсивність не зменшується в плині часу. Етнолог П'єр Кластре писав про взаємозв'язок між болем і пам'яттю в процесі соціалізації (ритуали ініціації), про те, що тілесна пам'ять зміцнюється відлунням болю. Але якщо на індивідуальному рівні більш-менш апробовані психотерапевтичні методики вже діють, то на рівні соціальної психіки дослідники все ще шукають ефективні алгоритми й методики подолання історичної травми. На наш погляд, першим кроком на шляху соціальної терапії історичних травм має стати їх *нарративізація*, тобто виведення колективного травматичного досвіду зі стану «мовчання та забуття» та вплетіння його в історичний нарратив.

Отже, актуалізується проблема передачі нарації, або, інакше кажучи, формування дискурсу травми. На думку М. Брунера, поняття колективної травми можна «роздробити» на складові, а саме: 1) колективне опрацювання масової індивідуальної травми; 2) колективні нарації травми, або травми-дискурси. За словами Брунера, в останньому випадку йдеться про «винайдені» травми, так би мовити, соціально сконструйовані, або ж про дійсні травми, яких зазнали окремі представники групи. Цю тезу підтримує й німецька дослідниця Ангела Кюнер. Вона пропонує використовувати термін «згуртована травма», як такий, що позначає процес, внаслідок якого спільно пережита травматична подія

стає частиною спільної групової ідентичності. А. Кюннер наголошує на відмінності між спільною травмою та спільною символічно опосередкованою травмою. У першому випадку йдеться про травму, носіями якої є її безпосередні жертви і свідки, у другому – про травму, яку на основі спільних культурних цінностей, поділяють з носіями травми також й інші представники групи або ж представники інших груп [3].

Таким чином, в суспільстві реально існують дві категорії осіб, що болісно переживають історичну травму. Різниця між ними полягає в тому, що перші самі брали участь у історичних подіях у вигляді їх виконавців та жертв, а другі, більш-менш віддалені від перших у часі, є не учасниками, а трансляторами травми. Перші – мовчать, другі – кричать. Механізм створення нових наративів в Україні відбувається і в межах психологічного підходу, і за допомогою соціально-орієнтованого розуміння травми. Спочатку, на рівні психологічного підходу, аналізують факти травматизації суспільства, які пережили жертви і свідки певної історичної події, а потім вдаються до соціологічного, завдяки якому відбувається мобілізація суспільства навколо травми на підставі колективних нарацій, які складаються з індивідуальних оповідей. Оскільки, для соціологічного підходу насправді не є важливим – чи була травма в минулому, достатньо того, щоб група людей вважала історичну травму реальною та ідентифікувала себе з її жертвами. Дискурс історичної травми в сучасній Україні полягає в тому, що ідентичність формується вже не стільки навколо людей, які пережили травму, скільки на символічній передачі травми, а саме завдяки кіно, літературі, щоденникам потерпілих.

Список посилань:

1. Lawrence Langer, Holocaust Testimonies. The Ruins of Memory. New Haven and London, 1991. P.177.
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Kühner Angela. Kollektive Traumata: Konzepte, Argumente, Perspektiven. Reihe Psyche und Gesellschaft. Gießen: Psychosozial-Verlag, 2007. 213 s.

Кириленко Елена Николаевна

*доктор социологических наук,
профессор кафедры политических наук,
Ривненский государственный гуманитарный университет*

ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГЛОБАЛЬНОЙ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ МАТРИЦЫ В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССОВ ГЛОБАЛОКАЛЬНОЙ ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Современные трансформации общества в первую очередь связаны с процессами глобальной интеграции, результатом которых можно считать постепенный, но необратимый переход к глобальному обществу и глобальной

культуре. В рамках этих изменений возрастает роль институтов глобального управления, ведущим среди которых выступает ООН.

На рубеже тысячелетий ООН начала новый этап воплощения своей миссии глобального сотрудничества, объединяя страны мира вокруг стратегических Целей тысячелетия на период 2000-2015 гг. [1]. Логическим продолжением этого глобального проекта стала Программа «17 Целей ООН в области устойчивого развития» на период 2016-2030 гг., которая воплотила новое видение глобальных стратегий развития общества в форме мейнстрима глобальной демократизации на основе политики устойчивого развития [2]. Данная концепция представляет интеграцию концепций человеческого развития, благополучия для всех и устойчивого развития общества в глобальном масштабе, включая инвайронментализм. Эта концептуально-практическая платформа для развития стран на предстоящие годы обладает огромным синергетическим потенциалом, имеет уникальный характер с точки зрения продвижения к более гуманному, справедливому, благополучному, фелицитарному (счастливому) обществу [3, 4, 5].

Одним из универсальных и в тоже время уникальных международных мероприятий, направленных на реализацию «Целей устойчивого развития», стал Глобальный фестиваль ООН по устойчивому развитию. Такие фестивали были проведены в г. Бонн (Германия) весной в 2017, 2018 и 2019 годах с участием возрастающего количества стран и участников [6, 7]. Данный фестиваль использует самые современные технологии коммуникаций и представляет собой своеобразную глобальную площадку для презентации всевозможных инициатив людей, сообществ, организаций, государственных институций и бизнеса в сфере устойчивого развития – преодоления неравенства, дискриминации, сохранения природной среды, развития современного производства, образования, здравоохранения и науки. Глобальные фестивали ООН используют систему много векторных форм коммуникаций и взаимодействий «вертикаль-горизонталь», «снизу-вверх и сверху-вниз» максимально демократического характера. В 2020 году очередной фестиваль будет проведен в апреле [8].

Кроме этого, ООН 25 сентября ежегодно проводит и Всемирный день действий в рамках общей глобальной компании ООН под сокращенным названием «#ACT4SDGs» – «Действия по устойчивому развитию», посвященный очередной годовщине принятия документов по 17 Целям.

Вклад ООН в создание более совершенного, устойчивого общества может рассматриваться как целенаправленная политика движения в будущее всех стран мира, всех институтов и социальных групп общества в постиндустриальную, информационную, сетевую, пост материалистическую, пост дефицитную эпоху, к обществу, основанному на знаниях и принципах солидарности, демократичности, демилитаризации и мира, благосостояния для всех.

Данный переход базируется на современном этапе научно-технического прогресса в форме информационно-компьютерной, биогенетической и психонетической революций. Данные революции превращают науку, образование и медиа в доминирующие факторы социального развития, совершенствования социального капитала, трансформаций различных сфер и

институтов общества [9]. Все эти процессы-изменения преодолевают национальные барьеры и приводят к трансформации национальных институциональных систем, формированию глобального общества с глобальной культурой [10, с. 243-251].

Необходимо заметить, что в процессе интеллектуально-культурного транзита к обществу знаний, формируются условия и возможности для перехода к новой институциональной матрице, адекватной функционированию и развитию глобального общества. Развивая известную в сфере социологии теорию институциональных матриц Светланы Кирдиной, можно утверждать, что институциональные матрицы «Х» (редистрибутивная, восточная с коммунитарной идеологией) и «У» (дистрибутивная, рыночная, западная с субсидиарной идеологией) могут постепенно конвергироваться и создавать предпосылки для перехода обществ к глобально унифицированной модели базовых институтов общества, то есть, к новой институциональной матрице глобального типа [11]. Такую модель можно условно назвать модель «Z» и в ней, в отличие от институциональных матриц «Х» и «У» (разделяющих мир на протяжении последних столетий), должны доминировать культурные институты – наука, образование, искусство, СМИ [12].

Образы таких изменений проглядываются в современных тенденциях социального развития, в новых ценностях и практиках, в изменении институтов, а также в новой глобальной политике – устойчивого развития.

Список послань:

1. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml
2. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года 70/1. Преобразование нашего мира: 3. Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года [Электронный ресурс] // 4. Официальный сайт ООН. – Режим доступа: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/92/PDF/N1529192.pdf?OpenElement>
4. Цели в области устойчивого развития [Электронный ресурс] // Официальный сайт ООН. – Режим доступа: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru>
5. Кириленко О. М. Цілі тисячоліття ООН як довгострокові стратегії глобального розвитку / О. М. Кириленко // Панорама політологічних студій. Науковий вісник РДГУ. – Рівне: РДГУ, 2016. – № 14. – С. 50–59.
6. Доклад о человеческом развитии–2016. Человеческое развитие для всех и каждого [Электронный ресурс] 7. // Программа развития ООН. – Режим доступа: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2016_report_russian_web.pdf
8. Global Festival of Action for Sustainable Development [Electronic source]. – Available at: <http://globalfestivalofaction.org/>
9. Global Festival of Action [Electronic source] // United Nations SDG Action Campaign. – Available at: sdgactioncampaign.org/category/global-festival-of-action/

10. The SDG Global Festival of Action [Electronic source]. – Available at: <https://globalfestivalofaction.org/>
11. Агацци Э. Идея общества, основанного на знаниях // Вопросы философии. – 2012. – № 10. – С. 3–19.
12. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции. – М.: Плитиздат, 1991. – 287 с.
13. Кирдина С. Г. «Х» и «У» экономики: институциональный анализ. – М.: Наука, 2004. – 256 с.
14. Кириленко О.М., Чубатенко О.М., Вусатий С.А. Перехід до глобального суспільства знань: інтелектуально-культурна революція та трансформація інституціональних матриць // Матеріали ХІУ Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціолгічної теорії: структурні зміни і соціальна напруженність», 25-26 травня 2017 р. (м.Київ). Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка [під заг. Ред. Горбачика А.П., Судакова В.І. та ін.]. – К.: Логос, 2017. – С. 174-176.

Скринник Михайло Антонович

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та психології,
Національний Лісотехнічний університет України*

Фльорко Лілія Ярославівна

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та психології,
Національний Лісотехнічний університет України*

СУБ'ЄКТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Пильна увага до поняття суб'єктності індивіда зумовлена суттєвим впливом на зміну смислів буття людини в сучасному світі пов'язаних з явищами соціальності, зміст яких означений поняттями «індивідуалізоване суспільство», «масова людина», «соціальні атоми», «адіяфоризація», «суспільство-мережа», «Інтернет-галактики» тощо. Поряд з цими явищами український життєвий світ має в щоденному житті справу з агресією у вигляді гібридної війни. Тому для українців особливо актуальною стає громадянська патріотична позиція кожної людини, що власне й відображено в назві тез. Таким чином поняття «суб'єктність української людини» за своїм змістом виражає ствердження її (людини) самодостатності як українця.

Розпочата Росією проти України гібридна війна, що триває вже шостий рік, включає в себе окрім воєнних дій економічний тиск, інформаційну, пропагандистську, світоглядно-ідеологічну інтервенцію. Вони спрямовані на руйнування господарсько-економічної інфраструктури, нівелювання, дискредитацію цінностей, що визначають світ української людини. Гібридна війна націлена на встановлення й ствердження в Україні свого порядку в формі

«русского міра». У фокусі цих цілеспрямованих дій є українська людина, яка ідентифікує себе як громадянин держави Україна.

Проте, як показують соціологічні дослідження, є значна частина сучасних українців у свідомості яких домінують стереотипи, схильності, риси типові для змаргіналізованої верстви. Це створює відчутні перепони в реформуванні соціально-економічної, соціально-політичної системи України в її напрямі на європейську інтеграцію. Хоча українська ідентичність має бути виразником європейської ідентичності. Європейскість – це спосіб, режим *співіснування культурних відмінностей*, яка докорінно різниться від «всеедінства» «русского міра», що так прагне ввібрати в себе Україну. Європейскість «...нікому окремо – французам, німцям, полякам – не належить (як їх властивість, але уможливорює всіх як учасників європейського людства)» [3, с. 73].

Змаргалізований українець є підтипом масової людини, світ якої відмінний від змісту поняття «суб'єктність української людини», що передбачає її українську ідентичність. В умовах інформаційно-пропагандистської війни особливо відчутно постає світоглядно-ідеологічна проблема *української ідентичності*, яка по суті виявна в протистоянні двох *нормативно-ціннісних систем*: радянсько-російської і європейсько-української. Сучасний український світ виражений цією бінарною опозицією у формі протилежних систем життєбачення.

У ХХ ст. з появою терміну «ідентичності» у науковий вжиток входять поняття «масова людина» і «масова свідомість». Поява «масової людини» зі своєю свідомістю є наслідком, якщо йти за О. Шпенглером, скупчень у великих містах анонімних індивідів. Вони, за означенням С. Московічі, є «соціальні атоми», які, не маючи зв'язку між собою, здатні збиратися «в хитку і займисту суміш» [2, с. 416]. Виходячи у розумінні «масової людини» з позиції С. Московічі, Г. Тарда, Г. Лебона, Х. Ортега-і-Гасета тощо, зауважимо, що характерною особливістю масової людини ХХ ст. є підлаштування життя під певні стандарти, його уніфікація, особиста некомпетентність, «прагнення до вигоди й безпечності» (Ортега-і-Гасет), потяг до життєвих благ і душевна байдужість – все це набір, сукупність рис, властивостей, що підпадають під означення масової людини.

Усе ж ці особливості з появою мереж й інтерактивного простору (Інтернету) у ХХ ст. не зникають і в ХХІ ст. Українська дослідниця Якубіна В. Л., спираючись на ґрунтовну працю М.Кастельса «Галактика Інтернет: Роздуми про Інтернет, бізнес і суспільство» [1], погоджується «що доступ до мережі виступає наче «виходом» з ситуації масовості» [5, с. 53] й справедливо зазначає, що Кастельс «не розглядає питання про відповідальність як частину комунікації, й не звертає уваги на той факт, що відповідальність як така відсутня у «стосунках» людей в мережі, це відбувається завдяки анонімності, ілюзію якої дає Інтернет...» [5, с. 54].

Пересічна українська людина у своїй повсякденності прикметна звуженням свого життєвого світу до ужиткових речей, її свідомість переважним чином детермінована зовнішніми чинниками – це узвичаєні соціальні і моральні норми, в яких зазвичай ще домінують совєтські стереотипи сприймання та

діяльності, «вічні» буденні справи, звичні ситуації, схеми поведінки і мовлення нав'язані ЗМІ моделі ставлення до світу. Всі вони становлять основу її світосприйняття, ними наповнене її життєбачення і переживання, що підпадають під названі Гусерлем «когнітивні прості вірування» (докса) і домінують у практично-пізнавальній діяльності, мірі істини та хиби. Тому не дивина, що престижність вартостей споживання стали для повсякденности нормою і буттєвим ідеалом як світ *суб'єктності* пересічної української людини.

П'ять останніх років в умовах гібридної війни загострили дві доленосні стратегії життя українців, що виражають означені вище два типи життєбачення. Перша проявилась у формі *атомізації* індивідуального буття. Внутрішній стан цієї частини населення суголосою твердженням взятого з питання анкети соціологічного дослідження [4, с. 402]: «Зараз усе таке непевне, і здається, що може статися все, що завгодно?», де ствердну відповідь дали 75% молоді і 79% - люди старші за 55 років. Ствердна відповідь на нього засвідчує стресову замкненість на власному «Я», зацикленість на своєму суб'єктивному світі, дистанціювання або ізолювання від світу інших. Це дозволяє ставити питання до української атомізованої людини про невизначеність змісту її «*суб'єктності*».

Французький мислитель Ж. Бодріяр, аналізуючи один з вимірів існування масової людини в західному суспільстві, наголошує, що кожний індивід несвідомо налаштований підпорядковуватися загальноприйнятим схемам, зразкам, які побутують у спільноті. Адже дії і поведінка людини зумовлені її предметним ставленням до світу, існуючими соціальними кодами. Річ у тім, що предмети, будучи мовно означені знаками, самі стають елементами знакової системи. Люди ж, споживаючи предмети, водночас споживають і знаки. Пересічний індивід, користуючись мовою, не підозрює того, що в ній закодовані особливості його ставлення до інших та дійсності.

Збої, викривлення у сприйманні предметної дійсності, згідно з Бодріяром, зумовлені тим, що коли традиційно зв'язка «індивід – потреба – предмет» передбачає ставлення індивіда до *реального предмета потреби*, то в постмодерному стані суспільства, де споживання стало пріоритетною життєвою потребою мас, «предмет споживання» постав відірваним від його реального існування, став його симуляцією, «порожнім знаком», симулякром. Тоді корисність предмета у свідомості індивідів трансформується зі споживчої вартості на символічну.

Предмети споживання як знаки, символи успіху, престижу детермінують, згідно з Бодріяром, атомізацію масової людини суспільства постмодерного стану до такої міри, що структурована соціальна спільнота постає недиференційованою масою. Автономізований індивід втрачає власну автономність, а разом із тим, тісний обопільний зв'язок «індивід – спільнота».

Ці міркування французького мислителя усе ж вселяють нам певний оптимізм в погляді на українське майбутнє, який пов'язаний з другою стратегією життя українців. Адже за роки незалежності сформувався і ствердив себе тип українця, який, на відміну від атомізованого індивіда, стверджує себе рисами європейськості. Отож, друга стратегія життя постає *автономізацію суб'єктної свідомості*, що виражена свободою вибору, креативним підходом до дійсності,

творчою діяльністю, підприємливістю. Людина цього типу спромоглася у надзвичай складних для України реаліях соціально-економічно стверджувати себе як особистість, виявляти індивідуальну самодостатність.

Нарешті в Україні на противагу масовій людині актуалізувався архетип, як це було в двадцяті роки ХХ ст., власника-господаря: аграрія і підприємця, якому властиве почуття власної самоцінності, як громадянина своєї держави і нації. Таким чином, наш час став знаменний початком відродження нової верстви і це мотивує сподівання на майбутні позитивні зміни в українському суспільстві, що стануть підвалиною національної самодостатності.

Список посилань:

1. Кастельс М. Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / Пер. с англ. А. Матвеева; под ред. В. Харитонов. Екатеринбург, 2004. 328 с.
2. Московичи С. Век толп: исторический трактат по психологии масс: [пер. с фр.]. – Москва, 1998. 480 с.
3. Пролесв С. Ідея Європи та європейська ідентичність // Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: зб. наук. пр. Київ, 2016. С. 416.
4. Шульга М. О. Дрейф на узбіччі. Двадцять років суспільних змін в Україні. Київ, 2011. 448 с.
5. Якубіна В. Л. Нові прояви феномену масовості та явищ, пов'язаних із ним, у суспільствах-мережах за доби «інформаційного капіталізму» // Вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. Наук. Праць. Київ, 2007. № 2 (20). Ч. 1. С. 52–55.

Хорішко Лілія Сергіївна

доктор політичних наук,

доцент кафедри політології,

Запорізький національний університет

СПІВВІДНОШЕННЯ ВІЙНИ ТА ПОЛІТИКИ В КОНЦЕПЦІЇ К. КЛАУЗЕВІЦА

К. Клаузевіц актуалізував дослідження проблем війни та військового мистецтва на науковому рівні, прагнучи конкретизувати її основні принципи, закономірності, а також взаємозв'язок із сферою політики. Він вважав, що війна – це акт насилля, метою якого є примус одного суб'єкта до виконання волі іншого. До основних ознак війни відносяться наступні: 1) розгортання у конкретному просторі та часі; 2) наявність у суб'єктів військових дій інформації відносно становища та діяльності одне одного; 3) послідовність зіткнень, кожне з яких слугує мірилом для наступного; 4) кінцевий результат війни не є чимось абсолютним, оскільки може видозмінюватися під впливом політичних відносин; 5) вибір військової стратегії обумовлюється оцінюванням внутрішньої та зовнішньої політики противника.

Сутнісні характеристики війни визначаються існуючим типом суспільства, рівнем культурного розвитку держави та ступенем сформованості політичних відносин з конкретним суб'єктом [1]. Війна народів, навіть цивілізованих, завжди виступає наслідком їх політичного становища та політичних мотивів. Саме політика визначає її цілі та мотиви, а також координує хід протікання. Відтак, війна є політичним актом, що забезпечує формування та реалізацію політики військовими засобами. Суб'єктами війни виступають – народ, армія, уряд.

Високий рівень мотивації у веденні війни сприяє поєднанню політичних і військових цілей, що проявляється в націленості на беззаперечне знищення противника. За таких умов, домінуючими будуть, саме військові методи боротьби. Зниження рівня мотивації та напруги сприятиме зменшенню військового елемента (насилля) та залученню політичних методів впливу.

Пристрасті, емоції, що актуалізуються під час війни існують у суспільній свідомості завжди, але їх вміле використання, згідно визначених керівництвом держави політичних цілей, залежить від компетентності військових та особливостей армії. Загалом, політичне керівництво повинне володіти знаннями про можливі засоби досягнення конкретного політико-військового результату, механізми розробки та прийняття військово-політичних рішень, а також чітко формувати політичні цілі застосування військової сили. Військове керівництво має оцінювати відповідність наявних ресурсів та засобів поставленим цілям. Ефективна взаємодія політичного та військового керівництва базується на чіткому виконанні зобов'язань і взаємній відповідальності за здійснення чи не здійснення конкретних дій [2].

Отже, К. Клаузевіц одним з перших ґрунтовно проаналізував війну як засіб політичної діяльності, визначивши її ознаки, взаємозв'язок з політикою, а також співвідношення відповідальності політичного та військового керівництва у прийнятті військово-політичних рішень.

Список посилань:

1. Денисенко І. Клаузевіц К. *Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник* / за заг. ред. Н. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2014. С. 308-309.
2. Клаузевиц К. О войне. Москва: Эксмо, 2007. 864 с.

Кулик Марія Анатоліївна

*кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри соціології,
Запорізький національний університет*

ФІГУРИ ПАМ'ЯТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ МИРОТВОРЕННЯ

Перед суспільством, на кожному етапі його розвитку, поставало питання визначення координат самоідентифікації. Глобальні зміни світового порядку значно загострюють ці питання, оскільки розуміння необхідності реалізації практик миротворення вимагає пошуку не лише координат відмінного та

інакшого. Вкрай необхідним постає пошук спільного, об'єднуючого, на підставі якого можливим є досягнення консенсусу та реалізація конструктивного діалогу від регіонального до світового масштабу. Мова йде, насамперед, про розширення масштабу ідентифікаційних практик.

Оскільки формування групової ідентичності передбачає визначення кола тих, хто належить до "Ми-групи" та до групи чужих, необхідним є вироблення критеріїв, за якими буде відбуватися ідентифікація. Одним з таких критеріїв і є образи пам'яті, визначення яких передбачає групову єдність щодо розуміння їх символічного змісту та специфіки емоційного ставлення до них.

Відтворення суспільством фігур соціальної пам'яті, як культурно сформованих суспільно обов'язкових образів пригадування [1, с. 39] є необхідним для підтримання групової ідентичності. А, відтак, мають бути враховані у реалізації ефективної практики миротворення.

Процес перетворення актуальних даних в інформацію про минуле не являє собою лише просте перенесення інформації зі стану сьогодення в стан минулого. Значної ваги, у функціонуванні соціальної пам'яті, набувають саме фігури, завдяки яким можливе узагальнення індивідуальних смислів, подальше їх утримання в суспільній свідомості та актуалізація відповідно до актуальних потреб спільноти.

Важливим рушієм у формуванні фігур соціальної пам'яті є те, що обов'язковими фігурами пригадування є як позитивні образи (Герої, Друзі), так і негативні (Антигерої, Вороги). Функціональне навантаження позитивних фігур соціальної пам'яті пов'язане з усвідомленням значущих рис своєї спільноти, які, персоніфікуючись в образах героїв, виступають критеріями належності.

Негативні ж фігури соціальної пам'яті (Антигерої, Вороги) виконують функцію консолідації спільноти через усвідомлення певної спільної загрози, що може перешкоджати її цілісності та суверенності. Стан розвитку спільноти, пов'язаний з активними суспільними перетвореннями, активізує вироблення нових фігур соціальної пам'яті, переміщуючи фокус, відповідно до нових критеріїв, з позитивних, схвалюваних характеристик фігури соціальної пам'яті, що формують образ героя, на негативний, не схвалюваний образ, перетворюючи його, таким чином, на антигероя. У переломні моменти таких змін визначення фігур соціальної пам'яті є найбільш проблемним, гостро поставленим у загальному дискурсі.

Фігури пам'яті мають такі ознаки, як: віднесеність до простору та часу, віднесеність до групи та відтворювальний характер. Розберемо ці ознаки більше детально.

Оскільки будь-яка група, що згуртовується, прагне до створення та забезпечення за собою місць, які є для неї не лише сценою спільної діяльності, а й символом її ідентичності, а також опорними пунктами пригадування, відповідно, усі нормативно закріплені фігури пам'яті мають бути локалізовані в просторі та часі й визначати належність людини до спільноти. Час і простір виступають своєрідним обов'язковим фоном, що дає змогу упізнати фігуру соціальної пам'яті серед інших. Так, поле битви, виснажливі обличчя військових, будівлі, що відстояні в протистоянні, можуть виступати влучним фоном як для

формування образу Захисника, так і образу Ворога в соціальній пам'яті. Відповідний фон в аналогічних ситуаціях сьогодення може призводити до формування в масовій свідомості характеристик персоналій, які опиняються на такому фоні.

Характеристика віднесеності до групи визначає замкнутість соціальної пам'яті, оскільки вона, а відповідно, і фігури пам'яті не можуть бути приписані будь-кому, а, навпроти, є тісно пов'язаними зі своїми носіями. Особливості фігури соціальної пам'яті, відбиваючи характер відносин групи, специфіку взаємодії, ціннісні орієнтації, є зрозумілими та прийнятними лише в певних групових межах, а саме носіями та тими, хто ідентифікується як Друг. Перенесення, трансляція фігур соціальної пам'яті на інші соціальні межі можуть бути сприйняті як примус, експансія і вже будуть розцінюватися як ворожі, оскільки є порушенням ідентичності групи. Таким чином, фігури пам'яті завжди є своєрідними для певної соціальної групи, оскільки виступають основою для визначення ідентичності особистості.

Відтворюваний характер фігур соціальної пам'яті визначає неспроможність пам'яті утримати минуле як таке. Минуле в соціальній пам'яті не подається, як в історичній науці, у послідовній, логічній схемі розгортання подій, де кожному історичному сюжету, кожній персоні приділяється рівнозначна кількість уваги. Навпаки, деякі сюжети соціальної пам'яті згортаються лише до кінцевого акту (наприклад, перемога), не актуалізуючи сам процес здобуття перемоги, емоційно важкі картини битв, кількість жертв, зруйновані міста. Деякі події історичного минулого в соціальній пам'яті персоніфікуються, залишаючи поза увагою всю логіку розгортання подій, на тлі яких історична особистість виявила свої якості. У соціальній пам'яті спільноти залишаються лише ті образи, що допомагають підтримувати її соціальну ідентичність, тобто можливість самовизначення спільноти серед інших і впізнання самої себе. Крім того, залишаються, по суті, самі фігури з їх номінальними характеристиками, а характер їх діяльності вже динамічно змінюється відповідно до вектору політики ідентичності. Отже, пам'ятати – означає відтворювати досвід минулого відповідно до актуального стану та потреб спільноти.

На прикладі досліджень М. Вінока [3] щодо образу Жанни д'Арк у колективній пам'яті французів, аналізу образу О. Невського у працях Ф. Шенка [4] доходимо висновків, що, хоча образи цих визначних постатей минулого й проходять крізь покоління, інтерпретація подій, пов'язана з ними, змінюється в кожній епосі відповідно до актуальних потреб. Так, вони існують у соціальній пам'яті народу і як герої – визволителі, борці за незалежність, святі, і як вороги народу, ставиться під сумнів їх місія та святість. Приклад відтворювального характеру фігур української соціальної пам'яті спостерігаємо у реконструюванні історичної фігури Тараса Шевченка. Суспільний діяч та поет, Іван Малкович, на врученні Шевченківської премії в 2017 році закликає громадськість до реконструкції образу видатного поета: «Біда в тому, що в багатьох шкільних і студентських аудиторіях саме такий образ Шевченка переважає й досі — кріпак і селянський поет-мученик. Скиньте з Шевченка

шапку. Та отого дурного кожуха. Відкрийте в нім академіка! І дітям, і студентам варто наголошувати, що сильна і дієва мрія відкриває нам усі шляхи, навіть, здавалося б, у найнесприятливішому середовищі, однак для цього треба вперто і каторжно працювати. Тож приклад Шевченка має їх окрилювати, а не вганяти в безнадію [2]». Таким чином, відтворювальний характер фігур соціальної пам'яті полягає, насамперед, у можливості постійної реконструкції, забезпечуючи постійний зв'язок минулого із сьогоденням.

Отже, практики миротворення мають неодмінно спиратися на політику пам'яті, що реалізується в локальному чи глобальному контексті. Реалізація політики пам'яті, в свою чергу, має враховувати особливості реконструкції фігур соціальної пам'яті, як культурно сформованих суспільно обов'язкових образів пригадування. Ці особливості виражаються, насамперед, в таких ознаках фігур соціальної пам'яті, як віднесеність до простору та часу, віднесеність до групи та відтворювальний характер фігур соціальної пам'яті.

Список посилань:

1. Ассман Я. Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Ян Ассман ; пер. с нем. М. М. Сокольской. – М. : Яз. слав. культуры, 2004. – 363 с.
2. Малкович І. Промова на врученні Шевченківської премії // Українська правда, 10 березня 2017р. URL : <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/03/10/223055/>
3. Нора П. Франция – память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж ; пер с фр. Д. Хапаевой. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. – 325 [2] с.
4. Шенк Ф. Б. Александр Невский в русской культурной памяти: святой, правитель, национальный герой / Фритьоф Бенъямин Шенк ; авториз. пер. с нем. Е. Земсковой, М. Лавринович. – М. : Новое литературное обозрение, 2007. – 592 с.

Лепська Наталія Володимирівна

*кандидат політичних наук, доцент кафедри політології,
Запорізький національний університет*

ГЕОПОЛІТИЧНА СУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ЧИННИК КОНФІГУРАЦІЇ СВІТОУСТРОЮ

Домінуючим фоном формування наявного політичного середовища є світові процеси глобалізації, регіональної дезінтеграції та реінтеграції, що стають дедалі інтенсивнішими і значною мірою впливають на створення нової системи міжнародних відносин. Розвиток інтеграційних процесів між окремими державами в напрямку єдиної цивілізації планети – це факт, який нині не викликає ніяких заперечень. При цьому логіка суспільного розвитку спрямовує зусилля людей до співробітництва і миру, а логіка збереження етносу, національної свідомості і самовизначення часто супроводжується суперечностями, що не виключають проявів конфронтації і силової політики.

Протягом ХХ століття держава була і залишається провідним актором в міжнародних відносинах. В межах геополітичного простору 193-х суверенних держав створена де факто така модель світобудови, що зафіксувала певну диспозицію країн відносно їх геополітичної суб'єктності, що цілком корелюється з їх геополітичними потенціалами і статусами, формалізоване визначення яких є досить проблематичним. Геополітична суб'єктність держав – характеристика країн, що виражається у наявності реальної зовнішньої та внутрішньої самостійності політичних акторів на міжнародній арені і супроводжується повною ідентифікацією народу з державою та виражається у здатності її політичної еліти до цілепокладання, аналізу й успішного ведення глобальної політики. Геополітична суб'єктність держави віддзеркалює її геополітичну потужність.

У розвитку геополітичної науки є певні обґрунтовані напрями дослідження геополітичної міці держави. Основним предметом геополітичних розвідок у післявоєнний період продовжували залишатися динаміка співвідношення економічних пріоритетів і матеріальних ресурсів конкуруючих держав, географічні умови для їх протистояння, і, навіть, можливості застосування військової сили та її проекції в стратегічно важливі регіони, що є джерелами найцінніших сировинних ресурсів. Проте, на відміну від «класичної» геополітики ХІХ – ХХ ст., автори геополітичних теорій і концепцій повоєнного періоду дедалі більше дотримуються багатофакторного підходу, не виділяючи будь-якої домінуючої умови, регулюючої експансію чи занепад держав. Як зауважував Зб. Бжезинський, хоча у центрі уваги геополітиків продовжували залишатися могутні держави, в післявоєнний період зріс інтерес до взаємодії з ними малих країн і взаємовідносин різних регіонів всередині держави.

Паралельно руйнація біполярної системи з властивою їй стабільністю у розвитку міжнародних відносин призвела до своєрідного ренесансу класичних геополітичних ідей. Основою цих концепцій (З. Бжезинський, Р. Каплан) стала оцінка постбіполярної епохи як хронічно нестабільного світу, головними характеристиками якого є політична напруженість, націоналізм і розповсюдження сучасних видів озброєння. Слід відмітити, що усіх зазначених авторів об'єднує те, що вони залишають США найвищий ступінь геополітичної суб'єктності, відводять їм роль лідируючої глобальної сили, керуючої регіональними військово-політичними процесами і конфліктними ситуаціями, більше того, майбутній розвиток світових політичних процесів нерозривно пов'язаний із місією США, яка потребує досвідченого керівництва.

Також у центрі сучасних геополітичних концепцій провідне місце займає модернізований Китай. «Китайський світ» вже у найближчій перспективі претендує не просто на те, щоб стати «другою наддержавою світу», він стверджує свої засади розвитку людства «китайського» світоустрою, відрізняється від західних моделей демократії та звичного нам «європоцентризму».

Слід відзначити, що загалом політична суб'єктність може відноситись до різних рівнів політики. Те чи інше політичне угруповання може виступати в якості абсолютно самостійного і потужного політичного суб'єкта на

національному, регіональному або місцевому рівні, але при цьому демонструвати повну безсуб'єктність в глобальному масштабі, будучи керованим іншими політичними акторами або, в кращому випадку, будучи їх периферією [1, с. 147-152].

Максимальний розвиток об'єктивних потенціалів державної могутності й подолання існуючих обмежень з необхідністю вимагають, щоб кожна країна як інститут мала власну глобальну геополітичну суб'єктність. Це означає, що правлячий політичний актор повинен повною мірою розділяти цінності традиційної культури свого суспільства, усвідомлювати справжні інтереси народу країни, асоціювати з ним свої інтереси, визначати стратегічний курс держави на основі глибинних експектацій свого суспільства і не допускати жодного зовнішнього впливу при прийнятті доленосних для своєї держави рішень. За таких умов суверенітет даної країни не залишиться абстрактним юридичним поняттям, а буде реальним свідченням дієздатності держави, її можливості брати участь у формуванні глобального порядку денного.

У науковій літературі не існує одностайної думки щодо низки суттєвих чинників та параметрів для оцінки могутності й суб'єктності держави, що ставлять її на ту чи іншу позицію в ієрархічній системі міждержавних відносин. Відповідно, не була знайдена і загальновизнана модель для визначення геополітичного статусу держави. Проте на сьогодні запропонований наступний перелік ключових параметрів функціонування країни як головного суб'єкта політичних відносин:

- територіально-географічне положення держави, як матеріальний фундамент її функціонування та стратегічний ресурс;
- прикордонний простір і стан кордонів, що забезпечує суверенітет країни і захист її національних інтересів;
- наявність військово-стратегічної міці;
- ступінь національної безпеки держави і нації;
- ступінь розробки геополітичної стратегії;
- здатність робити внесок у міжнародне співтовариство [2].

Лише максимальний розвиток цих параметрів державницького потенціалу забезпечує країні відпрацювання власної геополітичної суб'єктності, тобто повної самоідентифікації її правлячої еліти зі своєю країною і суспільством, її спроможності до політичного цілепокладання і аналізу, а також волі до проведення активної внутрішньої і міжнародної політики в інтересах народу і держави.

Наразі баланс сил на світовій арені визначається рівнем впливу визнаних лідерів і створенням навколо них коаліцій лояльних держав. Найбільші потенціали та перспективи, з цієї точки зору, мають США і Китай. Обидві держави беруть участь у багатьох існуючих потужних регіональних альянсах або є ініціаторами нових інтеграційних проєктів (Трансатлантичне і Транстихоокеанське партнерство, Новий Шовковий шлях).

У перспективі на статус нових центрів сили можуть претендувати Латинська Америка та Арабський світ – але лише за умов успішної реалізації там відповідних інтеграційних проєктів. Зокрема, шляхом поглиблення

співробітництва в рамках Тихоокеанського альянсу та Ради співробітництва арабських держав Перської затоки.

Головні відмінності між наявними центрами сили полягають у тому, що підґрунтям могутності США та ЄС є лібералізм, людиноцентризм, глобальні мережеві структури, фінанси; а Китаю та Росії – авторитаризм, державоцентричні ієрархічні структури, ресурси. Така дихотомія центрів сили засвідчує асиметричність і нестабільність світоустрою, позаяк з іншого боку є стимулом діалектичного розвитку глобальної світобудови у напрямку міжцивілізаційного діалогу, крос-культурної взаємодії і зниження напруженості.

Загострення конкуренції між світовими центрами сили за джерела ресурсів і ринки збуту, їх суперництво за утримання важелів впливу на регіони Африки, Латинської Америки, Південної і Центральної Азії супроводжуються зростанням напруженості. Мінливість рівноваги між центрами сили – з тимчасовим зміцненням одних та ослабленням інших – провокує зростання взаємних недовіри та побоювань, загострює міжнародні відносини та безпекову ситуацію. Майбутнє світового порядку залежатиме від успіху інтеграційних проєктів центрів сили – тобто від їх спроможності об'єднати навколо себе інші держави, визначитися зі спільними цінностями, інтересами, а також від їх готовності до пошуку компромісу. На наш погляд, саме здатність держави сформувати і обґрунтувати свій інтеграційний проєкт визначає рівень її геополітичної суб'єктності. У будь-якому випадку на всіх етапах людської історії збережуться країни з більшою сукупною могутністю і продовжить свою дію так звана аксіома Фукідіда, сформульована ще в V столітті до н. е.: «Сильні роблять те, що їм дозволяє їх могутність, а слабкі приймають те, що повинні приймати».

З іншого боку, пошук певними суб'єктами міжнародних відносин власної ідентичності, претензії на глобальне або регіональне лідерство заохочують і легітимізують агресію одних держав проти інших, підвищують їх намагання зміцнити свою геополітичну суб'єктність. Зростає потреба переконфігурації інститутів і механізмів глобального, регіонального та національного регулювання, зокрема у сфері забезпечення безпеки. На успіх такої трансформації можна розраховувати за умов збігу позицій якнайширшого кола суб'єктів міжнародних відносин та укладання юридично зобов'язуючих домовленостей між ними.

Таким чином, особливості геополітичної суб'єктності в сучасних умовах визначаються існуючою конфігурацією світоустрою, наявним балансом сил, центрами впливу, геополітичними діями країн та недержавних акторів, тобто наскільки держави здатні проводити суверенну автономну політику в рамках геополітичних відносин. У запобіганні і протидії сучасним загрозам, серед яких найпоширенішими є територіальні зазіхання та питання національної ідентичності, що призводять до поширення сепаратистських явищ та іредентистських тенденцій, головними пріоритетами суб'єктів міжнародних відносин повинні стати створення безпечного середовища, налагодження надійних партнерських відносин, зміцнення систем колективної безпеки, налагодження між ними довіри і плідного співробітництва, рішуча протидія

будь-яким спробам в односторонньому порядку порушити норми міжнародного права.

Список посилань:

1. Конуров А.И. Глобальная политическая субъектность и ее влияние на суверенитет государства. – Вестник Военного университета. – 2010. – № 1 (21). – С. 147 - 152.
2. Шустрова Т. В. Структура модели геополитического статуса государства / Т. В. Шустрова // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurnal.org/articles/2010/polit7.html>

Мальована Юлія Геннадіївна

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології,
Запорізький національний університет*

Руднева Анна Олегівна

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології,
Запорізький національний університет*

РОЛЬ МЕДІА У МИРНОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Військові конфлікти, воєнні та бойові дії, кризові ситуації завжди були топовими й пріоритетними для висвітлення та оприлюднення у ЗМІ. Закономірно, що сучасні військові конфлікти неминуче набувають суспільної значимості через підвищену увагу до них засобів масової інформації. Мас-медіа сповіщають, інформують, часом оцінюють ситуацію, надаючи їй надмірної емоційності та формуючи громадську думку з конкретного питання. Саме засоби масової інформації є сучасною зброєю, яка, з одного боку, здатна легітимізувати військову інтервенцію або виправдати ведення військових дій, а з іншого – сформулювати засуджуючу позицію міжнародної спільноти по відношенню до однієї із сторін навіть стосовно неоднозначних та суперечливих протистоянь. З огляду на вище зазначене, актуалізується питання використання мас-медіа з метою конструктивного вирішення політичних та військових конфліктів.

Посилення інформаційно-психологічного протиборства поставило під загрозу терпиме ставлення опонентів один до одного у військових конфліктах, що посилюється суспільними настроями відстоювання своїх інтересів з обох сторін. Саме медіа сприяють формуванню позитивних чи негативних оцінок та емоцій по відношенню до виниклих конфліктів різного характеру. «Починається масована атака на громадську думку, застосовуються складні механізми впливу – від простих контраргументів до багаторівневого спростування, яке будується на аналізі фактів і статистики, оцінці подій через думки особистостей,

авторитетних експертів. ЗМІ використовують агентів впливу й контрвпливу, проводять роботу з блокування та нейтралізації інформації, що проходить по альтернативних каналах з метою лобіювання інтересів групи, до якої належать або якій співчувають» [1]. Ці процеси набувають тотального характеру через використання традиційних та інноваційних інформаційних технологій.

Загрозливим явищем є створення інформаційного вакууму, який використовується для створення ворожих настроїв та неконтрольованого поширення цінностей, що суперечать безпеці держави. Вплив внутрішніх та зовнішніх подразливих факторів провокує виникнення політичних розбіжностей, які активно транслиуються засобами масової інформації, здатних призвести до розколу всередині країни. Крім того, домінування в інформаційному полі зарубіжних медіа потенційно загрожує виникненням ірредентизму та сепаратизму на теренах держави. Механізмом забезпечення політичної та соціальної стабільності в ході військових конфліктів виступає виважена стратегія державної інформаційної політики. В контексті цієї стратегії функціонування мас-медіа повинно бути спрямованим на формування громадської думки та захист власного інформаційного простору. Адже мирному врегулюванню протистоянь не в останню чергу сприяє коректне розуміння суспільством причин та наслідків. «У публічній сфері необхідно обмежити зовнішні втручання, що підтримують конкретні ідентичності, забезпечити ухвалення концепції інформаційної безпеки, розбудувати сегментну комунікацію з різними суспільними групами, посилити роль норм завдяки уведенню посилення на базові цінності українського суспільства» [2, с. 18]. Конструктивна інформаційна політика знімає соціальну напругу між представниками різних політичних вподобань, запобігає виникненню сепаратистських настроїв та відцентрових тенденцій.

Багато суспільно значимих питань, зокрема в сфері інформаційного захисту, вимагають врегулювання на законодавчому рівні. Від політичної культури як еліти, так і суспільства в цілому, рівня усвідомлення зазначених проблем залежать варіанти їх розв'язання, включно із прогнозуванням позитивних наслідків рішень та ризиків стосовно залучення медійних ресурсів до мирного врегулювання конфліктів. Налагодження багатосторонньої комунікації між інститутами влади, політичними силами та громадянським суспільством дозволить вирішити проблему протиборства на інформаційному рівні та виробити спільну стратегію дій.

Таким чином, в світлі сучасних викликів глобалізованого світу мас-медіа повинні працювати в руслі нової парадигми інформаційної безпеки. Сьогодні суспільство намагається реагувати на тиск інформаційного середовища як ззовні, так і всередині країни. Функціонування людини у сучасному інформаційному просторі вимагає розвинених навичок критичного мислення для перевірки, опрацювання та грамотного відбору повідомлень з мас-медіа. Фактчекінг, який полягає у перевірці новини на предмет її достовірності чи фейковості, на сьогодні являється не лише навичкою роботи фахівців, а й кожного громадянина, що запобігає загостренню емоційного ставлення до опонентів під час конфлікту.

Тому консолідовані рішення представників влади та кроки з їх практичної реалізації «зверху» з метою об'єднання всіх громадян, не зважаючи на етнокультурну специфіку, є такими ж важливими, як і суспільні ініціативи.

Список посилань:

1. Гуріна Н. Інформаційне протиборство – один з головних напрямків політики сучасних міжнародних відносин. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=13657 (дата звернення: 25.01.2020).
2. Україна: політичні стратегії модернізації : зб. науково-аналітичних доп. / за ред. М. Розумного (заг. ред.), О. Корнієвського, В. Яблонського, С. Янішевського. Київ : НІСД, 2011. 328 с.

Поважна Анна Валеріївна

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СПІЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В МИРОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ

Початок 2020 року показав явні проблеми в ефективності державного управління як у внутрішній політиці в питанні консолідації українського суспільства, так і в миротворчих процесах відстоювання державних інтересів у зовнішньої. На сьогодні питання об'єднання заради виживання і політичного, і економічного стоїть гостріше питання просто конкуренції в сучасному інформаційно-гібридному світі. І гостроті цього питання вже сьомий рік. Сьомий рік стану війни як гібридної, так і відкритої з Росією, яка прагне повернути нашу країну до сфери власного монопольного впливу і досягнула у цьому питанні помітних успіхів. Причиною цьому є відсутність твердої державної політики в процесах формування спільних ціннісних орієнтацій українців, які або через відсутність відповідного виховання не мають внутрішнього проукраїнського стрижня, або не бачать сильної держави-України і відповідно роблять вибір на користь цінностей тих держав, які впевнено провадять як внутрішню, так і зовнішню політику на затвердження власних цінностей.

Присутність проросійських цінностей в українському суспільстві впроваджуються шляхами і методами гібридної війни. Гібридна війна як війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх вирішення для досягнення політичних цілей агресії не є конфліктом нового типу. Такі методи були використані ще Радянським Союзом в його війні з Фінляндією під час Другої світової. Але тоді по суті відбувся програш СРСР, оскільки у фінів виявився достатній рівень консолідації на ґрунті спільних державних цінностей та національної самосвідомості.

Для нашої держави протистояння заходам гібридної війни стало серйозним випробування через неготовність до спільної протидії, яка обумовлена розпорошеністю та невизначеністю національних цінностей, які в першу чергу мотивують до об'єднання і спільної відсічі всіх громадян. Хоча варто зазначити, що відкрита агресія Росії в бік України все ж таки стимулює українських громадян до осмислення справжньої сутності наших політичних відносин.

Одним із важливіших інструментів російського впливу на Україну є російська мова. Саме мовна ознака дає привід агресії і агресор вдаватиметься до будь-яких заходів, щоб цю ознаку зберегти на територіях, бажаних до захоплення. Запізніла та невпевнена дерусифікації України стикається із внутрішнім опором не тільки через зовнішній підігрів з боку Росії, але і через відсутність в більшості українських громадян усвідомлення спільних проукраїнських цінностей, в першу чергу української мови як фактора національної та культурної самоідентифікації та способи відмежування від територіальних посягань з боку північного сусіда. В умовах війни російська мова є інструментом «русского міра» і загрозою українській державності. Закон «Про функціонування української як державної» значною мірою має послабити вплив Росії на Україну, але і власне громадяни мають усвідомлювати важливість цього закону і звісно його виконувати.

Також одним з найпотужніших викликів гібридної війни на сьогодні стала підміна цінності перемоги на цінність миру. Якщо розглядати перемогу як реалізацію українських державних інтересів, як встановлення контролю на території Д/ЛНР та Криму, як визнання українських кордонів з боку Росії та відповідно виведення окупаційних військ, то мир сам по собі, за будь-яку ціну, мир без перемоги, стає фактором невизначеності і закріплення програшного стану України, закладаючи на майбутнє посилення політичної залежності від Росії. Тобто мир в форматі, що його пропонує російська сторона, є по факту капітуляцією для України і відповідно не являє собою жодної цінності.

Як відзначає директор Інституту світової політики Євген Магда, *Україна пройшла гібридний краш-тест у 2014-2015 роках на міцність української державності під час найпотужнішого тиску з боку Росії. І ми маємо не просто пишатись цим, а й використовувати як історію успіху не лише для консолідації українського суспільства, а й як елемент для зміцнення зовнішньополітичної стратегічної позиції нашої держави.* Про це треба говорити, осмислювати, робити висновки. Бо саме такого роду історії успіху формують державність, а не географічне розташування чи обсяг природних ресурсів[1]. Хоча з другої половини 2019 року все більше ознак політичного «порозуміння», що не може не викликати занепокоєння. Почався не менш ризикований для української перемоги процес узгодження з російськими цінностями і вимогами, що становить ситуацію не менш небезпечну, ніж це було 2014 року. Росії не потрібна сильна та незалежна Україна, як і частки українських громадян. І тут знову проблема відсутності національної ідентифікації, відсутності спільних проукраїнських цінностей.

Отже, говорячи про важливість формування спільних проукраїнських цінностей для нашого суспільства як інструменту оптимізації державного

управління в миротворчих процесах, в першу чергу потрібно наголошувати на цінностях української мови як фактору не тільки об'єднання громадян, а і успішного відмежування від територіальних претензій Росії. А також ціннісне осмислення перемоги у відкритому військовому протистоянні є запорукою успішного для України процесу об'єднання всіх громадян заради спільної мети справжнього миротворення на українських землях.

Список посилань:

1. Магда Є. Війна і нові виклики. Україна пройшла гібридний краш-тест. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30385219.html>

Ісмаїлов Самір Тіфліс огли

*аспірант кафедри соціології,
Запорізький національний університет*

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ГЕЙМЕРІВ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ МАЙБУТНЬОГО

У сучасному світі існує багато речей, які ставали і стають об'єктами дослідження для багатьох науковців. Деякі з них є константними, незмінними, адже багато проблем соціально-економічного, політичного та духовного характеру завжди існували у світі і продовжують існувати зараз. Проблеми війни та миру, заможності та зубожіння, сталості та динаміки суспільного життя. Але окрім цих одвічних проблем суспільства існують і нові виклики, яким, за певних обставин, приділяється не так багато уваги адже, здається, що зараз вони десь за горизонтом. Можливо, це пов'язано з тим, що ці нові проблеми не є досить популярними наразі і не закріпили за собою статус усталених. Але, безперечно, вони стануть такими у найближчому майбутньому і будуть досліджуватися як дещо константне у суспільстві, в яке трансформується сучасне для нас. Таких речей багато, і не всі з них доступні нам зараз, проте вважаємо за необхідність розглянути одну з тих речей, яка відома, але, наразі, у певній мірі, елімінується з контексту наукового дискурсу. Мова йде про комп'ютерні ігри. Це нова глава в історії індустрії розваг людства. Вони знаходяться десь між традиційним мистецтвом, де так важлива думка визнаних експертів, але відчуття залишаються суто особистими, індивідуалізованими, і конкурентним, націленим на результат спортом. Ігри переносять учасника в абсолютно новий віртуальний простір за допомогою зображень та звуків. Це нове середовище, інформаційне й комунікаційне, а для деяких — страшне відображення вигляду майбутнього, відірваного від реальності [1, с. 281]. Роль комп'ютерних ігор в житті суспільства більш щільно досліджується на Заході і ця проблематика не є досить популярною в Україні. Але в майбутньому це обов'язково зміниться, адже вони можуть бути вписані у різні сфери життєдіяльності суспільства: розвиток нових технологій, інтерактивність підходів до освіти та дозвілля, соціально-професійну структуру суспільства тощо. У цій роботі увага зосереджена саме на останньому пункті —

на формуванні такої соціальної групи як геймери та особливих можливостях їх професійної реалізації.

Актуальність досліджуваної проблематики полягає у тому, що комп'ютерні ігри безпосередньо чи опосередковано здатні впливати на професійні орієнтації людей, що грають в них. Це відображається у створенні нових напрямків особистісного та професійного розвитку, таких як, наприклад, кіберспорт, стрімінг та, власне, сфера розробки комп'ютерних ігор.

Проблемна ситуація полягає у відсутності або низькій розвиненості інститутів освіти, спрямованих на підготовку нових віх соціально-професійної структури суспільства і, як наслідок — відсічення певного сегменту зайнятості населення, особливо молоді.

Об'єктом дослідження виступає така соціальна група як геймери. Предметом — їх професіоналізація як тенденція майбутнього. Метою роботи є дослідження напрямків професіоналізації геймерів. Основними завданнями дослідження є визначення сутності основних понять та виявлення особливостей напрямків професійної самореалізації геймерів.

Професіоналізація геймерів поняття двоскладне, тому, в першу чергу, визначмо сутність його складових. Під професіоналізацією будемо розуміти форму та процес самореалізації людини у ході її професійної діяльності [2]. Також зробимо акцент на соціальності цього поняття в нашому розумінні, адже усталення різноманітних професійних напрямків пов'язаних з комп'ютерними іграми відбувається саме через гравців, які разом будують та модифікують ці напрямки. У цьому також полягає і певний діалектичний зв'язок адже комп'ютерні ігри спонукають гравців до зацікавленості ними, а гравці — перетворюють сучасну ігрову індустрію. Це відносить нас до поняття геймерів — людей, які досить щільно та тривалий час цікавляться комп'ютерними іграми. Геймер це представник певної субкультури, що розділяє певні цінності з іншими представниками цієї субкультури, дезінтигрованої у часі та просторі [3]. Вони, зазвичай, не йдуть всупереч загальноприйнятим цінностям, а, скоріше, доповнюють їх.

Беручи до уваги зазначені поняття, професіоналізацію геймерів визначаємо як форму та процес професійної самореалізації людей, що цікавляться комп'ютерними іграми і розділяють певні цінності на основі спільного інтересу.

Засновуючись на розумінні того, ким є геймери, а також на базі світових та вітчизняних практик, можемо виявити та припустити, якими професійними напрямками можуть піти люди, що цікавляться комп'ютерними іграми та що необхідно розвивати в Україні для того, щоб вони були здатні це зробити. Умовно, ці напрямки можна розділити на такі основні блоки: кіберспорт, стрімінг та розробка комп'ютерних ігор.

Кіберспорт — це вид спорту, що представляє собою змагання у віртуальному просторі, яке моделюється комп'ютерними технологіями. У літку 2019 року пройшов дев'ятий чемпіонат світу з такої кіберспортивної дисципліни як Dota 2. Пік глядачів на трансляціях без урахування китайської аудиторії склав 1,9 мільйонів — це на 760 тисяч більше, ніж в минулому році. Призовий фонд

турніру склав 34 мільйони доларів. Примітно, що першою командою, яка отримала чемпіонський титул на першому чемпіонаті світу була українська команда Na'Vi. Також вона посіла друге місце у двох наступних чемпіонатах, а після цього їх результативність пішла на спад. Якщо у майбутньому зайнятися питанням підготовки кіберспортсменів на рівні спеціально організованих навчальних закладів, можна забезпечити збільшення кількості українських команд, що будуть здатні представляти країну на змаганнях майбутнього.

Стрімінг можна визначити як проведення прямої трансляції онлайн, використовуючи спеціальні потокові мультимедіа-платформи. Відповідно, стрімером є ведучий зазначених трансляцій, що володіє власним каналом у рамках певної мультимедіа-платформи. Найпопулярнішим контентом для демонстрації на стрімах є комп'ютерні ігри. Зазвичай, стрімер демонструє екран свого пристрою аудиторії та використовує камеру для того, щоб паралельно відображати своє обличчя. Для того, щоб стати ігровим стрімером необхідно мати декілька основних рис: високий рівень навичок та пізнання гри, для того, щоб аудиторії було цікаво спостерігати за її ходом; харизматичний образ стрімера, для того, щоб аудиторії було цікаво спостерігати за ним, а також певні навички PR для того, щоб вміти просувати свій канал. Основною особливістю професії стрімера є те, що вони не отримують заробітної платні, як такої. Дохід вони можуть отримувати від: партнерської програми стрімінгової платформи, підписок на канал стрімера, "донат" (глядачі здатні жертвувати гроші стрімерам під час їх трансляцій, деякі з них навіть виконують завдання глядачів за винагороду) та реклама на каналі стрімера. Тому, якщо людина має хист до ігор та харизму, вона зможе забезпечити себе, навіть граючи в ігри. Відомі стрімери також можуть бути використані як важіль певного ідеологічного впливу, який може нести під собою як деструктивні, так і, навпаки, конструктивні погляди та цінності. Тому важливо здійснювати контроль за подібного роду діяльністю, коли вона почне виходити на такий же високий рівень як в країнах Європи і США.

Розробка комп'ютерних ігор напрям не новий, проте молодий і просувається з кожним роком все далі. Майже кожного року відбуваються певні прориви в технологіях та підходах до ігор, які дозволяють охопити більшу аудиторію. На відміну від попередніх двох напрямків, розробка комп'ютерних ігор спирається, в першу чергу, на програмування. Проте, у цьому процесі дуже важливий досвід розробників, який був накопичений на основі їх власних вражень від тієї чи іншої гри. Адже для того, щоб розробити щось принципово нове, необхідно знати, що вже було використано. Ігрові світи можуть змінюватися в залежності від стану реального світу, транслюючи відповідні ідеї, погляди та цінності. В епоху, коли людина від народження користується гаджетами, необхідно приділяти більшу увагу такому трансмітеру когнітивних символів як комп'ютерна гра. Адже, навіть беручи до уваги таку, на перший погляд, складну ідею як миротворення — її можна подати граючи, забезпечуючи велику міру інтерактивності. Маючи досвід спілкування з працівниками сфери веб-розробки, доходимо до висновку, що багато з них, зокрема молодь 20-25 років, захоплюючись комп'ютерними іграми, прагнуть займатися їх розробкою,

проте вважають, що в нашій країні інфраструктура цього напрямку не надто розвинена для здійснення їх прагнень тому вони воліють навчатися цьому закордоном. Ці висновки мають неформальний характер, адже і наше спілкування з ними відбувалося під егідою неформальності, проте це дає підстави для того, щоб дослідити зазначений аспект більш детально та формалізовано.

Окрім того, гіпотетично, комп'ютерні ігри здатні не тільки викликати появу нових тенденцій розвитку професійної структури, а також здатні надихати людей обирати ту чи іншу професію, яка демонструється у грі. Гра — це, в першу чергу, симуляція реального світу, а це означає, що існує багато ігор, що симулюють реальні людські професії: спортсмен, поліцейський, голова держави тощо. Спираючись на дослідження, проведене у рамках магістерської дипломної роботи, ми визначили, що вони мають здатність впливати на прийняття рішень, процес соціальної взаємодії та діяльність гравців у цілому. Окрім того, комп'ютерні ігри не є чимось абсолютно самостійним вони будуються суспільством, та будують суспільство. Вони так само відображають ті одвічні проблеми, про які зазначалося вище. Наприклад, проблема миру та насильства досить щільно демонструється в іграх стратегічного жанру, коли гравець, беручи на себе роль голови держави приймає рішення щодо врегулювання тих чи інших конфліктних ситуацій в ігровому світі, коли на мапі існують безліч інших країн. Так в грі “Civilization” те, яким шляхом піде розвиток цивілізації залежить від рішень гравця. Там можливо підкорити світ війною, а можливо вирішити всі конфлікти дипломатичним шляхом, при чому, навіть, виступати третьою стороною з позиції миротворення у конфлікті інших країн. Отже, це стає непоганим тренажером управлінських якостей і може сприяти вибору місця професії у майбутньому.

Таким чином, ми визначили, хто є геймери, які напрямки професійного розвитку для них існують і які дії соціальним інститутам необхідно прийняти в майбутньому для того, щоб розвивати ці напрямки та контролювати їх. Адже комп'ютерні ігри це інструмент, яким необхідно вміло користуватися. На їх основі можуть формуватися нові напрямки професіоналізації індивідів, серед них, більшою мірою ті, що являють собою модифікацію чи переорієнтацію традиційних напрямків, як спорт, програмування та сфера мультимедіа. Відомо, що сучасна молодь зіштовхується з проблемою вибору свого професійного шляху і з відчуттям того, що для них немає майбутнього серед існуючих професійних напрямків, тому важливо їх розширювати, керуючись сучасними інтересами покоління.

Список посилань:

1. Киберспорт : пер. с англ. А.В. Соловьева. М. : Эксмо, 2018. 281 с.
2. Цвык В.А. Професионализация как социальный процесс. Вестник РУДН, серия Социология. 2003. №4-5. С. 258-269. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalizatsiya-kak-sotsialnyy-protsess/viewer>

3. Дьяченко А., Зозульов О. Досвід сегментування аудиторії геймерів в Україні. Збірник наукових праць молодих вчених факультету менеджменту та маркетингу кпі ім. І.сікорського "Актуальні проблеми економіки та управління". 2018. Вип. 12. С. 9. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/134943/131729>

Вайло Олена Леонідівна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сьогодні, коли в українській державі й суспільстві гостро актуалізувалися демократичні перетворення, здійснюється формування інституту розвинутого громадянського суспільства, час вимагає безумовного забезпечення людських прав і свобод, захищених Конституцією України, виникає необхідність всебічної оптимізації й демократизації політичної організації суспільства. Для цього очільники органів місцевого самоврядування прагнуть забезпечити якомога активнішу участь громадян — жителів тієї чи іншої територіальної громади у публічному управлінні. Цому слугують різні форми суспільно-політичного самовираження.

Водночас відзначимо, що розвиток публічного управління як діяльності, завдяки якій забезпечується ефективна, повноцінна і відкрита робота органів місцевого самоврядування, органів державної влади та регіонального врядування, а також громадських, неурядових організацій, фізичних осіб та багатьох інших суб'єктів, що складають громадянське суспільство, в Україні відбувається надто повільно і суперечливо. Тим більше, значна частина суспільства до сих пір не перелаштувалася на формат незалежної держави, живучи і сприймаючи суспільно-політичні процеси у пострадянському вимірі, що позначається певними обмеженнями, рамками і великим градусом недовіри громадян до влади. Коли між панівними колами і суспільством спостерігається деструктивне дистанціювання.

З огляду на все це у нашому суспільстві у ході децентралізації особливо актуалізується таке питання, як партнерська взаємодія органів публічного управління, у тому числі й органів місцевого самоврядування з громадськістю. Зокрема це стосується як самоорганізаційних процесів, так і залучення громадян до процесу розвитку територій тієї чи іншої об'єднаної територіальної громади.

Наголошуємо на міждисциплінарному характері зазначеної проблематики, над якою працюють представники державного управління, політологи, соціологи, юристи й зокрема спеціалісти зі зв'язків з громадськістю. Останній науковий напрям є досить новим, але чи не найбільш ефективним у нашій країні, адже саме PR дозволяє побудувати відкриту систему зв'язків між владою і громадою, побудувати справді демократичне суспільство, яке ґрунтується на відкритості і довірі між учасниками суспільно-політичного й економічного

становлення новостворених органів місцевого самоврядування. При цьому акцент робиться саме на публічності управління на місцях.

Говорячи словами М. Білинської, зазначимо, що “Характеризуючи феномен держави на сучасному етапі, доцільно констатувати зміну сутності держави із виокремленням її позитивної ролі (розвиток соціально спрямованої держави) і прагненням до створення держави соціальної демократії з якісно новими за змістом суспільними відносинами” [2, с. 26]. Таким чином, доцільне виокремлення публічного управління як одного із суспільних відносин у сфері публічного адміністрування з акцентом на історичності системи суспільних відносин між владою та громадянськістю стосовно справедливого розподілення прав та обов’язків між державою і громадянами, законно регламентованого забезпечення їх обов’язкового дотримання.

Як зазначає В. Баштанник, соціальна функція публічного управління виявляється в організуючій діяльності і досягається через об’єднання, регулювання, узгодження, координацію і контроль [1, с. 27]. Таким чином виникає поняття “інтегрована система публічного управління”, в якій знаходять реальне відображення цілі суб’єктів суспільної взаємодії, окреслюється система зв’язків, поведінка, забезпечується визначеність і послідовність політичного курсу держави.

Сучасним дослідником публічного управління Г. Букертом доведено, що “публічне управління не є якимось нейтральним, технічним процесом, натомість є діяльністю, яка тісно пов’язана з політикою, законом та громадянським суспільством” [3]. Українські науковці погоджуються із вченим і відзначають, що “публічне управління стосується ефективного функціонування всієї системи політичних інституцій” [4, с. 73]. Оцінюючи рівень розвитку сучасного українського публічного управління, фахівці не однозначні в судженнях. Існує дві позиції вчених. Одна полягає у “підтвердженні транспарентності публічної влади в Україні відповідно з європейськими та міжнародними стандартами, притаманними суспільству, де триває становлення громадянських інститутів, де в політичний процес все активніше вступає громадянин як учасник процесу прийняття рішень, як консультант влади, як відповідальний експерт її діяльності” [5, с. 45]. Друга позиція полягає в тому, що “За період незалежності в системі державної влади відбулися складні й суперечливі процеси становлення і розвитку, однак створити цілісне, збалансоване, надійне та ефективне публічне управління так і не вдалося” [6]. Ми все ж таки більше схилиємося до істинності другого твердження, адже “публічна сфера (політика й управління) – це спосіб забезпечення в суспільстві клімату співпричетності і демократизму” [7, с. 6], однак цього Україні наразі значно бракує.

Сьогодні особливу увагу науковці звертають на напрям легітимізації майбутніх переможців конкурентної боротьби за перерозподіл матеріальних і владних ресурсів для тих, хто бажає дійти до демократичної Європи — не лише географічно й візово, але й по суті, по рівню розвитку.

“Забезпечення тривалого існування та панування буде зумовлюватися необхідністю накопичення максимального владного потенціалу, який складається не лише з наявності політичної сили, а й з прихильності соціальних

сил” [8, с. 9]. Саме для прихильності соціальних сил і формування демократичного й відкритого суспільства сьогодні все ширше і ґрунтовніше використовується відносно новий, але потужний інструментарій PR, або, простіше кажучи, зв’язків з громадськістю.

Проаналізувавши більше сотні праць із цієї проблематики і відзначивши надзвичайну зацікавленість науковців цією темою, відзначимо очевидну необхідність здійснення поглиблених наукових досліджень взаємодії органів публічного управління й зокрема органів місцевого самоврядування з громадськістю. У цьому є, перш за все, практична потреба, яка полягає в посиленні ефективності функціонування владних структур, більш конкретній і чіткій визначеності зовнішніх і внутрішніх пріоритетів державотворчого процесу, більш упорядкованому й системному реформуванню суспільних відносин.

Список посилань:

1. Публічне управління: теорія і практика: монографія / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, В. П. Трощинський, М. М. Білинська та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2011. – 212 с.
2. Білинська М. Історико-генетична природата рмінологічного забезпечення публічного адміністрування з джерел адміністративного права / М. Білинська // Понятійно-категоріальний апарат публічного управління: матеріали наук.-методолог. семінару у режимі відеоконференцзв’язку, Київ – Дніпропетровськ – Львів – Одеса – Харків, 31 берез. 2010 р. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, Ю. П. Сурміна, В. П. Трощинського; передмова Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2010. – С. 25–26.
3. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda / G. Bouckaert. – Berlin : Duncker and Humblot, 2002.
4. Реформа публічного управління в Україні: виклики, стратегії, майбутнє: монографія / відп. ред. І. А. Грицяк; НАДУ при Президентові України. – К. : К.І.С., 2009. – 240 с.
5. Кохан А. Демократичні стандарти державної комунікації: українсько-європейський контекст/А. Кохан // Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали VIII регіон. наук.-практ.конф., 19 трав. 2011 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2011. – С. 45–47.
6. Грицяк І. А. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами [Електронний ресурс] / І. А. Грицяк. –Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_du/2010_2/Grytciak.htm.
7. Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навч. посіб. / авт. кол.: Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. – К. : НАДУ, 2010. – 300 с.
8. Телешун С. О. Основи інформаційно-аналітичної діяльності в публічному управлінні: навч. посіб. / С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, І. В. Рейтерович. – К. : НАДУ, 2009. –168 с.

СУЧАСНА ПАРАДИГМА МИРОТВОРЧОСТІ

У сучасних умовах існування й розвитку глобального світу взаємозалежності проблеми війни і миру відіграють особливу роль. Людство надзвичайно зацікавлене в їх якісному вирішенні. Його прагнення знаходять своє відображення у відповідних соціальних практиках, які спираються на певні критерії, розроблені аксіологією (теорією цінностей).

Проблема війни і миру представляє собою складний соціально-філософський феномен, який складає своєрідну концептуальну тріаду: миророзуміння, миротворчість і мирозбереження. По суті, ця тріада означає: 1) узагальнений погляд людей на світовий порядок за відсутності війни; 2) специфічні дії людей, груп, спільнот, організацій і держав у прагненні до миру 3) підтримання безконфліктної (навіть якщо нестабільної) ситуації будь-якими доступними способами як на регіональному, так і глобальному рівнях. Власне, дана тріада покладена у нову парадигму миротворчості.

Соціально-філософський аналіз процесів, безпосередньо пов'язаних з динамікою міжнародної миротворчості, діяльністю міжнародних організацій щодо досягнення миру в глобальному та регіональному масштабах, міжнародно-правового забезпечення врегулювання збройних конфліктів, філософії війни та миру, теорії, методології, технологій і методик миротворчості і мирозбереження є на теперішній час важливим завданням у науковому і суспільно-політичному аспектах, оскільки це призводить до більш глибокого переосмислення й усвідомлення парадигми миротворчості.

До недавнього часу і у більшій мірі тепер, фактор сили у процесах миротворчості відігравав і відіграє провідну роль. По суті, саме він визначає специфіку сучасного розуміння миротворчості, коли військова міць і озброєння великих держав світу сприяють утриманню стану стратегічної рівноваги, але лише у тому обсязі, який вигідний цим державам. Таким чином, принцип справедливості і дійсного прагнення до миру виявляються підірваними. Більш того, всеохоплююча безпека, яку гарантують великі держави, піддається тотальній ерозії, оскільки всупереч бажанню багатьох народів планети саме вони оголосили себе «великими миротворцями» [1].

У чому ж тоді полягає нова парадигма миротворчості? На нашу думку, вона базується на універсальному розумінні найважливіших світоглядних концептів стратегії миру і мироустрою. Нова парадигма миротворчості здатна стати своєрідним базисом складної системи світогляду й умонастрою людей, мобілізаційним потенціалом дії широких мас у підтриманні миру.

Її сутність виражається відповідним понятійно-категоріальним апаратом, який містить такі дефініції, як підтримання миру (peacekeeping), миробудівництво (peacebuilding), конфліктне і постконфліктне врегулювання,

превентивна дипломатія тощо. Вона передбачає використання відповідних методик і технологій миротворчості в умовах нового світового порядку.

Миротворчість, у новому розумінні, повинна відображати не стільки вузько корисливі інтереси організаторів глобального управління і нового світового порядку, скільки інтереси широких мас, які щиро прагнуть до запобігання і попередження особливо небезпечних озброєних конфліктів.

Миротворчі технології, засновані на новій парадигмі, створюють можливість гнучко й комплексно впливати на конфлікти з метою їх врегулювання і подальшого остаточного вирішення. Причому паралельно, як на рівні військово-політичного керівництва держав, так і серед самих широких верств населення конфліктуючих сторін обов'язково повинна вестись робота щодо зміни психологічних, світоглядних, ціннісних настанов стосовно розуміння даного конфлікту. Це означає, що миротворці і представники світового співтовариства мають «ламати» і змінювати у сторін конфлікту стійкі стереотипи стосовно один одного, які виражаються у крайньому ступені ворожості, нетерпимості, непримиренності і мстивості.

Список посилань:

1. Хохлышева О. О. Война и мир в сознании людей: монография. Нижний Новгород: Медина, 2003. 358 с.
2. Шелова Н.Я. Миротворчество как способ предотвращения и урегулирования современных вооруженных конфликтов. Отечественные записки. 2005. №5. С. 169-180.
3. Bellamy A.J., Williams P. D., Griffin S. Understanding Peacekeeping. Second Edition. Cambridge-Malden: Polity Press, 2010. 376 p.

СЕСІЯ 2.
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА В КОНТЕКСТІ
МИРОТВОРЕННЯ.
ЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ОСВІТА ТА КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ
В КОНТЕКСТІ МИРОТВОРЕННЯ

Модератори: *Бутченко Т.І. – д.філос.н., доцент, завідувач кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ; Додонов Р.О., д.філос.н., професор, з авідувач кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка; Утюж І.Г., д.філос.н., професор, завідувачка кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету.*

Секретар секції: *Васильєва А. – аспірантка кафедри соціальної філософії та управління ЗНУ.*

Бутченко Тарас Іванович
*доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет,*

ЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИЗАЙНУ
В КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ

На сучасному етапі актуалізується питання пошуку альтернативних напрямів розвитку економіки. Поступовий занепад її традиційних енергомістких та екологічно-небезпечних галузей ставить під питання виживання населення, збереження цілих міст як унікальних соціокультурних центрів. Одну з можливих відповідей забезпечує розвиток креативних індустрій як видів економічної діяльності, «метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості» (ст. 5 Закону України «Про культуру»).

Юридичне закріплення засад, на яких повинно відбуватися впровадження креативних індустрій – важлива частина інституційного дизайну цієї сфери економіки. Водночас останній лишається неповним без формування відповідних моральних засад залучення населення до активної участі у креативній діяльності, впровадження тих внутрішніх ціннісних регуляторів, що потрібні для сталого розвитку сприятливого соціального середовища, консолідації творчих спільнот на місцевому, регіональному, національному і глобальному рівнях.

Існують різні підходи до вирішення цієї проблеми. Лібералізм підкреслює необхідність стимулювання індивідуальної творчої свободи, винагороди індивідів, що присвятили своє життя творчості (зокрема, йдеться про ідеї Дж. Ролза, Р. Флоріди та ін.). По суті, саме ліберальні етичні аргументи лежать в основі сучасних міжнародних правових стандартів інтелектуальної власності, визнаних у тому числі і в сучасній Україні.

Не заперечуючи позитивних аспектів цієї позиції, водночас бачимо і властиві їй обмеження. Насамперед, вона виносить так би мовити «за скобки» творчого процесу його соціальне середовище на груповому, національному і

глобальному рівнях. Такий підхід підводить до одномірного бачення креативних індустрій як простору конкурентних відносин їх окремих учасників, кожен із яких намагається максимізувати власний прибуток, перегравши інших учасників. Успіх, щастя суб'єкта творчої діяльності має тут суто індивідуальний вимір.

Навіть досконала правова форма у цьому етичному контексті може одержати технократичний смисл, про що зазначають прибічники «вільної культури», «антикопірайту» «відкритого програмного забезпечення» (зокрема, Л. Лессіг, Р. Столмен), оцінюючи інтелектуальну власність як форму «інтелектуальної монополії», своєрідний протекціонізм, що зумовлює відчуження результатів творчої діяльності від людини, і в тому числі, самих творців. Справді правові нормативи, у тому числі міжнародні, дуже часто перетворюються на інструмент захисту інтересів великих корпорацій, а не рядових співробітників креативних індустрій. Це виявляється наслідком складності творчої праці, її поділом на окремі завдання між величезною кількістю виконавців. Цей поділ часто-густо має глобальний характер, що зумовлює відокремленість, відчуженість завершених продуктів творчості від їх виробників.

На нашу думку, зменшити ризики такого негативного сценарію дозволяє застосування комунітарних етичних підходів, зорієнтованих на відтворення органічної єдності індивідуальних і колективних, громадських учасників креативних індустрій (відзначимо зокрема етичні вчення А. Етціоні, Ч. Тейлора та ін.). Соціальне середовище з позицій комунітаризму визнається онтологічною передумовою творчості. Саме громада через сукупність різноманітних відносин формує її індивідуальних суб'єктів, що у свою чергу збагачують її сукупний культурний креативний потенціал. Тобто йдеться про відносини взаємозбагачення, провідні етичні орієнтири яких – щедрість, дарування себе один одному.

Тим самим відбувається взаємний порятунок індивідуальної та групової ідентичності соціального суб'єкта, а відтак збереження суспільної єдності в соціокультурній багатоманітності. У соціального суб'єкта як індивідуального, так і громадського з'являється власне «обличчя», а його «іншість» стає спільним надбанням у різних вимірах соціальності.

Додонов Роман Олександрович

*доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри філософії*

Київського університету імені Бориса Грінченка

МИРОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГЕОФІЛОСОФІЇ

1. Миротворення як сукупність соціальних технологій і практик має ґрунтуватися на певній теоретичній основі. Соціальна філософія та соціологія пропонують декілька парадигмальних підходів для пояснення війни і миру. Однією з таких парадигм є *полемологія* (від давньогрецьких слів *πολέμιος* – війна

та λόγος – слово, наука). Засновником її є французький соціолог Гастон Бутуль. Він вважав, що шляхом соціологічного аналізу різноманітних джерел з метою запобігання війн можна виявити симптоми, які вказують на початок конфронтації в суспільстві. В 1945 році Г. Бутуль створив Французький інститут полемології, який здійснював цілеспрямовані дослідження походження, етіології і функцій війн в їх біологічних, економічних, демографічних, статистичних, соціологічних вимірах. Полемологія вивчає природу збройних конфліктів, існування війн у часі та просторі, циклічність, інтенсивність, розмір, масштаб, причинно-наслідкові зв'язки та класифікацію війн. Особливу увагу полемологія приділяє джерелам війни та шляхам їх мінімізації, відповідно, засобам встановлення стійкого миру. При цьому розрізняється «негативний мир» (як відсутність військових дій) та «позитивний мир» (як самодостатній стан, що унеможливорює будь-яку агресію, насильство і несправедливість). Іншою теоретичною парадигмою для пояснення суті миротворення є *конфліктологія*. Черпаючи натхнення в працях Дж. Тернера, Г. Зіммеля, Л. Козера та Р. Дарендорфа, конфліктологи вказують на соціальні функції конфлікту, які не завжди мають деструктивний характер. Вміння використовувати конфліктну ситуацію для вдосконалення соціальної системи – велике мистецтво, опанування яким відкриває нові можливості й перспективи.

2. Останніми роками набула популярності *геофілософська* парадигма миротворення, прихильники якої вказують на відсутність конгруентності географічних та психологічних локусів цивілізації. Зокрема, О. Базалук в книзі “The Theory of War and Peace: The Geophilosophy of Europe” вказує, що війна є насильницьким проникненням одного психпростору в локус іншого психпростору, яке спричиняє істотні зміни в його виявах [1]. Водночас, мир – це узгоджена взаємодія між психпросторами, що призводить, як мінімум, до поваги, максимум – до примноження виявлень один одного. Методологія геофілософії визначає війну й мир як безперервні й нелінійні взаємодії між психпросторами, які на поверхні Землі виявляються в нескінченній зміні меж локацій. Емпіричну основу теорії миру складають факти й закономірності з галузі нейронаук, психології й соціальної філософії, геофілософії, військової історії тощо. Еволюція психпростору – це історія його виявів у локусі й за його межами. Основу еволюції психпростору та його виявів становлять безперервне й нелінійне ускладнення структури й функцій нейронних ансамблів підсвідомості й свідомості, а також безперервне й нелінійне ускладнення фізико-хімічних сприятливих, провокуючих і підтримуючих факторів зовнішнього середовища. Ускладнення психпростору зумовлюють універсальні фактори й причини еволюції. Війна і мир у цьому безперервному й нелінійному ускладненні – це вияви психпростору, за допомогою яких досягається регуляторний компроміс між протиборчими силами: активним началом і природним добром (або ускладнюваною структурою нейронних ансамблів підсвідомості та свідомості й умовами зовнішнього середовища) [2, с. 55-57].

3. В контексті геофілософії фізичний контроль над географічним простором не обов'язково означає контроль над психпростором. Історія війн і збройних конфліктів свідчить, що окупація території зовсім не означає

остаточної перемоги. Як свого часу вказував Махатма Ганді, «перемога, яка досягнута насиллям, дорівнюється до поразки, бо є тимчасовою». Більш того, чим ближчі до наших днів приклади окупації, тим більше зусиль – в умовах інформаційної цивілізації – мають докладати загарбники для підтримання цього контролю. Виявилося, що з окупацією певної території світ історичних смислів її населення не зменшується, не зникає, а ще більше актуалізується. Історична пам'ять підкорених народів дбайливо зберігає відомості про колишні «вольності», порядки, про власну культуру, які з часом сакралізуються. «Психпростір-жертва» відторгає чужий для неї світ думок агресора і продовжує існувати в світі власної, зокрема, національної ідеї, зберігаючи і збагачуючи її для себе й майбутніх поколінь. У разі втрати території «психпростір-жертва» переносить свої прояви у духовно-віртуальний світ, і цей світ стає для нього так само реальним, як для «психпростору-агресора» окупована територія. У світі смислів «психпростір-жертва» не лише мобілізує свій потенціал, але й спрямовує його на звільнення захопленої території. В умовах відсутності монополії на ЗМІ та фактично миттєвого розповсюдження незалежної та альтернативної інформації в Інтернеті асиміляція ментального простору в інтересах історичних смислів агресора стає майже нездійсненною.

4. На практиці це означає, що повністю перемогти у сучасній війні просто неможливо. Травень 1945 року був, мабуть, останньою переконливою перемогою в історії людства. Усі війни, що спалахували у другій половині ХХ століття, включаючи конфлікти з участю наддержав – Сполучених Штатів Америки (Корея, В'єтнам, Ірак), Радянського Союзу (Афганістан) тощо – закінчилися досить невиразним результатом. Досвід цих війн продемонстрував світові, що найчисельніші армії і найпотужніша військова техніка безсилі перед озброєним народом, який бореться за власне виживання. Він переходить до партизанської тактики, до саботажу і диверсій. При цьому жертва переймає у агресора його норми, настанови і життєві орієнтації. З кожним роком окупації, з кожним новим поколінням психпростір-жертва удосконалюється і починає грати за правилами агресора, загострюючи боротьбу за відновлення справедливості, виводячи війну з формату віртуальних проявів у реальний світ – світ терору, насилля, війни [3].

5. З позицій геофілософії, коли історичні смисли відділяються від географічної території, на якій вони були сформовані і яка окупована противником, коли вони переходять у простір психічний, стають іманентними і сакральними, спільноту, що є їх носієм, можна знищити, але не перемогти. Агресор може окупувати чужу територію, оволодіти матеріальними ресурсами підкореного народу. Але доки світ історичних ідей «психпростору-жертви» залишатиметься сакраментальним, доти цей психпростір буде нездоланим. Інакше кажучи, не захоплення території, а успішне нав'язування власної картини соціального світу, власної системи цінностей – ось де криється перемога у сучасних війнах. Цей простий висновок обумовив необхідність корегування поглядів на мету завоювань та включення в експансіоністські плани імперії заходів щодо зміни ментального простору підкорених народів. Це означає, що суто військові методи проведення зовнішньої політики мають супроводжуватися

відповідними невійськовими – інформаційними, пропагандистськими, освітньо-виховними прийомами. Саме на виконання цих завдань й спрямований комплекс заходів, який узагальнено називають «гібридною війною». З іншого боку, це означає, що Україну не можна перемогти доти, доки існує її ціннісно-сміслове ядро.

Список посилань:

1. Bazaluk O. A. The Theory of War and Peace: The Geophilosophy of Europe / Oleg Bazaluk. – Cambridge Scholars Publishing, 2017. – 185 p.
2. Базалук О. А. Теория войны и мира / О.А.Базалук // Философская мысль. – 2016. – № 6. – С. 28-52.
3. Додонов Р.О. Чи можливо перемогти у сучасній війні? // В.І. Додонova, Р.О. Додонов. Монологи про Донбас. Вибрані праці з проблематики східноукраїнського конфлікту. – К.: Видавець Руслан Халіков, 2018. – С. 292-294.

Капріцин Ігор Ілліч

*доктор філософських наук,
професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

МІСЦЕ РЕСУРСНОЇ СВІДОМОСТІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ Й ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ РОЗРОБКАХ У СФЕРІ СУСПІЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК

На протязі розвитку культури зусилля релігійних, психологічних, філософських концепцій спрямовувалися на формування людини у відповідності до певних уявлень про людську природу. В поширеному антропоцентричному баченні не є унікальною думка про те, що основі в усіх занепадів в природокористуванні, економіці, політиці, освіті та культурі лежить одна причина — природа, яка все ще протистоїть волі людини. Разом із тим, не новою є й думка: якщо автором проекту під назвою «соціальна культура» є людина, то відповідальність за культурні проблеми лежить на авторі. У цьому напрямі роздумів, проблеми іноді пов'язують із невідповідністю моделі «людини діючої» моделі «людини відповідної». В процесі розвитку розуміння законів суспільного розвитку виділяються ідеальні та предметно-історичні моделі людської відповідності, як то: «благородний муж» у Конфуція, «філософ» у Платона, «самурай» в Бусидо, «козак» на Січі, «надлюдина» у Ф. Ніцше, «будівельник комунізму» або «радянська людина» в СРСР та ін.

Розпад Країни Рад та відповідної ідеології, повернення до традиційно-релігійної норматизації життя, «дикі» капіталістично-феодаліські відносини на пострадянському просторі та західний вектор розвитку актуалізують пошук засад позаконфесійної духовної, ментальної, моральної стабілізації України.

Предметом даного виступу є осмислення та відчуття великого потенціалу природи та культури України, обговорення та розуміння того, що в усіх

відношеннях «звестися», можливо лише на власних ногах», разом із тим, «зведення» потребує як теоретичної так і практичної опори, пошуку підходів до розкриття ресурсу відновлення та відтворення українськості у вимірах сучасних глобальних процесів.

Вихід в зону сильних рішень, які мали найбільш резонансні наслідки, часто відбувалися у моменти взаємодії різних систем мислення. Останні могли належати до різних релігійних традицій та галузей знання; тому, як що вони дійсно взаємодіяли, тобто мали стільки загального, що ставала можливою їх дійсна взаємодія, саме від такої взаємодії можна очікувати нові цікаві ідеї.

Наведена в дещо іншому формулюванні, ця думка належить В. Гейзенбергу. Її неминуща новаційність полягає у «виході за межі звичного», це доволі поширений підхід у продукуванні нових ідей, але оглядаючи історію, відзначимо, одних новаторів розпинали (Ісус) чи спалювали (Дж. Бруно), а потім обожнювали, інших нагороджували (В. Гейзенберг), головним залишається перевірка суспільною практикою.

Проте, при широкому розгляді, ці новації — є поверненням, хоча й на новому рівні, до початкової міфологічної, синкретичної свідомості. Інакше кажучи, «очікувати нових цікавих ідей» (В. Гейзенберг), або «сильних рішень» (Г. Альтшулер) треба тоді, коли ми не «творимо собі...», або, частіше, не так вже й фанатично залежимо від своїх «кумирів», як то: певної форми суспільної свідомості, методології отримання знання, конфесії і т. д.

«Уроки історії» дійсно відрізняються у людей різних світоглядних систем, але не зважаючи на «тонкощі інтерпретації», при загрозі існування, образно кажучи, гриф «важливо» стає транскультурною оцінкою у періоди кардинальних суспільних змін. Зовсім як «тут і зараз». На що я хотів би звернути увагу шановних присутніх, перш ніж говорити про ресурси:

1. Вся попередня історія людства до нашого часу прямує до незалежності, відокремлення людини від природного оточення. Саме відособлення суспільне та особисте є загальним засобом фіксації власного існування. Між тим, найархаїчніші традиції живі до сьогодні і намагаються сформулювати мету, яка полягає в злитті із загалом (Брахманом, Абсолютом та ін.). Тобто, сучасна індивідуалізація зустрічає опір архаїчних моделей соціальності.

Рухаючись в дусі антропоцентризму та антропоморфізму людська істота, не зважаючи на «бунт» людини проти природи, залишається пов'язаною з природою «пуповинами» біологічного та культурного відтворення. В цьому сенсі, наприклад, програма створення «космічної» людини походить на мрії підлітка щодо самостійного життя. В зрілому ж віці людина приходить до усвідомлення важливості природних та суспільних зв'язків для послаблення, а то й вирішення суперечливості між «свободою» та «обов'язком», «природністю» та «штучністю», «життям» та «не-життям».

Будемо вважати, що на третьому мільйоні років існування людство входить в фазу зрілості бо актуальними в умовах глобалізації стають питання міри між «природним» та «культурним», «загальним», «особливим» та «унікальним», методологічні підходи холізму, толерантності та компліментарності.

2. В цьому русі, питання ресурсності відтворення життя є найбільш значущим в справі усвідомлення важкодоступності ресурсів для виживання виду. «Важкодоступність» ресурсу, включає як природні так і культурні форми, може бути усвідомлена не як лише об'єктивні перепони, а й як проблема світоглядна. В цьому розгляді ми стикаємося з питаннями: ресурс життя — напівпустий, чи напівповний? Хто винний в цій половинчатості? Як відновити життєвий ресурс? Таким чином, для того щоб рефлексувати усвідомлення «ресурсу», треба починати з формулювання систематизації «ресурсної свідомості».

3. «Ресурсна свідомість» – термін, що поєднує розуміння його родової складової, – свідомості, як специфічної форми відображення та духовного засвоєння дійсності, властивої високоорганізованій матерії, що утворює суб'єктивні образи об'єктивного світу, проявляється в сприйнятті, збереженні і опрацюванні інформації, використанні цієї інформації для вироблення програм діяльності, в активному керуванні цією діяльністю (В. Воловик); та видової складової, словосполучення – ресурсності, терміну, який має походження від латинського слова *resurgo*, що в перекладі означає: підійматись, виникати знову. Поширений зміст поняття ресурсу охоплює різного роду засоби, які, у разі потреби, може використати людина.

Компілюючи зміст поняття «ресурсна свідомість», ми попередньо визначаємо її як форму суб'єктивного образу певних об'єктів дійсності, які використовуються та можуть бути використані у програмах діяльності щодо гармонізації відношення людини та світу. Надане визначення відповідає формулюванню економічної діяльності в класифікаторі КВЕД-2010: Клас 72.20 під назвою «Дослідження й експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук», цей клас включає: дослідження й експериментальні розробки у сфері суспільних наук; дослідження й експериментальні розробки у сфері гуманітарних наук; багатогалузеві дослідження й розробки переважно у сфері суспільних і гуманітарних наук [1].

Креативні індустрії – це сукупність поглядів, ідей, тенденцій і напрямів сучасного розвитку економіки, що характеризується органічним поєднанням та використанням знань, інформації та творчості (креативності) [2,152].

Ключовими характеристиками креативних індустрій стосовно нашого предмету є те, що вони: – органічно поєднують науку і мистецтво, креативність та інновації; – стирають кордони між країнами завдяки міжнародному співробітництву через ефективне використання Інтернет-технологій, відкритого доступу до інформаційних потоків; – дозволяють створювати сучасні унікальні ідеї та бачення світу завдяки культурній та етнічній різноманітності; – ґрунтуються на таких позитивних людських якостях, як творчість, креативність, ввічливість, моральність, толерантність, доброта, оптимізм, відкритість, щирість, комунікабельність [2,152]. Таким чином, розвідки та оптимізація ресурсної свідомості виступають формою креативної індустрії самої людини.

Список посилань:

1. Сервіс для визначення кодів видів економічної діяльності за КВЕД-2005 та КВЕД-2010 Режим доступу до ресурсу: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/72/KVED10_72_20.html
2. Холодницька А.В. Актуальні тенденції розвитку креативних індустрій в Україні в умовах глобалізації “ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО” Електронне наукове фахове видання, Мукачівський державний університет, випуск № 14, 2018. С.151-157. Режим доступу до ресурсу: http://economyandsociety.in.ua/journal/14_ukr/19.pdf

Краснокутський Олександр Володимирович

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ Й ЗМІСТ «ДЕРЖАВИ»

Державний організм постає як закономірний результат еволюції суспільства внаслідок складних процесів усередині суспільного буття, пов'язаних із соціальним поділом праці, виникненням приватної власності й соціальної нерівності, що дає поштовх до поживлення політичної сфери суспільної системи й активний імпульс розвитку новітньої політичної форми соціального – держави.

Відповідь на питання про державу, її походження, призначення, сутність та ознаки залишалася відкритою на протязі тисячоліть і навіть сьогодні, незважаючи на значні зрушення у дослідженні буття людини й суспільства, – це найактуальніше проблемне питання суспільствознавства, публічного управління та адміністрування, а отже, й соціальної філософії теж.

Мислителі всіх часів і народів розмірковували над природою державного утворення, тими життєдайними силами, що об'єднують людей в єдиний державний організм, генеруючи різноманітні теоретичні конструкції державного феномена, іноді зовсім протилежні підходи до його розуміння. У межах останніх стверджувалось, що під державою слід розуміти: спільне поселення людей для забезпечення потреб і доброго життя (Аристотель, Платон); організацію правопорядку (Г. Кельзен, Цицерон та ін.); велику сім'ю (Конфуцій, Р. Фільмер та ін.); спільність людей, що обумовлена божественними законами (Т. Аквінський та ін.); своєрідного звіря (левафана), що підкоряє собі всі існуючі структури (Т. Гоббс), чи «найхолодніше чудовисько» (Ф. Ніцше); об'єднання людей як наслідок суспільного договору між ними (І. Кант, Ж.-Ж. Руссо та ін.); найвищий розвиток об'єктивного духу, що знімає суперечності між громадянами, «ходу Бога у світі» (Г. Гегель); сукупність людей, території та суверенної влади (М. Грушевський, Л. Дюгі, Г. Єллінек, І. Ільїн, Г. Шершеневич та ін.); певну форму співжиття людей, психологічний зв'язок між ними (Ф. Кокошкін, Л. Петражицький та ін.); «машину» придушення одного класу іншим (Ф. Енгельс,

В. Ленін, К. Маркс та ін.); єдиний живий організм (І. Солсберійській, Г. Спенсер та ін.) тощо.

Протягом століть людство живе в умовах державної організації і так і не змогло виробити більш-менш єдиної парадигми розуміння й бачення феномена держави. Аналіз свідчить, що не існує чіткого загальноприйнятого категоріального визначення даного явища в жодній галузі суспільствознавства, що напряду досліджує державну організацію – хоча й у різних площинах і аспектах, – зокрема, немає його ані юридична, ані політологічна, ані соціологічна, ані публічно-управлінська література; не є виключенням із цього приводу філософські видання.

Безумовно, кожен із відомих підходів до розуміння держави має право на існування, висвітлює певний аспект її сутності, розкриває приховані від буденного ока сторони державної організації. Проте він не здатен охопити державний феномен у цілісності, єдиному інтегральному баченні державного явища, його сутності, що забезпечується, як здається, у форматі соціально-філософської парадигми світорозуміння.

У світлі цих думок викликає зацікавлення спроба філософського осмислення державного феномена, у рамках якої держава визначається як форма організації суспільного буття за допомогою влади і законів, дія яких забезпечується відповідними суспільно-соціальними і владними структурами, установами й організаціями (Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Михальченко М.І.). Видається можливим узяти даний підхід до розуміння поняття держави за основу, зауваживши декілька принципових моментів.

По-перше, держава виникає саме у лоні політичної складової буття суспільства як політична форма його організації, необхідна для налагодження відносин у соціально-неоднорідному суспільстві, для якого, як відомо, властиві такі характеристики, як приватна власність, соціальна нерівність, класова диференціація й політична влада, яка дозволяє тій або іншій соціальній групі, не порушуючи загальноприйнятих норм, розширювати сферу впливу в межах певного простору, реалізовувати свої інтереси, потреби у масштабах усієї спільності. Тому під державою слід розуміти, насамперед, політичну форму організації суспільного буття на певній території, з чим погодяться, напевно, усі дослідники. По-друге, якщо для суспільства в цілому характерною є влада як соціальний феномен (соціальна влада), яка виступає домінуючим регулятором у первіснообщинних формах суспільного буття, для соціально-неоднорідного суспільства стає властивим такий різновид владного феномена, як політична влада, то в умовах існування державного організму формується новий вид владних відносин – державна влада, що дає право й можливість державі в особі її інституційних органів розпоряджатися життєдіяльністю суспільства, застосовувати у разі соціальної непокори спеціальні заходи примушення, врегульовані правовими нормами. Отже, така політична форма організації суспільного буття, як держава, функціонує за допомогою державної влади. Під останньою розуміємо здатність суб'єкта державно-владного відношення підпорядкувати його об'єкт для забезпечення досягнення певних цілей на основі соціальної відповідальності. Як будь-який владний феномен, державна влада

формує свою систему, структуру, органи, що органічно входять до механізму держави.

По-третє, окрім державно-владних відносин, держава функціонує за допомогою відповідних структур, установ та організацій, які в юридичній науці традиційно позначаються таким поняттям, як механізм держави. Під ним розуміється система всіх державних організацій, що здійснюють її завдання й реалізують державні функції. При цьому до державних організацій цілком доречно відносити органи державної влади – органи держави, що наділені владними повноваженнями (апарат держави), а також державні підприємства й державні установи, що практично здійснюють функції держави у сфері виробничої (підприємства), чи невиробничої (установи) діяльності. Тому в цьому контексті видається можливим використати напрацьований у правовій думці досвід і вважати, що держава як політична форма організації суспільного буття функціонує за допомогою державної влади й спеціального механізму.

По-четверте, відомо, що одночасно з виникненням такої політичної форми суспільної життєдіяльності, як держава, формується у якості її невід'ємної складової і право, яке на підставі узагальнення філософських і правових поглядів на правове явище можна визначити як систему правил поведінки, норм, які встановлені або санкціоновані державою, мають загальнообов'язковий характер, виражають волю домінуючої у суспільстві частини населення, спрямовані на регулювання суспільних відносин і дотримання яких забезпечується цілеспрямованою діяльністю держави. Зауважимо, що право як соціальне явище більш широке по об'єму поняття, ніж закон, оскільки крім останнього (закону як нормативно-правового акту) існують ще інші нормативні приписи (підзаконні нормативно-правові акти). Тому, рухаючись у руслі вищезазначених думок, слід підкреслити, що держава функціонує за допомогою державної влади й спеціального механізму на основі права.

По-п'яте, слід визнати, що держава постає як сумарний результат об'єктивного виклику суспільства як соціальної системи. Це виклик полягає у необхідності існування певних соціальних інститутів, що забезпечують процес управління в суспільній системі, здійснення функцій по її збереженню та оптимізації. Таким чином, держава як політична форма організації суспільного буття функціонує для збереження суспільства та його вдосконалення. У цьому й розкривається, на нашу думку, її головне призначення.

У зв'язку з вищевикладеним державу правомірно визначити у якості соціально-філософської категорії для позначення політичної форми організації суспільного буття на певній території за допомогою державної влади і спеціального механізму на основі права для збереження суспільства та його вдосконалення. Таке понятійне трактування, як уявляється, фіксує філософську специфіку розуміння феномена держави, розкриває його основні істотні характеристики, «розпаковує» зміст поняття, що нас цікавить, з одного боку, а з іншого, – узгоджується з іншими відомими визначеннями цього поняття та є перспективним для досліджень публічно-управлінської сфери.

Зазвичай при здійсненні спроб понятійно-категоріального визначення держави найчастіше вказуються наступні її основні ознаки: а) наявність

публічної влади, що відокремлена від суспільства; б) певна територія, поділ населення за територіальним, а не родовим принципом; в) наявність права, що закріплює відповідну систему норм, які санкціонує держава; г) наявність податкової системи. Проте не завжди ці ознаки корелюють із змістом поняття, що визначається. У той же час поняття держави, що було нами запропоновано, дає можливість сформулювати ряд важливих суттєвих характеристик державного явища.

Першою істотною ознакою, характеристикою державного феномена є те, що держава виступає як складова суспільного буття, політична форма його організації, що життєво необхідна для існування суспільства як соціальної системи. Друга ознака цього явища полягає у тому, що держава організовується, розвивається на певній території, у відповідному просторі, у межах якого відбувається її буття. Третя ознака цього феномена пов'язана з тим, що організація держави здійснюється за допомогою державної влади й спеціального державного механізму. Четверта ознака держави – це наявність права як системи загальнообов'язкових правил поведінки, правових норм, на підставі яких відбувається державна життєдіяльність. Окрім цього, слід відзначити, що функціонування державного організму здійснюється для збереження суспільства та його вдосконалення, що й складає, на погляд автора, п'яту суттєву ознаку феномена держави.

Як можна побачити, держава має первинну провідну функцію, яку умовно можна назвати «суспільною» і яка полягає у забезпеченні збереження суспільства та його оптимізації, вдосконалення. Вона зумовлює всі інші, похідні функції державного утворення, серед яких дослідники найчастіше згадують про внутрішні й зовнішні. Очевидно, що внутрішні функції є серед них домінуючими, оскільки визначають собою зміст зовнішніх функцій. У зв'язку з цим, залежно від сфери суспільної життєдіяльності, доцільно виділити такі внутрішні функції держави, як економічну, політичну, соціальну, духовну.

З огляду на вищесказане видається можливим погодитись із традиційною класифікацією видів, типів держави. Так, останні можна класифікувати залежно від формаційного критерію (рабовласницька держава, феодална, капіталістична, соціалістична), від форми державного правління (монархічна держава, республіканська), від форми державно-територіального устрою (проста держава – унітарна, складна – імперія, федерація, конфедерація), від форми державного режиму (демократичні держави, антидемократичні) тощо.

Постаючи як політична форма організації суспільства, держава розвивається у політичній площині його життєдіяльності, утворюючи тим самим новий унікальний світ свого буття – державно-політичне буття, що органічно вписується у політичне буття в цілому у якості складової сфери останнього, центрального його ядра, специфічного політико-державного публічно-управлінського кластера. Уявляється цілком доречним визначити державно-політичне буття у якості соціально-філософської категорії для позначення реального процесу життєдіяльності держави у всьому різноманітті її проявів, що усвідомлюється здійснюючими його соціальними суб'єктами. Як і буття в цілому, державно-політичне буття носить об'єктивний, конкретний, змінний

характер. У той же час воно, синхронно з соціальним буттям, має соціально-історичний, цивілізаційний характер. Крім цього, можна виділити щонайменше три найбільш суттєвих риси, що властиві державно-політичному буттю як самобутній буттєвості. По-перше, це потрійна вторинність: по відношенню до буття в цілому (перша вторинність), соціального буття (друга), а також суспільного (третя). По-друге, це багаторівнева комплексність, що проявляється, насамперед, у тому, що вказане буття виступає як складна природничо-соціально-суспільна державно-політична публічно-управлінська реальність, провідне місце в якій об'єктивно й необхідно займає соціальний суб'єкт. По-третє, для державно-політичного буття характерною є соціальна дуальність, що виступає як здатність забезпечувати між суспільним буттям (суспільством) і політичним, державно-політичним (держава), відносини як взаємозв'язку, так і конфліктного протистояння.

Утюж Ірина Геннадіївна

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних дисциплін,
Запорізький державний медичний університет*

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У науково-філософському дискурсі сучасну епоху все частіше трактують як «століття освіти», підкреслюючи тим самим, що освіта, її відповідність нинішній цивілізаційній ситуації та її викликам, стає головною гарантією майбуття людини. Характерно, що сьогодні перед проблемою реформування й модернізації своїх національних систем освіти стоять практично всі країни, оскільки стан цієї сфери соціального буття усвідомлюється як неадекватний викликам сучасності.

Національною стратегією розвитку вищої освіти України є входження в Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) і формування фундаментальних принципів і цінностей ЄПВО. Принципи і ціннісні орієнтири модернізації вищої освіти та якісної діяльності науково-педагогічних працівників представлені у нормативних документах, що регламентують роботу закладів вищої освіти України, зокрема такі: Комюніке «Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті». Конференція європейських міністрів, відповідальних за вищу освіту, у м. Льовені та м. Лювенля-Ньов, 28 – 29 квітня 2009 р. (Leuven and Louvain-la-Neuve Communiqué, 2009); зустрічі міністрів європейських країн, відповідальних за вищу освіту, в м. Єревані 14 – 15 травня 2015 р. і відображено у відповідному Комюніке (Yerevan Communiqué, 2015); конференція міністрів освіти країн Болонського процесу, що відбулася 24–25 травня 2018 р. у м. Парижі (Paris Communiqué, 2018).

Освітні форуми, що проводились університетами, які є повноправними членами Європейської асоціації університетів: 1st Forum European Learning & Teaching Forum Paris, France, 28-29 September 2017, the 2019 European Learning & Teaching Forum entitled “Towards successful learning: Controversies and common

ground” at the University of Warsaw; 2020 European Learning & Teaching Forum Balancing tradition and change 13-14 February 2020, hosted by Utrecht University, Netherlands

У цілому в даних нормативних документах і заходах презентовані інновації у викладанні і навчанні які активно повинні впроваджуватись і створити систему забезпечення якості вищої освіти, серед запропонованих інновацій назовемо декілька:

1. Запровадження студентоцентрованого навчання та відкритої освіти в контексті навчання впродовж життя.

2. Розроблення та покращенні стратегій щодо навчання та викладання. Розробка міждисциплінарних програм, а також поєднання академічного навчання та навчання на робочому місці. Студенти повинні мати справу з дослідженнями або діяльністю, пов'язаною з дослідженнями й інноваціями, на всіх рівнях вищої освіти, щоб розвинути критичний та творчий образ мислення, який дозволить їм віднаходити новаційні рішення щодо викликів, що виникають.

3. Оцифровування/дигіталізація відіграє важливу роль в усіх сферах суспільства, та в освіті особливо, тому що це дає можливість покращити навчання впродовж життя, зробити навчання гнучким, розвивати цифрові навички та компетентності, удосконалювати аналіз даних, освітні дослідження і прогнозування, та усунути регуляторні перешкоди щодо надання відкритої та цифрової освіти.

Розглянувши пріоритетні орієнтири діяльності науково-педагогічних працівників в умовах нової ідеології реформування, ми констатуємо, що освіта залишається тією сферою, де реформи будуть проходити постійно. Трансформації в суспільстві диктують нові компетенції, навички і вміння, якими повинна володіти молода людина для досягнення своєї мети в сучасних умовах. Тому, українська освіта майбутнього вже зараз має максимально чітко врахувати всі зміни та шукати відповіді на виклики. А саме, в першу чергу задовольняти професійні стандарти глобального характеру, які визначаються міжнародними ринками. Негнучкі системи індустріальної та професійної освіти мають зазнати активних змін, щоб відповідати на всі виклики сучасності. Практикоорієнтована освіта має створити нові методи та інструменти. Крім того, з'являються нові форми освіти, а саме – освітні платформи за якими, скоріше за все велике майбутнє вищої освіти.

Список посилань:

1. Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті. Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти, Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28 – 29 квітня 2009 року. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique\(2009\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Louvain_Communique(2009).pdf) (дата звернення: 25.12.2019).
2. Паризьке комюніке, Париж, 25 травня 2018 р. URL: <http://erasmusplus.org.ua/search/158-materialyhere-team/1904-dokumenty-yevropeiskoho-prostoru-vyshchoi-osvity-yepvo.html> (дата звернення: 25.12.2019).

3. Регейло І. Фундаментальні цінності європейського простору вищої освіти (2010 – 2018 р.р.): пріоритетні орієнтири діяльності науково-педагогічних працівників // THE PEDAGOGICAL PROCESS: THEORY AND PRACTICE (SERIES: PEDAGOGY) № 4 (63), 2018. – С. 7-13. Режим доступу: <http://pptp.kubg.edu.ua/numbers/53-arkhiv-nomeriv-2018-roku/161-4-2018roku.html?showall=&start=1>

Handan Karakaya

Assistant Professor,

Department of Social Work

Firat University Faculty of Economics and Administrative Sciences

MUNICIPALITIES AND SOCIAL SERVICES IN TURKEY

New forms were adopted in the structuring of the states after the 1929 Economic Crisis in the world. As a result of the economic turmoil in the world, the traditional understanding of the state was left aside and the modern understanding of the state was adopted. With this process, social state and social welfare state theories began to take their place in the economic literature. Thus, the duties and responsibilities of the state started to increase the efficiency of the state in the economic field. On the one hand, while the state provides public services in many fields such as education, health and social security, social benefits were also added to these services. While some of these services are provided by the central government, some of them are provided by local administrations. Thus, public services, which hold a large place among the increasing and differentiating duties of the state, created a shared responsibility area with local administrations. Public services are experiencing the problem of fulfilling in many aspects in the developing and changing world conditions. Global disasters, wars, local and regional conflicts, poverty have created new problems for states to deal with. This raised the need for local public services to be increased while bringing the idea of strengthening local governments to the agenda. At this point, while industrialization, which is one of the important technological developments in the world, is increasing the poverty and misery, systematic power of the public is needed to deal with this (Ersöz, 2003: 126). However, the public service potential of local governments varies from country to country. The demand to expand the services to be provided by the local administrations in the social field brought with it the concept of social municipality.

At this point, social municipality can be defined as an extension of the field of services that can be called the known services of municipality. This concept causes municipalities to be defined as institutions that produce services in areas such as education, health, culture, and welfare that will affect the social structure of cities (Berkün, 2017: 585). However, social municipality is an institution that meets the needs of those who need help and those who have difficulties in meeting their needs. In addition, social municipalities are institutions that provide special services to children, young people, old people, women and all disadvantaged groups in the society and produce policies to meet their needs (Bayraktar, 2013: 77). Kocaoğlu (2017: 160-161) and his friends are listed as follows:

- Socialization, Social Control and Rehabilitation
- Directing and Guiding
- Help and Surveillance
- Investment
- Social Disintegration
- Social Threat
- Municipality-Public Dialogue
- Buffer Mechanism
- Social Assistance and Solidarity
- Disfunctional Size

Turkey in terms of public services they provide local governments and are listed in detail in the law. However, the number of municipalities that can fulfill their practical provision is quite limited. Administration in Turkey is divided as centralized and decentralized management. Turkey, in terms of central administrative structure, geography condition, according to their economic conditions and public services to the provinces; It is divided into districts, districts, towns and villages. In this context, the administration of the provinces is done on the basis of the authority width. According to the 1982 Constitution, local administrations have 3 different forms: Special Provincial Administration, Municipality and Village. Currently, Turkey's 81 provinces, 923 districts and there are more than 35,000 villages management. Local governments in Turkey is subject to the tutelage of central government control (Güneş, 2009: 147). The community, however, sees local municipalities as the addressees of all common needs and sets out demands accordingly. According to the municipal law, municipalities are obliged to meet all the common needs of local residents. Legal grounds are suitable for meeting these needs. (Aygen, 2014: 174).

- Opening protection houses for women and children for metropolitan municipalities and municipalities with a population of more than 100,000,
- To be able to do food banking,
- Providing municipal services in the closest places to citizens and with the most appropriate methods
- Being able to provide municipal services to adjacent people with the decision of the city council (5393 / item.15),
- To use the appropriation allocated for the poor and needy in the budget, to perform services for the disabled and to create a disabled center (5393 / item 38 / n).
- Including social services and aids to low-income, poor, needy and homeless and disabled people among municipal expenses (5393 item.60 / i),
- Land allocation for low income persons and disaster victims who do not have housing for their spouses and children under the age of eighteen within the boundaries of the municipality (5393 / art.69),
- Implementation of the principles of social assistance and solidarity, transparency, accountability and accountability, participation and decentralization through the city council (5393/item 76),
- Providing solidarity and participation in the region in the provision of health, education, social and aid services, services for the elderly, women and children, the disabled, the poor and the devoted,

– Implementing programs for the participation of volunteers to increase efficiency, savings and efficiency in services (5393 / item. 77).

Despite these substances listed in the Law enabled municipalities are unable to find work opportunities in Turkey in the area of social services. One of the main reasons for this is that municipalities, especially outside the metropolitan municipality, do not have sufficient resources (Toprak and Shataf, 2009: 12). In this context, municipalities are tasked with improving social welfare, peace and well-being of the people of the city on the one hand, and ensuring social peace and balance with the social policies and practices they need to develop (Pektaş, 2010: 5). At this point, the limited resources of municipalities in Turkey and why municipalities are perceived as fundamental as social policy actor was away from the central government to develop a long-term macro-projects. Thus, the municipalities have implemented practices that will increase their potential for short-term and more votes instead of long-term macro projects. Legally, municipalities adopt as a policy to focus on social benefits that are low cost and cause positive reactions in the short term rather than serving in the fields of education, health and social security. This approach turns social service into an institution and a charity that transfers cash to the poor in terms of municipalities in the long term (Toprak ve Şataf, 2009: 14-15).

References:

1. Aygen, M.(2014), Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Belediyesi Örneği, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, (1)1: 173-192.
2. Bayraktar, B. (2013) Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikaya Bakış Açısı “Sosyal Belediyecilik” (Nilüfer ve Yıldırım Belediyesi Örneği), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa
3. ERSÖZ, Yunus H (2003) “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, İktisat Fakültesi Mecmuası, (53)2: 119-144.
4. Güneş, M.(2009), Almanya Ve Türkiye’deki Yerel Yönetimlere Karşılaştırmalı Bir Bakış, Savunma Bilimleri Dergisi, (8)2: 145-165.
5. Kocaoğlu, M. Aydoğan, C. ve Akkuş,K. Ö.(2017), Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, Research Journal Of Politics, Economics And Management, (5)4:157-169.
6. Toprak, D. Şataf, C.(2009), Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformu Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, (1)1: 1309 - 8012.
7. 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Kabul Tarihi : 3/7/2005 Yayınlandığı Resmî Gazete : Tarih : 13/7/2005 Sayı : 25874.
8. Pektaş, K.E(2010), Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar, (5)1:5-22.

Semra Özkan

*Research Assistant,
Social Work Department,
School of Economics and Administrative Sciences of Firat University*

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS FOR WOMEN IN TURKEY

The term “non-governmental organization” was firstly used by the United Nations (UN) when the UN Charter was adopted in 1945. It is quite difficult to define a clear definition of non-governmental organizations today. Non-governmental organizations can be defined as organizations that are important actors in directing societies and are not affiliated with government or representative by the government.

As in many countries of the world, there are many non-governmental organizations that operate in various fields in Turkey. There are non-governmental organizations working in many problem areas such as women problems and rights, children problems and rights, elderly people, disabled people, human rights and etc. In this study will be discussed non-governmental organizations who work with women in Turkey. Out of many large and small organizations, the best known non-governmental organizations is Purple Roof Women’s Shelter Foundation (Mor Çatı Kadın Sığınma Evi Vakfı). It was established in 1990 in order to maintain solidarity with women facing violence and to promote the fight against violence in the family. This Foundation provides social services such as shelter and counselling services. Another important non-governmental organization serving in the field of violence against women is the Foundation of Women’s Solidarity (Kadın Dayanışma Vakfı). The foundation was established in 1993 and aimed to combat all forms of violence against women, especially domestic violence, through women's solidarity. Joining the “The National Task Force on Fight Against Human Trafficking” in 2005, the Foundation started working to influence policies in this area. It provides solidarity with women who have been trafficked through the shelter opened in the same year. Foundation for The Support of Women’s Work (Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı-KEDV) works to support women's efforts to improve their lives and strengthen their leadership in local development. Since 1986, it has been working to contribute to building a strong society where poverty and inequalities do not exist. With this goal, it conducts programs in the fields of individual and collective capacity building, cooperatives, economic strengthening and disaster and migration. Women and Democracy Association (Kadın ve Demokrasi Derneği-KADEM) aims to ensure the active participation of women in socio-cultural, economic and political life, supporting women’s awareness of their democratic rights, carrying out projects and activities for their professional development. The Association is a civil society organization engaged in advocacy in order to deliver women’s human dignity. The Association for Supporting Women Candidates (Kadın Adayları Destekleme Derneği-KA.DER), which was established in 1997, works to increase the rate of female representation in all decision-making bodies that come with election and appointment. The Association is a women’s organization advocating equal representation of women and men in all areas. Women’s Human Rights-New Solutions Association was established in 1993 to promote human rights.

The name of the association was inspired by the definition of women's rights as human rights at the World Conference on Human Rights in 1993. Women's Human Rights-New Solutions Association, women's human rights in Turkey and at international level, advocates for equality and the eliminating of discrimination. Association organizes "women's human rights education" for women under the name of Women's Human Rights Training Program (Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı-KİHEP). Since 1995, across Turkey and Cyprus, more than 15 thousand women avail of from this program. Thus, it is aimed for women to learn their rights both in public and in private area. The "We Will Stop Femicide Platform" which is not yet a non-governmental organization, but a very effective platform in the field of femicide, also carries out important works. The platform strives for stopping femicide and ensuring their protection from violence. It fights against all types women's rights violations, starting with the violation right to life.

As a result when the social services provided by non-governmental organizations in Turkey analysed, it will be seen to provide services to women mostly who are subjected to violence or abandoned. Non-governmental organizations try to provide these women with the most basic needs of shelter through shelters. It also provides social services such as helping to find a job, providing child care, providing scholarships to students, providing free cultural and art activities, providing guidance and counselling services, providing trainings on their own rights. There are also non-governmental organizations that support women in the economic, social, political field and business life.

Глазунов Володимир Володимирович

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ВІДКРИТТЯ РИНКУ ЗЕМЛІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

В незалежній Україні була сформована унікальна олігархоцентрична система, з специфічними характеристиками. Зокрема, супер-ядром системи є олігархат, що у своїй сутнісній основі має специфічне поєднання економічного багатства та політичної влади, які взаємно доповнюють одне одного. Олігархат - це чисельно надмала соціальна група надбагатих осіб, багатство яких є результатом ексклюзивного доступу, на правах власності, до «джерела збагачення», а саме «виробничих активів» або виробничих основних засобів, «знарядь праці та засобів виробництва». Накопичення супербагатства є головною системною ціллю, а одночасно і ознакою олігархату та олігархічної системи.

Другим системоутворюючим моментом феномену олігархату стало «входження надбагатих осіб у політику», з метою лобювання, просування, розвитку своїх економічних структур, у кінцевому підсумку «задля збагачення». У цьому сенсі олігархічна політика є продовженням та виразом олігархічної економіки. Відтоді олігархічна держава стає засобом олігархату в досягненні своїх

цілей, вони її розбудовують та формують «під себе», маючи для цього головний ресурс – багатство/гроші. Саме така держава містить в собі «глибинну державу», що уособлюється саме олігархатом, з усіма його системними характеристиками та особливостями. Саме на цій підставі олігархічна держава є тіншовим ядром політичної системи, а олігархат з тіншовими управлінськими структурами – супер'ядром, або тіншовою державою, державою в державі.

На сьогодні в Україні розпочато черговий етап зміни структури форми власності. Цього разу на особливий виробничий актив - землю сільгосппризначення, що є суперресурсом, бо стоїть на початку будь-якого виробничого ланцюжка. Такі трансформації в економічній сфері неодмінно призведуть до кардинальних змін у соціальній, політичній та культурній сферах. Аналіз попередніх етапів приватизації доводить, що нерівномірне закріплення виробничих активів у власності кількісно обмеженої соціальної групи відбувалося за певних, штучно створених умов і обставин, з використанням специфічних технологій, сукупність яких представляє собою олігархічну матрицю, або матрицю олігархізації процесів формування системи. Узагальнено, олігархічна матриця являє собою систему проектних принципів, що, в свою чергу, формуються на базі корпоративних інтересів управлінських квазіеліт, клептократичного керівного класу, що суперечать інтересам і потребам переважної більшості українців. Основними елементами олігархічної матриці є: дестабілізація економічної та політичної системи, створення штучного управлінського та правового хаосу; розбалансування фінансово-банківської системи; руйнація традиційних логістично-виробничих комунікацій; відповідний маніпулятивний інформаційно-пропагандистський супровід, націлений на знецінення активу, що підлягає приватизації; породження соціального відчуття розпачу та зневіри. Все це відбувається в умовах закритої інформаційної системи з ексклюзивним правом влади на доступ до інформації.

Виходячи з того, що за наслідками українських майданів зміни системи не відбулося, можна передбачити високу ймовірність того, що на сучасному етапі перетворення відбудуться в межах олігархічної матриці, що здатна надати процесу відкриття ринку землі відповідної траєкторії, що призведе до формування системи з відповідними параметрами, з чітко прогнозованими антисоціальними результатами. Прояви олігархічної матриці наявні у «турборежимній політиці» сучасного українського керівництва.

Існує висока ймовірність того, що за наслідками відкриття ринку землі відбудеться її привласнення кількома олігархічними агрохолдингами, які, за фактом, являються неконкурентоспроможними по відношенню до міжнародних олігархічних утворень, а тому, на них очікує участь або бути вмонтованими у наявні структури міжнародного рівня, або бути поглиненими, чи знищеними ними. Земля за такою схемою виступає в якості розмінної монети у грі українського олігархату, який змушений буде передати її у власність міжнародних структур. Таким чином, Україна повністю втрачає свою економічну, а. відтак, і політичну суверенність, бо вже від волі міжнародних структур буде залежати та роль яку відведуть вони Україні: чи буде вона існувати, чи буде імітувати існування, чи взагалі припинить своє існування. При

цьому Україна розглядається українським олігархатом вже навіть не як джерело власного збагачення, а виключно як ресурсна база, яку вони можуть запропонувати своїм закордонним партнерам по глобальному олігархічному пулу, в обмін на «місце» в глобальній фінансово-економічній олігархічній піраміді. І це – суттєвий важіль, що підштовхує українських олігархів виконувати роль розпорядників глобальних фінансово-економічних структур.

За наслідками застосування агрохолдингами на землі новітніх технологій «зайві» селяни масово будуть мігрувати та намагатися пристосуватися у містах, де відбудеться їхня маргіналізація. Проте і місто, де відбувається деіндустріалізація, їх не прийме: відбудеться прискорення процесу депопуляції України. Одночасно буде зростати соціальна напруга, яка може бути знята прискореною еміграцією працездатної частини населення.

Уникнути такого апокаліптичного сценарію можливо за умов впровадження альтернативного сценарію, де пріоритетом буде не продаж землі, а побудова соціальної держави. Така можливість існує, якщо зруйнувати олігархічну матрицю. Це вимагає усвідомлення того, що основне соціальне призначення землі - її розумна обробка та отримання продуктів, тобто використання з можливістю відновлювання її енергетичного потенціалу. З цієї точки зору, відкриття ринку землі на основі рівномірного закріплення права користування землею для переважної більшості потенційних господарюючих суб'єктів є останньою можливістю повернутися до дійсно демократичної та правової держави, через пріоритетність побудови соціальної держави на основі широкого середнього класу, основу якого становлять фермери, який у такому разі здатен стати стрижнем системи, витіснивши олігархат з цієї позиції.

Вирішення цього тактичного завдання можливе за наявності:

- ідеальної моделі соціальної держави як проектної цілі, з чітко означеними характеристиками, що сформовані на основі індикативного планування;
- відкритої інформаційної системи відносно основних виробничих активів та суб'єктів процесу виробництва;
- чіткої технології організації процесів зміни структури власності на виробничі активи та контролю щодо її дотримання з боку держави, що підзвітна та відповідальна перед громадянським суспільством.

Виконання означеного завдання стане підґрунтям до відродження індустріального потенціалу системи на основі новітніх технологій та повернення України до провідних економік світу.

Коваленко Алла Ігорівна

*доктор соціальної інституційної комунікації,
Pontifical University of the Holy Cross,
Rome, Italy*

РОДИНА ЯК ГОЛОВНА ГАРАНТІЯ СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ТВОРЧОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО ЖУРНАЛІСТА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ Г.К. ЧЕСТЕРТОНА

«Дві декади, що передували великій війні, аж занадто відзначились двома формами свободи: свободою суїциду й свободою розлучення. [...] Всі інші форми свободи було в поступово скорочено.» [2, с. 33]

Гілберт Кіт Честертон (англ. Gilbert Keith Chesterton) – англійський журналіст, письменник, драматург, поет і літературний критик, який за своє відносно недовге життя (1874-1936) створив унікальну кількість різножанрових і напрочуд якісних й глибоких текстів, отримавши світову популярність саме завдяки своїй неповторній здатності аргументувати, почуттю гумору й щирому захопленню життям. Часто-густо його називають «апостолом здорового глузду» (англ. Apostle of common sense), адже саме до здорового глузду Честертон позивався найчастіше, намагаючись привернути увагу до етичних, політичних, економічних і культурних проблем суспільства [15, с. 9-12]. Питання лише в тому, чому варто згадувати про нього саме зараз, майже 90 років після смерті цього англійського автора в сучасному політичному й культурному контексті України? Відповідь радше комплексна:

1. Гілберт Кіт Честертон творив в період становлення нашої сучасної епохи, себто він був свідком плазмування сучасної філософської думки, культури й соціально-політичних систем, і не просто свідком, а й активним критиком, який відразу вказував на глибинні недоліки нових утворень і тенденцій, які, на його думку, створять глобальні проблеми в майбутньому, себто в нашому теперішньому. Саме ця його здатність до вдалого будування причинно наслідкових зв'язків створила йому популярність як «пророка», і цей факт унаочнює важливість й актуальність його творів і, в першу чергу, статей, адже саме в пресі він відкрито, розгорнуто й аргументовано аналізував усі проблеми сучасності й перш за все – системне й не завжди очевидно обмеження свободи людей. На його думку сучасні держави є псевдо-демократіями, адже громадяни дуже нечасто мають прямий вплив на політичні курси й глобальні економічні рішення [15, с. 14-74].

2. Г.К. Честертон, більш відомий на широкий загал як творець «Отця Брауна» (англ. “Father Brown Stories”), насправді за своє професійне життя написав майже 100 книжок і близько 5000 статей й есе в різні типи газет і журналів. Цей журналіст і письменник заробляв на життя словом, що було і є неабиякою рідкістю. Він був популярним автором і лектором, а його книги ще й досі перевидають в різних країнах світу. Його думки і справді варті уваги, адже він був відомим саме своїми аргументами на захист свободи людини. Власне,

свобода кожного громадянина і є тим головним критерієм, який автор постійно використовував для аналізу тих чи інших нових соціально-політичних тенденцій [1, с. 69-70, с. 137-147].

Хотілось би звернути увагу на захист Родини в статтях на шпальтах газети Illustrated London News. Тема свободи кожного громадянина, як не дивно, є дійсно актуальною і в контексті сучасної України. Саме тому пропоную стисло ознайомитись й осмислити «формулу» гарантії свободи, яку сотні разів виносив на широкий загаль Г.К. Честертон у своїх статтях, написаних для Illustrated London News в період між 1905 і 1936 [15, с. 171-434].

На думку цього автора свобода людини може бути гарантована лише за умов наявності у неї приватної власності і родини. Ослаблення або відсутність одного з цих елементів призведе з часом до обмеження, утискання тих чи інших свобод індивідуума, надасть державі все більше важелів впливу на власних громадян [5; 8]. Очевидно, що не йдеться про випадки, коли людина свідомо відмовляється від власності або ж від утворення родини. Честертон говорить саме про можливість, себто безпосередньо про те, що будь-яку державу, владу чи окремо взятий політичний курс можна оцінити позитивно й охарактеризувати як такий, що захищає і гарантує свободи власних громадян, лише за умови, коли кожен індивідуум має реальну можливість забезпечити себе власним житлом й мати ресурс (фінансовий, правовий, культурний) для вільного формування власної родини. Іншими словами, для цього автора, родина й приватна власність – це універсальні критерії оцінки будь-якої держави [6; 12].

На думку Честертона родина є важливішою за державу. Родину він називав «фактом», в той час, як держава є чимось більш «плинним», адже політичні курси далеко не постійні [4; 14]. Для автора злагода суспільства не походить «згори вниз», а саме навпаки. Міцні родини і приватна власність є базою міцного суспільства, яке здатне творити ефективний опір Державі, чії законодавчі ініціативи часто-густо обмежують права і, головне, можливості власних громадян, керуючись інтересами виключно заможного класу населення. У своїх статтях Честертон часто протиставляє родину державі, зображуючи їх як довічних антиподів і підкреслює, що особа без власного житла і родини дуже легко стає об'єктом маніпуляцій з боку держави й капіталістичної системи, адже лише приватна власність надає свободу дій і базу для фінансової незалежності, а також є важливим фундаментом для міцної родини, яка, в свою чергу, – є джерелом моральної й культурної підтримки, полем для ефективних дискусій й персонального зростання, осередком формації майбутніх членів суспільства, які зможуть так само якісно на нього впливати [10; 11]. Родина, на думку автора, є набагато сильнішим елементом ніж окремо взятий індивідуум, адже кожна сім'я – це вже об'єднання людей, яким в будь-якому випадку важче маніпулювати ніж кожною особою взятою окремо [15, с. 439].

Варто також зазначити, що на думку Г. К. Честертон саме батьки мають визначати, що і в якій формі повинні вивчати діти. Себто родини повинні мати прямий вплив на формування навчальних програм. В протилежному ж випадку, вважає автор, якщо лише держава «авторитарно» визначає курс інтелектуальної й культурної формації дітей, можна сміливо стверджувати, що «демократія

померла». Це, власне, одна з причин, чому Честертон різко критикував державні освітні заклади, адже, на його думку, лише приватна освіта дозволяє батькам мати більш прямий доступ до визначення навчальних пріоритетів [7; 13].

У статтях Честертонна можна спостерігати також систематичну критику капіталістичного устрою через його індивідуалістичну направленість. Автор часто підкреслює, що великі компанії зацікавлені саме в персонах-“single”, адже вони потенційно працюватимуть більше, не вимагаючи часу для родини й для дітей. Себто для капіталістичного устрою родина – це перешкода для заробітку з мінімальними витратами. Автор пише про небезпеку «тиранії прибутку», який переважає й заміщує всі інші цінності [8; 15, с. 439-440].

Підсумовуючи, для Г.К. Честертонна будівництва справедливого суспільства й держави, в якій кожен громадянин має реальну, а не лише задекларовану на папері свободу, можливе лише за однієї умови: усі політичні курси й законодавчі ініціативи повинні бути направлені на ефективне зміцнення родин й надання змоги громадянам мати власне житло. Відсутність же цих двох векторів говоритиме про те, що в державі відбуватимуться різного характеру системні чи то періодичні спроби обмеження свободи громадян [9].

Список посилань:

1. Ahlquist D., Knight of the Holy Ghost. A Short History of G. K. Chesterton, Ignatius Press, 2018.
2. Chesterton G. K., Superstizione del divorzio, Cinisello Balsamo (Milano), San Paolo, 2011, 33.
3. Chesterton G. K., L'Uomo eterno, Soveria Mannelli, Rubettino, 2008. 69–71.
4. Chesterton G. K., “Modern Thinking about Marriage”, February 20, 1909 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1908-1910, 28, 274-277.
5. Chesterton G. K., “Modern Woman’s Views on Divorce”, June 25, 1910 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1908-1910, 28, 552-555.
6. Chesterton G. K., “A Nightmare of Nonsense”, March 25, 1911 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1911-1913, 29, 58-62.
7. Chesterton G. K., “Public Education and Other Negative Revolutions”, August 24, 1912 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1911-1913, 29, 346-349.
8. Chesterton G. K., “Capitalism and Marriage”, September 21, 1912 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1911-1913, 29, 361-365.
9. Chesterton G. K., “The Family and the threat of Evil”, February 8, 1913 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1911-1913, 29, 441-444.
10. Chesterton G. K., “The Sanity of the Family”, May 3, 1919 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1917-1919, 31, 465-468.
11. Chesterton G. K., “The Sentiment of Property”, October 25, 1919 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1917-1919, 31, 551-554.
12. Chesterton G. K., “More about Divorce”, September 2, 1922 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1920-1922, 32, 437-441.
13. Chesterton G. K., “On Private Property and Modern Education”, May 28, 1932 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1932-1934, 36, 89-92.

14. Chesterton G. K., "The Family in Our Times", June 17, 1933 in L. J. Clipper (Ed.), The Illustrated London News. 1932-1934, 36, 289-292.
15. Kovalenko A., La difesa della famiglia negli scritti giornalistici di G. K. Chesterton, Roma, 2019.

Кривега Людмила Дмитрівна

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

Сухарева Катерина Володимирівна

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-адміністрування
і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Запорізький національний університет*

МЕДІАПРОСТІР ЯК ФОРМАТ БУТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Життєдіяльність сучасної людини поступово переміщується на терени медіапростору та віртуальної соціальності. Діджиталізація як перехід інформації з аналогового у цифровий формат виступає мейнстрімом розвитку всіх сфер сучасного суспільства і полегшує її використання людиною на сучасних електронних дивайсах в публічному та приватному житті. Медіапростір – це складова соціального простору, де продукується та різними засобами комунікації певний контент поширюється серед населення. Медіапростір традиційно включає пресу (газети, журнали тощо), радіо, кіно, телебачення, Інтернет та рекламу, яка входить до всіх вище перерахованих засобів та має і самостійне існування. Зазначимо, що до появи друкованого слова розповсюдження інформації здійснювалося головним чином усно на площах міст та сіл, в адміністративних, релігійних, освітніх та інших закладах, через спілкування людей в побуті та на улицах або серед освічених кіл суспільства через читання написаних (і переписаних) від руки текстів. В 19 столітті з'являються газети, пізніше телефон та радіо. В другій половині 20 століття вже домінує телебачення. Третє тисячоліття принесло суттєві зміни і тепер Інтернет стає основним генератором, що формує новинну картину світу людини. Основна частка контенту створюється або розподіляється такими інтернет-платформами, як соціальні мережі, агрегатори, великі інтернет-компанії і розробники ПЗ (програмного забезпечення). Практично всі традиційні ЗМІ обзавелися інтернет-версіями, і поступово відмовляються від паперових форматів.

Наявність мобільних телефонів та розгалужена мережа мобільного зв'язку дозволяють сучасній людини майже завжди та всюди залишатися в медіапросторі. Останній має світовий, національний та регіональний рівень. У 7,68 млрд. населення планети станом на липень 2019 року було 7,8 млрд. мобільних телефонів. Користувачів Інтернету нараховувалося 3,174 млрд. (43 % населення планети). Лідерами за кількістю користувачів Інтернету та

процентним охопленням населення Інтернетом є такі країни як Китай (730,7 млн. – 53,2 % населення), Індія (374,3 млн. – 29,5%), США (246,8 млн. – 76,2%), Бразилія (122,8 млн. – 59,7 %), Японія (116,6 млн. – 92 %), Росія (108,7 млн. – 76,4 %), Мексика (73,3 млн. – 59,7 %), Німеччина (72,4 млн. – 89,6 %), Іран (67,6 млн. – 82 %), Індонезія (65,5 млн. – 25,4 %) та Велика Британія (61 млн. – 94,8 %) [2]. В Україні кількість користувачів та процент охоплення населення Інтернетом сягає відповідно 23,2 млн. та 52,2 %. На далекому тихоокеанському острові Піткерн (Британська морська територія) всі 54 мешканця (100% охоплення мережею) мають доступ і жваво користуються Інтернетом. До речі, першими жителями острова були дев'ять заколотників з відомого корабля Великобританії «Баунті» і 18 таїтян, які їх супроводжували на цьому кораблі до острова в 1790 році. Їх нащадки й досі продовжують жити на цьому острові [1]. Характерним для медіапростору являється значне зростання в ньому fake news (фейків). Поширення дезінформації вкрай рідко пов'язано з непорозумінням, швидше за все, це результат свідомих дій різноманітних соціальних суб'єктів, які спрямовані на досягнення певної мети. Прототипом фейків можна розглядати чутки та жарти, але завжди в будь-якій інформації є, хоча б іноді і незначна, частина недостовірного повідомлення, бо застаріла або змінилася інформація. Фейки через скандальні заголовки та помилкову, викривлену інформацію дає прибуток, тому їх продукування має фінансове та людське підґрунтя і буде супроводжувати і в подальшому розвиток медіапростору.

Характерним для взаємин людини з сучасним медіапростором стала поява такого явища як блогерство. На платформах Твіттер, Ютуб, Інстаграм, Телеграм та багатьох інших люди ведуть блоги, де розміщують контент у вигляді записів, думок, коментарів, оцінок, а також відеоматеріали. Висловлювання блогерів часто пов'язують з особистим досвідом, інтересами та уподобаннями. Блоги заводять люди різного віку, статі, професії, освіти. Блоги є у зовсім маленьких дітей, у котів, собак, лис та інших тварин, навіть у віртуальних персонажів. Блоги є у релігійних діячів та церковних парафій, у комерційних компаній, громадських організацій та інших інституцій. В цьому, зокрема, відбиваються рівні права щодо можливості публічного висловлювання. Саме ідея загального доступу до публічного виразу своїх думок була мотивом щодо розвитку блогів в сучасному медіапросторі. Але блогерство відкрило дорогу людям з сумнівними світоглядними та моральними настановами, до публічних виступів на сотні тисяч й мільйони сучасників і тим самим наносять реальний збиток фінансам і здоров'ю людей. Деякі науковці вважають медіапростір «четвертою владою», бо його вплив на отримувачів (споживачів) інформації занадто вагомий, і тому він не може бути поза межами державного регулювання [3, с.153].

На сучасному етапі медіапростір виступає важливим фактором формування світоглядних настанов, норм поведінки особистості та стратегії її життя. На історичній арені з'явилося нове покоління, яке вирросло в новому медіапросторі, в соціальних мережах, ці люди використовують короткі новини. Всі їх новини не перевищують розміру повідомлення в Твіттер. Медіапростір набув нової якісної характеристики, з'явилося інтернет-середовище, такі медіа-суб'єкти як блогери, стримери, інфлюенсери. Мобільні телефони та розгалужена

мережа мобільного зв'язку дозволяють сучасній людині майже завжди та всюди залишатися в медіапросторі. Сучасне суспільство та людина не можуть повноцінно функціонувати й розвиватися без своєчасного та адекватного забезпечення необхідною інформацією медіапростором світового, національного та регіонального рівня.

Список посилань:

1. Pitcairn Islands. Wikipedia. URL: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Pitcairn_Islands/
2. World. The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>.
3. Бузин В. Н. Медиапространство в структуре социального пространства. *Социум и власть*. Челябинск, 2012. № 2 (34). С. 9-13.

Чайка Ірина Юріївна

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАСЛІДКІВ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У XVIII ст. представники просвітницького руху наводили переконливі аргументи на користь того, що збільшення обсягу наукового знання, інтелектуальне зростання людства рано чи пізно трансформується у якісні зміни у сфері людської моралі, знаменуючи повернення до золотого віку моральності і гуманізму. Пройшло більше ніж триста років: наукові досягнення сучасної цивілізації вражають, рівно як вражає і нездатність людства відмовитися від ганебних та жорстоких способів досягати геополітичних, групових і навіть особистісних цілей. Одним з таких, найбільш невідповідних сучасному рівню цивілізаційного розвитку, але надзвичайно життєздатних способів є війна або збройний конфлікт.

Використання дітей як учасників збройних конфліктів є найжахливішим проявом дегуманізації, коли відбувається порушення невід'ємних прав людини відносно найбільш уразливих членів суспільства – дітей. У 80-ті роки ХХ ст. до лав народного ополчення Ірану, в ході ірано-іракської війни, було залучено тисячі дітей, яких використовували як озброєних бійців на передовій. В той же час у Іраку в 1991 р. було створено організацію «Левенята Саддама», в яку об'єднали десятки тисяч дітей малолітніх дітей (10-15 років) [3]. Масове використання дітей у якості солдатів вперше в Африці було здійснено у Ліберії, і знову ж таки це були малолітні діти [4, с. 102]. В ході війни між Ефіопією і Еритреєю (1999-2000 рр.) залучення дітей до участі у воєнних діях набуло характеру мобілізації – дітей забирали зі шкільних лав, озброювали і відправляли на передову. В Уганді формування повстанської армії з дітей відбувалося з 1995 р. З того часу діти викрадалися і спрямовувалися до таборів, де їх готували до

участі у збройному конфлікті. Загалом постраждало більше 20 тис. дітей (7-15 років), з них 30 % - дівчатка. Як наслідок, 80% партизан Уганди – діти. Подібна ж тенденція спостерігалася в Революційному об'єднаному фронті Сьєрра-Леоне. Дітей під час збройних конфліктів використовують в різних сферах, які включають як непрямую участь (передача воєнної інформації, перевезення зброї) [5, с. 18.]. Ця проблема не є виключно правовою, хоча й регулюється в достатньо повній мірі Міжнародним гуманітарним правом. Вона поширюється і на сферу моралі, і актуалізує питання відтворення суспільства, оскільки діти-комбатанти, зазнаючи руйнівного впливу на власну особистість в процесі її становлення, переживаючи посттравматичний стресовий розлад, навіть отримуючи потім спеціальну допомогу, у майбутньому навряд чи зможуть розвинути у повноцінну особистість.

Заходи правового характеру відносно дітей-комбатантів доповнюються системою психосоціальної реабілітації. Як правило, національні уряди в ході організації та фінансування цих процесів спираються на допомогу міжнародних організацій, перш за все UNICEF.

В Південному Судані, де з початку конфлікту в 2013 році близько 19 тисяч дітей були викрадені бойовиками, створена школа UNICEF з реінтеграції колишніх солдатів з числа неповнолітніх. Дітей навчають читання та письма, здійснюють професійну підготовку, щоб підвищити їхню спроможність на ринку праці. Дехто з учнів школи вимагає тривалої психосоціальної реабілітації, оскільки не розглядає свій досвід в якості комбатанта, як негативне явище. Одна з вихованок школи заявила: «Мені подобалося мати при собі зброю і бути солдатом. Була якась мета, була щоденна робота. Я хочу бути солдатом, у якого є зброя, влада і робота» [1].

В Уганді колишніх дітей-солдатів з повстанської «Армії супротиву Бога», що мають аналогічну не пропрацьовану воєнну психотравму, після вилучення з лав цієї організації заохочують до служби в урядових військах. Останні 19 років уряд Уганди веде війну з «Армією опору Бога». Це незаконне угруповання систематично викрадає дітей для залучення їх до бойових дій і використання в якості слуг і сексуальних рабів. Всього було викрадено понад 20 тисяч хлопчиків і дівчат. Багатьом з них на момент викрадення було не більше 7-8 років. Виконавчий директор Дитячого фонду ООН у 1995-2005 рр. К. Белламі назвала війну на півночі Уганди «війною проти дітей» і закликала всю міжнародна спільнота «не закривати очі на те, що відбувається». Завдяки зусиллям агентств і фондів ООН, а також їхніх партнерів з неурядових організацій багато з цих дітей були демобілізовані. UNICEF наголошує, що ті, хто був викрадений «Армією опору Бога», достатньо настраждалися і потребують інтенсивної реабілітації. Прагнення цих дітей служити в армії пояснюється тим, що вони більше нічого не вміють. Крім того, їм не пропонують жодних альтернатив і не допомагають інтегруватися в мирне життя [2].

Очевидно, що сучасний зарубіжний досвід створення системи заходів соціальної роботи задля правової та психосоціальної реабілітації дітей-комбатантів є цінним для України, як з точки зору використання досягнень, так і в контексті уникнення негативних наслідків. По-перше, важливим є акцент на

необхідності ретельного вивчення в рамках судової процедури причин залучення дитини до участі у збройному конфлікті, суб'єктів такого залучення, з'ясування конкретних дій, що були вчинені і дитиною, і відносно дитини з їх відповідною правовою кваліфікацією. По-друге, якщо приймається рішення про заходи з покарання дітей-комбатантів, вони мають носити переважно характер пробації з обов'язковою тривалою психосоціальною реабілітацією.

Список посилань:

1. Будете плакати - вб'ємо: діти, завербовані в солдати, згадують про пережиті звірства. URL:<https://trueua.info/news/budete-plakati--vbyemo-diti-zaverbovani-v-soldati-zgaduyut-pro-perezhiti-zvirstva>. (дата звернення: 29.01.2020).
2. Бывшие угандийские дети-комбатанты опять идут в армию, но уже в правительственную. URL: <https://news.un.org/ru/story/2005/02/1065941>. (дата звернення: 29.01.2020).
3. Галанцев В. Хто він, малюк з «калашем»? *Військо України*. 2004. №9-10. С.23-25.
4. Френкель М. Гражданская война в Либерии. *Международная экономика и международные отношения*. 1998. № 7. С. 102-109.
5. Kumar K. Civil War, Women and Gender Relations: An Overview. *Woman and civil war: Impact, Organisation and action*. London: Boulder, 2001. P. 5-79.

Бойко Ганна Валентинівна

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ГРУПОВИХ ТРЕНІНГІВ

Необхідність здійснення реформ децентралізації, розвитку громадянського суспільства та демократії в Україні висуває серйозні вимоги щодо підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у різних сферах. Особливі вимоги висуваються до сфери державного управління та місцевого самоврядування. В нормативних документах національного агентства з питань державної служби серед вимог до компетентностей працівників установ та організацій цієї сфери закріплені вимоги у сферах комунікації та взаємодії та стресостійкості. Все це робить актуальними розробки та підбір методик та прийомів, які сприяють розвитку таких вмінь та компетентностей у працівників установ та організацій сфери державного управління та місцевого самоврядування під час підвищення їх кваліфікації.

В даній публікації аналізується досвід застосування групового тренінгу в умовах підвищення кваліфікації працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, як одного з методів спрямованого на розвиток компетентностей у працівників. Груповий тренінг спрямований на розвиток у

учасників наступних сферах: 1) у сфері комунікації і взаємодії, які конкретизовані, відповідно до нормативних документів, вміннями розбудувувати партнерські відносини, ефективно взаємодіяти, дослухатися, сприймати та викладати думку; 2) у сфері стресостійкості, які конкретизуються вміннями управляти своїми емоціями, здатності до конструктивного ставлення до зворотного зв'язку, зокрема критики конкретизуються у вимогах.(р). В межах такого тренінгу були застосовані методики та прийоми групового тренінгу, які спрямовані на розвиток компетентностей у сфері спілкування та положень короткотермінової психотерапії, орієнтованої на вирішення (BSFT). Ця програма тренінгу була підготовлена та апробована для груп «вперше прийнятих» працівників. А саме працівників, які пройшли конкурс на заміщення вакантні.

В програму тренінгу були включені, крім знайомства, визначення правил групової роботи та підведення підсумків, два змістовні модулі: 1. Психологічні прийоми встановлення та розвитку контактів. 2. Ефективна комунікація в умовах конфліктних ситуацій.

Під час знайомства, для визначення потреб та очікувань учасників, їм було запропоновано познайомитись з програмою тренінгу та поділитися своїми запитам стосовно участі в тренінгу. В межах цього, учасниками були названі, як важливі та корисні для них: «методи боротьби з власними негативними емоціями», «визначення прийомів протидії агресії в їх адресу в ситуаціях ділового спілкування з громадянами, що звертаються, керівництвом, колегами». На завершення вступної частини тренінгу для створення позитивної атмосфери та формування позитивного налаштування на співпрацю в груповому тренінгу, учасникам було запропоновано вправу «Позитивні події, які відбулися в моєму житті останнім часом».

В першому модулі застосовані наступні вправи. Перша — на встановлення та розвиток контакту «Пошук спільного». В процесі її виконання були відпрацьовані навички адресного звернення, використання імен у зверненнях та їх запам'ятовування в умовах концентрації на справі, пошуку та підкреслення спільного з партнером по спілкуванню, формулювання та висловлення конструктивного зворотного зв'язку в процесі спілкування в ділових ситуаціях. Друга: «Вміння слухати і говорити», яка дала можливість здійснити самодіагностику комунікативних вмінь учасників. Крім того, звернути їх увагу на важливість налаштування на співрозмовника, врахування небезпеки застосування так званої «паралельної комунікації» (слухати тільки себе), вміння коректного ведення діалогу, лаконічності та чіткості у формулюванні висловлень, конструктивного впровадження власних ідей та пропозицій в процес спілкування, важливість позитивного налаштування та поваги по відношенню до співрозмовника.

Другий модуль містив інформацію про стилі поведінки в конфліктній ситуації. На початку другого модулю для діагностики стилів учасників тренінгу запропоновано психодіагностичну методику «Стиль поведінки в конфліктній ситуації» Томаса-Кілмена. Яка дала можливість обговорити переваги та

обмеження таких стилів, індивідуальні особливості та їх прояви в проблемних ситуаціях. Визначити та конкретизувати переваги та обмеження різних стилів.

В подальшому було запропоновано для обговорення та аналізу прояви помилок сприйняття в конфліктних ситуаціях, які спровоковані потребою у психологічному самозахисті в проблемній ситуації; прийоми контролю емоційної сфери; застосування мовленнєвих прийомів, які сприяють порозумінню в проблемних ситуаціях.

На завершення другого модулю в межах групової дискусії було обговорено проблеми взаємодії з, так званими «складними людьми», в межах якої проаналізовано різні типи складних людей («шермановський танк», «снайпер», «скаржник», «розгнівана дитина», «мовчун») та ефективні прийоми та способи оптимізації спілкування з ними. Зокрема, проаналізовано та опрацьовано прийоми створення контрасту сприйняття, застосування письмової фіксації домовленостей та свідків, встановлення регламенту спілкування та його контроль, застосування дискретного спілкування, прийоми переведення розмови з обговорення питань «Хто винний?» та «Що сталося?» на «Що робити?», створення мінімальних зручностей для партнера по спілкуванню, застосування ефективних компліментів для скерування активності партнера по комунікації в конструктивне русло, розширення спілкування, застосування відкритих та закритих запитань для контролю за ходом спілкування та регулювання активності своєї та партнера в комунікації.

Підведення підсумків засвідчило позитивне сприйняття тренінгу в цілому та задоволеність реалізацією очікувань учасників.

Щодо подальших перспектив розвитку тренінгів такої проблематики готовності змін та інновацій вважаємо важливим включення в програму рольових ігор та кейсів на опрацювання найбільш типових проблемних ситуацій спілкування за умови розширення часових меж таких занять. Це буде сприяти підвищенню ефективності розвитку необхідних комунікативних компетентностей у фахівців.

Список посилань:

1. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва. Навчальний посібник. Львів, 2001. 276 с.
2. Типові вимоги до осіб, які претендують на зайняття посад державної служби в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2019 р. № 903 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/903-2019-%D0%BF> (16.02.2020).
3. Хрящева Н.Ю. Психогимнастика в тренінге. Санкт-Петербург, 2006. 256 с.

Ель Гуессаб Карім

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

АРАБСЬКИЙ СВІТ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ

Захід не є абсолютною ідентичністю. Схід теж. Кожен з них створив один одного по-різному, в залежності від періодів і умов обміну. Таким чином, Захід не припинив за свою довгу історію створення Сходу, який йому підходить. Те ж саме стосується Сходу, який вторгся на Захід з усіх боків. З обох сторін були побудовані щільні, складні зображення в літературі, мистецтві та філософії.

Діалектичні відносини між Заходом і арабами довгий час приховували взаємно суперечливі уявлення. Арабські інтелектуали через свою працю і дебати вивчали цивілізаційні, культурні і політичні аспекти, які об'єднують або відокремлюють арабів від Заходу [1]. Проте, більшість цих аналізів були зарезервовані за відмінності в установах, відносинах до часу, роботі, виробництва і способам мислення. Мало хто роботи цікавляться багатьма зображеннями, які араби зробили на Заході, або в своїх теоретичних і філософських працях, або в своїх літературних і художніх творах.

Сучасна думка, з самого початку того, що було узгоджено називати «час відродження» намагалася поставити під сумнів основи Заходу, зрозуміти його способи наукового, політичного і культурного функціонування. Після експедиції в Єгипет Наполеон Бонапарт в сучасних думках і раніше залежить від різних історичних обставин, з якими стикається арабський світ [2]. Інтелігент, художник, політик, людина на вулиці, кожен по своїй області дії, глибоко під впливом даних, кожен раз різний, який Захід накладає на них, комфортно почуває себе комфортно в його владі. З тих пір арабське сприйняття визначалося можливими умовами, які дозволяють представляти себе, ідентифікувати елементи ідентичності і розуміти іншого - Захід - в його реальному та уявному вимірі в його гуманістичних аспектах.

Виходячи з цієї думки, цивілізації не експортуються і не імпортуються, тим більше що вони не можуть нав'язуватися іншим. І говорити, що західна цивілізація єдина, яка виробляє прогрес - це вираз, яке застосовується тільки до самого Заходу. Доказ полягає в тому, що завдяки своїй історії людство пережило великі моменти прогресу в різних регіонах світу завдяки різним цивілізаціям.

Список посилань:

الثقافة العربية وعصر المعلومات. نبيل علي .

1. URL: <https://annabaa.org/nba57/qraafekitab.htm> (дата звернення: 09.02.2020)

مقالة عن التفاعل الثقافي بين الشعوب. فاطمة مشعلة .

2. URL: <https://mawdoo3.com/%D9%85%D9%82> (дата звернення: 09.02.2020)

Маловічко Олена Владиславівна
кандидат філософських наук, доцент
кафедра соціальної філософії та управління ЗНУ

Єсіна Вероніка Павлівна
аспірантка кафедри соціології ЗНУ

Кудінов Ігор Олексійович
кандидат філософських наук, доцент
кафедра соціології ЗНУ

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ: ЗАПОРІЗЬКИЙ РЕГІОН

Сьогодні, в сучасній Україні проходить трансформація системи освіти, модель інклюзивної освіти набуває широкого значення та новий шабель свого розвитку. В Україні діти з особливими потребами довгий час були ізольовані від своїх однолітків. Інтернати чи індивідуальне навчання дають знання, але відбирають можливість спілкуватися, стають на заваді соціалізації таких учнів.

Нині в Україні відбувається зміщення акцентів соціальної політики держави стосовно інвалідів у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для цих громадян умов для повноцінного життя, у тому числі здобуття освіти [1].

За даними Міністерства соціальної політики України, кількість людей з інвалідністю у відносному підрахунку збільшилась удвічі порівняно з 1990 р. Якщо у 1990 р. їх нараховувалось 3 % від загального населення, то на кінець 2017 р. кількість людей з особливими потребами в Україні сягнула 6 % (приблизно 3 млн), і з них понад 165 тис. – діти [4]. Така динаміка обумовлює необхідність активізації ролі державної влади усіх рівнів для вирішення проблем дітей з особливими освітніми потребами.

В Україні станом на 01.01.2018 року проживає 7,6 млн дитячого населення, з яких упродовж 2018 –2019 навчального року 37,7 тис. дітей навчаються в спеціальних закладах загальної середньої освіти, 15,8 тис. дітей – у санаторних школах і лише 11,8 тис. дітей охоплені інклюзивним навчанням у звичайних школах [2; 6]. Таким чином, за наявності досить розгалуженої та розвиненої системи спеціальної освіти в Україні, значна частина дітей з особливими освітніми потребами не одержує спеціальної допомоги і не має змоги задовольнити свої особливі потреби. Попри велику кількість змін у законодавчих та нормативно-правових актах щодо розвитку інклюзивної освіти, її практичне впровадження є поки нереалізованим.

Модернізація освіти в Україні, що спрямована на демократизацію та гуманізацію, зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій, зокрема, в освіті людей з особливими потребами. Інклюзія є однією з основних тенденцій розвитку зазначеного типу освіти в Україні.

Сьогодні в Україні розроблено Концепцію розвитку інклюзивної освіти, яка спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів та на розробку механізмів впровадження інклюзивної освіти.

Метою концепції є діяльність, спрямована на: - формування нової філософії суспільства - позитивного ставлення до дітей та особистостям з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю; - створення умов для реалізації державної політики забезпечення конституційних прав і гарантій дітям з особливими освітніми в сфері освіти; - удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, через впровадження інноваційних технологій, а саме інклюзивного навчання, з використанням адаптованого міжнародного досвіду [3].

Також в Україні впроваджується загальнонаціональний проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації». 2016-го року він стартував у Запорізькій області, а зараз впроваджується вже по всіх областях України. Мета проекту полягає у створенні інклюзивного середовища та формування нового суспільного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами як до рівноправних громадян. Благодійним Фондом Порошенка було визначено та підтримано учасниками проекту пілотним регіоном Запорізьку область [5]. У рамках експериментального проекту головним завданням було розробити та апробувати модель упровадження інклюзивної освіти в регіоні та по всій Україні, завдяки якій всі ЗНЗ будуть готові прийняти на навчання дітей з особливими освітніми потребами.

За 2018/2019 навчальний рік кількість школярів з особливими освітніми потребами, що навчаються у звичайних школах поруч з однолітками, зросла на 61%. Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич під час Всеукраїнської звітної конференції з інклюзивної освіти зазначила [2], що зараз у закладах загальної середньої освіти навчається майже 12 тис. дітей з особливими освітніми потребами.

Станом на 2018/2019 н.р. загальну середню освіту здобували [8]: 11866 учнів в інклюзивних класах; 6230 учнів в спеціальних класах; 37787 учнів в спеціальних школах; 12115 учнів з особливими освітніми потребами на індивідуальній формі навчання. Протягом 3 років спостерігалось постійне зростання: кількості шкіл, при яких організовано спеціальні класи; кількості спеціальних класів; кількості учнів у спеціальних класах.

Станом на 2018/2019 н.р. в 152 закладах загальної середньої освіти вже діяло 577 спеціальних класів. Отже, можна говорити про реалізацію проекту та певні шляхи впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітніх школах України, особливо Запорізького регіону.

За словами очільника Запорізького регіону, за результатами зазначеного експерименту Запорізька область має значні досягнення. Про це свідчить динаміка розвитку мережі закладів освіти з інклюзивною формою навчання. Зокрема, від початку участі у зазначеному експерименті та до сьогодні ці показники збільшилися по загальній середній освіті: з 47 шкіл, 78 класів, 154 дітей до 178 шкіл, 454 класів, 703 дітей. Натомість кількість дітей, які навчаються за індивідуальною формою зменшилася майже на 40%.

Звичайно, для успішної реалізації експерименту потрібні були фахівці високої кваліфікації – справжні професіонали. Тож за період з 2016 по 2018 років про інклюзивну освіту на лекціях отримали інформацію 17 856 педагогічних працівників, на 23 тренінгах методу роботи з дітьми в інклюзивному класі/групі засвоїли 1780 педагогів області. За іншими формами освіти підготовлено 616 осіб. Всього основним правилам і вимогам роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі чи групі навчено більш ніж 20 тисяч педагогів.

В регіоні була проведена робота з розумного пристосування приміщень. Так, за кошти обласного та місцевих бюджетів було облаштовано 53 сучасні медіатеки та 17 ресурсних кімнат. Окрім того, забезпечено архітектурну доступність різних рівнів. Серед 518 закладів дошкільної освіти доступними до першого поверху є 209 (40,3%). Серед 543 шкіл 342 облаштовано пандусами, 2 – підймальними платформами та 161 заклад не потребує додаткових пристосувань на вході для підйому осіб з інвалідністю. Таким чином, архітектурно доступними до першого поверху є 505 закладів загальної середньої освіти, що становить 93% від загальної кількості. Доступними до 2 поверху є 11 закладів; до 3 поверху – 4 заклади загальної середньої освіти. У 164 закладах встановлено кнопки виклику. Крім того 45 шкіл мають контрастні обмежувальні смуги на сходах в приміщенні та облаштовано спеціальні туалетні кімнати в 32 закладах загальної середньої освіти, в 10 школах у наявності універсальні сходові гусеничні підйомники. Станом на 1 січня 2019 у Запорізькій області створено 32 ІРЦ. У 30 з яких, проводиться комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей. Також, шляхом реорганізації обласної психолого-медико-педагогічної консультації на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти створено обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти.

Отже в Україні зроблені перші кроки по впровадженню інклюзивної освіти: по перше, з 2017 року інтереси дітей з особливими освітніми потребами захищені на рівні Закону «Про освіту» (Стаття 19 Освіта осіб с особливими освітніми потребами та Стаття 20 Інклюзивне навчання. По друге, зміни законодавства щодо рівного доступу дітей з ООП до освітніх послуг, які впроваджені у Законі «Про загальну середню освіту». По третє, з 2017 року в Україні було розпочато виділення коштів з державного бюджету на підтримку осіб з особливими освітніми потребами. Відповідно до Бюджетного кодексу України, кошти субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами направляються на проведення (надання) психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять (послуг) для дітей в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти I-II рівнів акредитації державної та комунальної власності. У 2017 році відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України» областям на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами за рахунок державної субвенції було направлено 209458,3 тис грн, а в 2018-2019 рр.–504458,3 тис. грн, що в 2,4 рази перевищує надані кошти в 2017 році.

Таким чином, реалізація прав на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я розглядається як одна з найважливіших завдань державної політики в галузі корекційної освіти.

Список посилань:

1. Заярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту : зб. наук. пр.* Одеса, 2015. Вип. 11. С. 190 – 193.
2. Зведена таблиця «Відомості про заклади спеціальної освіти на початок 2018/2019 навчального року. *Інформація Міністерства освіти і науки України.*; *Інклюзія для всіх: освітня політика та практика.* URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/prezentacii/mon2019-01-25inklyuzivne.pdf> (дата звернення: 14.09.2019);
3. Концепція розвитку інклюзивної освіти. *Соціальний педагог.*, 2010. №4. С. 3-6.
4. Корнієнко Д. Інклюзивна освіта в Україні: «Той мурує, той руйнує... *Gazeta.ua.*, 2018. 02 лютого. URL: https://gazeta.ua/articles/life/_inklyuzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruye-toj-rujnuye/818388 (дата звернення 14.09.2019)
5. Наказ Міністерства освіти і науки України № 836 від 15.07.2016. URL: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2016-07-21/5789/nmon_836_15072016.pdf (дата звернення: 28.09.2019).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 14.09.2019).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. №2145-VIII. *Урядовий кур'єр* від 04.10.2017. №186.
8. Статистичні данні Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/statistika-inklyuziya.pdf> (дата звернення: 28.09.2019).

Повзло Олександр

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
НУ «Запорізька політехніка»*

Повзло Валентина

*старший викладач кафедри КМХТ,
НУ «Запорізька політехніка»*

СОЦІАЛЬНЕ-ФІЛОСОФСЬКЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОЛОГІЇ МАЙБУТНЬОГО

За відомими словами І. Канта, існують дві абсолютні речі - зоряне небо над людиною і моральний закон в ній. В цих словах закладено багато глибинних

смишлів. Утім, безумовно одне. Вони окреслюють проблему відношення людини і світу. Образно кажучи, безмежний Всесвіт і є світом людини. Світом, до якого вона ставиться, тобто впливає, діє, пізнає тощо. Та вплив якого відчуває. Якщо поставити питання про ставлення до природного середовища, ми потрапимо в сферу екології. Хоча екологія вивчає не тільки людину в її природному доквіллі, а взагалі живе, біоту в певному оточуючому середовищі. Екологія вивчає взаємозв'язок, відношення біологічної системи і середовища. Найбільш широко і умовно визначаючи, можна назвати екологію вченням про природний дїм живого, в тому числі - людини.

Актуальність винесеної у заголовок проблематики детермінована сучасними геополітичними змінами і глобалізаційними проблемами, в першу чергу тими, які зв'язані з особливостями ставлення кожної людини та зрозуміння нею суперечливої природи екологічних проблем і їх діалектичного вирішення як на сучасному етапі, так і у майбутньому. Це потребує розумної розробки світоглядного і культурологічного комплексу-програми дій, де були б конкретно відпрацьовані усі ключові напрямки діяльності кожної людини, необхідної для становлення і розвитку гармонійних відносин навколишнього середовища і культурного ареалу буття людства. Тому, поняття екологічної етики це не пусті звуки. Вони обґрунтовані повсякденними і болючими проблемами забезпечення населення питною водою, продовольством, чистим повітрям, які набирають сьогодні всесвітнього масштабу. За останні п'ятдесят років кількість людей на планеті зростає від трьох до семи з половиною (7,5) мільярдів. До чого таке навантаження може призвести? Чи достатньо у нас ресурсів для всіх? На думку авторів, це може негативним чином вплинути на процес коеволюції дикої природи та культурного ландшафту, в першу чергу тих держав та територій, хто має постіндустріальну економіку. Майже кожен день звідусюди ми чуємо про скорочення цих ресурсів, про виснаження і забруднення доквілля, про глобальні екологічні загрози, про парниковий ефект, озонову дірку, зміну клімату і т.п. Одна група авторитетних вчених, озброєна найсучаснішими теоріями і обчислювальною технікою передрікає неминуче «глобальне потепління» і навіть «парникову катастрофу». Друга група екологів пояснюють це явище антропогенними причинами і закликають до скорочення викидів у атмосферу. Нас інформують, що ми давно вживаємо генетично-модифіковані продукти, але ніхто не в змозі пояснити до чого це призведе. Ми бачимо, як завдяки науково-технічному прогресу світ швидко глобалізується і будь-яка інформація миттєво стає доступною всьому світові. Ми дивимось в прямому ефірі, як величезна цунамі змиває з островів Океанії 200 тисяч живих людей, як під ударами іншої цунамі вибухають один за одним ядерні реактори, гинуть десятки тисяч японців і ніхто нічого не може вдіяти, але уряди не поспішають відмовитись від ядерної енергетики. Ми з жахом дізнаємось, що на нашій планеті існує кілька «супервулканів», які нібито здатні розірвати планету, і що строки їх очікуваного виверження вже давно пройшли, але ніхто не розуміє, що відбувається в надрах дикої природи. Виявляється, що навколо нашої планети літають у космічній темряві величезні астероїди, але ми зможемо їх побачити тільки за кілька дїб до падіння.

Тому, у людства у цих складних умовах виникає цілком зрозуміле запитання: що буде далі? Чи існує така наука, яка здатна або, хоча б, покликана пояснити те, що відбувається, а ще краще – передбачити майбутні потрясіння і запропонувати шляхи їх уникнення? І тому необхідна філософська методологія і філософський дискурс, який дозволяє здійснити комплексний та цілісний підхід до екології майбутнього, що буде гарантуватися високо професійною екологічною освітою, просвітництвом і вихованням. Ця думка системно проаналізована і обґрунтована авторами на попередній конференції з даної тематики. Ми, в першу чергу, показували суперечливу природу екологічних проблем і прогнозували теж саме у майбутньому, що обумовлено діалектичним характером розвитку як самої природи, так и людини. Справа в тому, що людина водночас є і суб'єкт суспільно-історичного процесу, і біологічна істота, взаємодія якої з природним середовищем підкоряється загальноєкологічним законам. У поведінці тварин переважають інстинктивні механізми, поведінка людини знаходиться під домінуючим впливом соціальних законів. Еволюція рослин і тварин протягом усього їхнього існування була спрямована на підвищення ефективності адаптації організмів та популяцій щодо їх середовища. Еволюція людини виявилася якісно іншою - вона спрямована на вдосконалення здатності добиватися автономності людського суспільства від природного середовища, а в ідеалі - підкорити природне середовище своїм потребам. Це зробило актуальним гуманітарний аспект в екології людини, призвело до необхідності розробки системи етичних критеріїв у взаємовідносинах людського суспільства з природним середовищем. Серцевиною гуманізації та гуманітаризації екології є зміна орієнтації екологічних досліджень. Гуманістичні ідеї при цьому збагачують біологічний блок екології, а біологічні підходи ведуть до орієнтації гуманітарних наук на знаходження, в обмін споживчих, нових критеріїв оцінки стану системи людина - природне середовище». В результаті, екологічна наука повертається обличчям до людини, а в людському суспільстві зростає роль морально-етичних цінностей у взаємовідносинах з природою. Гуманізм визначав та визначає людину найвищою цінністю. Гуманізація екологічного знання веде до збереження цієї тези, але трансформує її, визначаючи, що людське розкривається в людині у процесі взаємодії з природним середовищем. Дійсно, екологія виникла для рішення проблем взаємодії всього живого і неживого на нашій планеті. А в самому центрі усіх цих проблем – людина. Людина – це також біосоціальний організм, біосоціальна істота. Екологія виходить з принципу цілісності: живого організму і довкілля - цілісна система, що функціонує за певними законами. Порушення цілісності спричиняє деградацію або знищення. Тобто, цілісність - суттєва риса екологічного. Утім, це не означає, що цілісність є незмінною, статичною. Відношення «живе – середовище» є динамічним і передбачає певні зміни. Але такі, що дозволяють зберегти цілісність. І вона зберігається завдяки можливості самоорганізації. Отже, екологічна система - цілісність, що самоорганізується. Як тільки порушуються закони самоорганізації, виникає екологічна криза. Ізоляція організму людини від тварин та рослин дикої природи суттєво негативно відбивається на тонусі його психіки і здоров'я. Тому ця людина буде активно боротися проти екологічного

варварства. І якщо в нашій країні таких людей буде більшість, то вони рішуче стануть на захист дикої природи від жадібності, від наступу дикої цивілізації, а також знайдуть оптимальні екологічно «чисті технології» взаємовідносин природи та суспільства. А тому людину (особливо молоду) треба виховувати і давати відповідну екологічну освіту. Кожну людину треба вивчати і вона в кінці кінців мусити зрозуміти, що в методологічному сенсі екологія - це уявлення, що базується на принципах системності і самоорганізації. Тому такі діалектико-категоріальні відношення, як ціле - частина, система - елемент - структура, структура - функція є засадами екології. В сучасному методологічному аналізі структури екологічних знань як базові категорії визначають такі як стійкість, розмаїття, єдність, прогрес, мінливість, мета, структура тощо. У своїх взаємозв'язках вони утворюють категоріальні структури, котрі дають змогу осмислити самоорганізацію та розвиток світу живого, водночас постаючи проявом більш загальних форм буття природи. На становлення норм і ідеалів екологічного знання вплинула культурно-філософська концепція гармонії - гармонійності світу, природи, гармонії між людиною і природою, що зародилася ще в античності. Саме гармонійність увійшла в екологію як уявлення про ідеал екологічного, а саме про таке відношення живої системи (людини) і довкілля, коли вони максимально пристосовані одне до одного. В сучасній екології гармонійним відношенням вважається таке відношення «людини – природа», коли людина не завдає шкоди, не руйнує природу. Конструювання образів екологічної реальності базується на певній сукупності методологічних принципів. Серед них методологи сучасної екології називають принципи дискретності, функціонального зв'язку, цілісності, еволюції, природного добору, системності, популяціонізму. Так, дискретність постає у сучасній екології як урахування єдності перервності та неперервності органічного покриву планети. Принцип функціонального зв'язку проявляє себе в дослідженні єдності структури і функціонування екологічних систем. Принцип еволюції є методологічною основою осмислення історичного розвитку екосистем. Принцип системності дозволяє зрозуміти цілісність екологічних систем як складних ієрархічних утворень, що підкоряються законам самоорганізації.

Завдання філософа-еколога на засадах окреслених категорій та принципів певним чином описати досліджуваний об'єкт. Опис є традиційною пізнавальною процедурою і завершується феноменологічним уявленням об'єкту. Результати опису дозволяють ставити цілу низку запитань, які приводять до питання «чому»? Тобто, для того, щоб зрозуміти сутність екологічної системи лише описати її недостатньо. Потрібно пояснити, чому поведінка об'єкту є саме такою. В свою чергу, пояснення є важливим для здійснення таких процедур, як прогнозування майбутньої поведінки об'єкта, а на цій основі - управління ним.

Соціальна-виховна роль екології в сучасному суспільстві і також у майбутньому полягає в орієнтації науково-виробничих та технічних рішень на їх відповідність гуманістичній етиці, яка перетворюється в екологічну етику. Етичні критерії виявляються незамінними при вирішенні таких пекучих проблем сучасності та недалекого майбутнього, у яких науково-екологічні критерії є

недостатніми. А саме етичні критерії грають пріоритетну роль у контексті вирішення таких «межових обставин» людства, якими є: - можливість зміни клімату великих регіонів Землі; - штучна зміна генному людині методами генної інженерії; - як генетичний контроль при заключеннях шлюбів; - клонування людей методами біотехнології.

Белякова Катерина

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

АНТРОПОСОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ КУЛЬТУРИ

Одним з ключових понять соціогуманітарного знання є категорія культури, яка до сьогодні не отримала загальноновизнаного визначення.

Існує кілька підходів до визначення поняття культури: культурологічний, соціологічний, антропологічний, історичний та ін.

Головним недоліком існуючих визначень культури є їх однобічність, фрагментарність і статичність, які позбавляють такі визначення сутнісних характеристик визначуваного об'єкта.

Подолати зазначені недоліки можна шляхом метатеоретичного синтезу з опорою на концептогенеративний потенціал теоретичної філософії.

Вихідні принципи такого метатеоретичного синтезу містяться в законах діалектики як загальної теорії розвитку.

Першим з таких принципів є принцип суперечності, який впливає з закону єдності і боротьби протилежностей, коректним застосуванням котрого забезпечується адекватність способу осмислення мислимого об'єкта.

Із зазначеного принципу слідує такі правила, прийоми і засоби, які в сукупності утворюють процедуру деконструкції бінарної опозиції, утвореної односторонніми монодисциплінарними підходами, такими як соціально-культурологічний і антропокультурний.

Результатом процедури деконструкції буде переконструювання бінарної опозиції в тернарну композицію, в складі якої утворюючі суперечливу основу концепту культури її соціальні та антропологічні моменти, взаємознищуючись один в одному і взаєвиникаючи один з одного, і утворюють потрібне нам всебічне, цілісне і динамічне поняття культури.

Васильєва Анна

*аспірантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ»

Наприкінці 1990-х років світова глобалізація та поява мережі Інтернет призвели до розширення можливостей традиційної демократії і переходу провідних країн світу до електронної демократії. Електронна демократія на відміну від традиційної, надала можливість участі громадян в управлінні

державою на всіх рівнях (від органів державної влади і місцевого самоврядування до самоорганізації населення) за допомогою інформаційно-комунікаційних інструментів. Водночас, використання інформаційно-комунікаційних технологій розширило можливості органів державної влади своєчасно доводити власні рішення до широких верств населення, отримувати якісний зворотний зв'язок від громадян, бути відкритими та доступнішими для суспільства.

Теоретичні основи концепції електронної демократії розглядалися в працях відомих зарубіжних учених, таких як Р. Катц, Й. Масуда, М. Порат, Т. Стоуньєр, Дж. Фонтейн та ін. Становлення та розвиток основ електронної демократії в сучасних умовах досліджували вітчизняні науковці: А.І. Семенченко, Н.В. Грицяк, О.А. Баранов, С.Г. Соловійов, В.Г. Даниленко, С. В. Дзюба, І.Б. Жилияєв, І.А. Рубан, Ю. В. Василевич, С.М. Приходько, А.О.Серенко, А.М. Митко та інші.

Теоретичні основи концепції е-демократії ведуть свій початок з США та Великої Британії. Саме там вперше було введено до наукового обігу термін «електронна демократія» («electronic democracy» або «e-democracy»). На сьогодні, щодо тлумачення та застосування терміну «е-демократія», в наукових колах немає однозначного поняття. Так, англійський професор Енн Макінтош дає визначення е-демократії як використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) для підтримки демократичних процесів прийняття політичних рішень, більш широкого залучення у ці процеси громадян та укріплення репрезентативної демократії [1, с. 8]. Отже, на думку цієї дослідниці розвиток е-демократії у рамках традиційної і домінуючої форми представницької демократії, але при цьому спирається тільки на концепцію електронної участі громадян (E-Participation).

Більш повне визначення надає відомий американський учений сучасності Стівен Кліфт, який розглядає це поняття як більш широку і активну участь громадян, що мають доступ до Інтернету, мобільного зв'язку і інших технологій у представницькій демократії. При цьому, С. Кліфт, визначаючи електронну демократію, пояснює переваги її термінологічного визначення як «використання інформаційно-комунікативних технологій та стратегій «демократичними секторами» в політичному процесі на рівні місцевих спільнот, регіонів, держави, націй та на глобальному рівні. «Демократичні сектори» включають у себе таких демократичних акторів: уряди, виборні посадовці, медіа, політичні партії та групи інтересів, організації громадянського суспільства, міжнародні урядові організації, громадяни/виборці» [1, с. 14].

На міжнародному рівні, Рада Європи визначає е-демократію як використання ІКТ урядами, політичними партіями, громадянами та іншими учасниками політичного процесу на місцях, у регіонах, на національному або міжнародному рівнях з метою розширення участі громадян в процесах прийняття державних рішень. ІКТ можуть використовуватися в різних формах, а не лише для голосування. У рамках підходів за принципом «знизу-вгору» громадяни і організації можуть використовувати їх як засоби для того, щоб їх голоси були почуті, партії – для проведення кампаній, а органи публічної влади

– для вдосконалення публічних послуг шляхом впровадження електронних інструментів подання звернень чи проведення консультацій [6].

Також в Рекомендаціях Ради Європи визначаються наступні сектори чи напрямки е-демократії: е-парламент, е-законотворення, е-голосування, е-правосуддя, е-медіація (досудове вирішення спорів), е-навколишнє середовище (екологія), е-вибори, е-референдум, е-ініціативи, е-голосування, е-консультації, е-петиції, е-політичні компанії, е-опитування. На основі їх ефективного використання, електронна демократія забезпечує можливість кожного громадянина брати участь у формуванні і реалізації державної політики, ухваленні рішень органами влади, використовуючи при цьому інформаційну технологію для двостороннього інтерактивного зв'язку між органами влади і громадянами [6].

На законодавчому рівні нашої держави поняття електронної демократії розглядається тільки у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, де визначається як «форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій»[3]. Водночас, вітчизняне законодавство не пояснює форми залучення громадян до таких процесів, а також складові елементи впровадження е-демократії.

Отже, найчастіше поняття електронна демократія розглядається з позиції двох парадигм. За першою, електронна демократія – це самостійна форма демократії за умови використання інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому поширеною є думка про використання ІКТ лише як засобу комунікації. Так, наприклад, відомий російський дослідник політичної комунікації М. Вершинін вважає, що електронна демократія – це будь-яка демократична політична система, в якій комп'ютери і комп'ютерні мережі використовуються для виконання найважливіших функцій демократичного процесу, таких як поширення інформації та комунікація [4].

За другою парадигмою електронна демократія розглядається в якості підтримки та розширення демократії за допомогою інформаційно-комунікативних технологій. Але, станом на сьогодні, вітчизняні дослідники е-демократії Н. Грицяк і С. Соловйов наголошують на тому, що самі по собі ІКТ не забезпечують участь громадян у прийнятті рішень. Роль технологій в е-демократії не є визначальною. Велика кількість та якість технологій не сприяють якості демократичного процесу. Комунікація, хоч би якою вона була б розвиненою, усього лише інструмент в руках суспільства. Для е-демократії (так само, як і для традиційної демократії) найголовнішим є воля і голос народу, а для забезпечення доставки та зарахування цього голосу державним службовцям слугує феномен е-демократії [2, с. 5].

Таким чином, на сьогоднішній день між науковцями немає однозначного трактування поняття електронна демократія. Між дослідниками даної теми досі тривають дискусії з приводу того, чи варто вважати е-демократію самостійною формою демократії чи це лише її технічний прояв. На нашу думку, електронна демократія – це нова історична форма демократії, яка завдяки використанню

сучасних інформаційно-комунікативних технологій надає широкі можливості для громадськості приймати участь у формуванні політики держави та бути залученим до безпосереднього управління державою.

Список посилань:

1. Барікова А.А. Електронна держава: нова ефективність урядування: монографія / А. А. Барікова. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 224 с.
2. Грицяк Н.В. Електронна демократія: навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловйов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015 – 66 с.
3. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р // Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>
4. Соловйов С.Г. Проблеми розвитку електронної демократії в умовах модернізації державного управління України: наук. розробка / С. Г. Соловйов, В. Г. Даниленко. – К. : НАДУ, 2012. – 68 с.
5. Митко А.М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу: монографія / А. М. Митко. – Луцьк : Вежа-друк, 2014. – 400 с.
6. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies). [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Ради Європи. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp.

Велієв Фаріз Тейюб Огли

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ: АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИЙ ДИСКУРС

Становлення і розвиток азербайджанської державності в кінці 20 – на початку 21 століття відбувалося на тлі переформатування геополітичного простору. Світовий порядок з формату «концерту великих держав» починаючи з 17 століття трансформувався до середини 20 століття в формат двополюсного, а до кінця століття - однополярного світу. Початок третього тисячоліття характеризується глобалізацією і кризою однополярного світу [1]. Зі скороченням впливу домінування США відбувається перехід до світового порядку, заснованого або на домінуванні групи країн або іншої держави. При такому контексті мова йде або про Китай або тандем США і Європи. Висловлюється думка про перехід до глобального домінування Азії - не тюркського світу, не Євразії, і не мусульманського світу, а саме Азії. Але в тому випадку, якщо Азія зможе поєднати в собі всі ці світи і знайде модус мирного

співіснування [2]. Трансформація від однополярного світу до багатопольного, географічний детермінізм виводить на перший план регіональних лідерів, що прагнуть зберегти свою відносну незалежність від геополітичних проектів країн-лідерів. Регіональний демократичний процес волевиявлення обумовлює протиріччя з глобалізацією. Брекзит (Brexit) і обрання Дональда Трампа продемонстрували перемогу ідей протекціонізму та регіонального прагматизму.

Західні академічні кола довгий час ігнорували роль національної ідентичності в зовнішній політиці невеликих держав, висуваючи на перший план парадигми неолібералізму, де в пріоритеті розгляду знаходяться зовнішньополітичні концепти великих і сильних держав і принижується роль малих і слабких держав. На їхню думку, малі і слабкі країни у зовнішній політиці обмежені у виборі, залежні від зовнішніх факторів і балансів сил [3, с. 4]. Але в умовах девальвації і вільної інтерпретації міжнародного права національні держави, виходячи з власних інтересів, намагаються проводити соціально-конструктивну політику. Азербайджанська соціальність в контексті європейського, ісламського і тюркського простору займає місце на його периферії, на прикордонних позиціях, що створює умови для розгляду території в якості сфери впливу і реалізації різних проектів, які не завжди відповідають національним інтересам. Азербайджанська соціальність будує свій розвиток виходячи з мети не бути простором боротьби світових центрів сили і не створювати умови для впливу ззовні на внутрішню політику держави та напрямки його реформування. Продукується настанова щодо відсутності загрози з боку Азербайджану своїм безпосереднім сусідам та слідування підходу щирого співробітництва з ними. Азербайджанська соціальність виходить з зовнішньої багатовекторності, бо вибір одного з векторів багатопольної ідентичності в якості єдиного пріоритету у зовнішній політиці призводить до недовіри та конфлікту з іншими складовими. В результаті відбувається фрагментація суспільства і загострення взаємин з сусідами. Двосторонні відносини для Азербайджану є пріоритетними в зовнішній політиці. При цьому Азербайджан не ставить двосторонні відносини в залежність від третіх країн. Даний принцип дозволяє Азербайджану співпрацювати з державами, які не мають відносин один з одним і зберігати стабільність в регіоні, не впадати в емоційний стан при загостренні конфліктів між державами, які є сусідами або стратегічними партнерами [3, с. 12]. Така позиція з урахуванням особливостей геополітичної ідентичності азербайджанської соціальності дуже важлива в період сучасної трансформації геополітичного ландшафту в світі. Об'єктивне і всебічне сприйняття геополітичної ідентичності створює для Азербайджану можливість вести політику конструктивного прагматизму, зміцнювати незалежну політику порівняно малої по території держави, бути повноправним суб'єктом міжнародних відносин та регіональним лідером.

Подальший розвиток азербайджанської соціальності передбачає вирішення наступних завдань: врегулювання вірмено-азербайджанського нагірно-карабахського конфлікту, диверсифікація економіки і збільшення експорту нафтового сектора економіки, підвищення якості життя громадян

республіки відповідно до вимог інформаційного суспільства та його цифровізації.

Список посилань:

1. Гринин Л.Е. Мировой порядок в прошлом, настоящем и будущем. История и современность. Москва, 2016. № 1. С. 20–63.
2. Мамедзаде И.Р. От кризиса к грядущему миропорядку. Философия политики и права. Ежегодник научных работ. Выпуск 10 (2019). Мироустройство в XXI веке: порядок или хаос? / Под общей редакцией д.полит.н., профессора Е.Н. Мошелкова. Москва.: «Издатель Воробьев А.В. 2019. С.110-116.
3. Мамедов Ф. Геополитическая идентичность Азербайджана в контексте вызовов и перспектив хх1 века. Валдайские Записки. № 62. Февраль, 2017. 13 с.

Дьомочка Ганна Вадимівна

*аспірантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГРУЗІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Грузія, як одна з республік колишнього Радянського Союзу, після Революції троянд 2003-2004 рр., зазнала значних політичних, економічних, соціальних та інших важливих трансформацій, що дозволило країні стати на шлях прогресивного розвитку. Безперечно, це пов'язано зі здійсненням змін у правовому законодавчому полі. Рушійні сили становлення держави нової формації торкнулись і антикорупційної діяльності, що створило можливості для більш швидкого процесу системної перебудови.

Модель розвитку Грузії до 2004 року мало відрізнялась від таких же моделей інших пострадянських країн: бюрократизованість та корумпованість органів державної влади, великий соціальний розрив між класами суспільства, відсутність незалежних та справедливих судів, економічна стагнація, високий рівень безробіття, залежність від співробітництва з Російською Федерацією та ін. Економіка країни знаходилася переважно під контролем державної влади, деякі сфери були монополізовані, що перешкоджало здоровій конкуренції, диверсифікації діяльності. Це передусім впливало на суспільство та умови його існування: безробіття, мізерні зарплати й пенсії.

Фальсифікації на парламентських виборах 2003 року та неправильний підрахунок голосів змусили громадян, прихильників опозиційних партій «Єдиний національний рух» та «Об'єднані демократи», вийти на антиурядові демонстрації. В подальшому вони отримали назву «Революція троянд», як символ мирного волевиявлення та вибір демократичного розвитку суспільства.

У 2004 році на тлі революції та незадоволеності населення позицією та політикою виконавчої влади та тодішнього президента Едуарда Шеварнадзе до влади за результатами дострокових президентських виборів, отримавши 96,27%

голосів, приходить Міхеїл Саакашвілі, лідер і голова партії «Єдиний національний рух».

Під гаслом «Грузія без корупції», нова влада активно розпочала курс на реформування держави. Уряд одразу сфокусував свої дії у практичну площину антикорупційної діяльності, зосередившись на попередженні виникнення корупційних ситуацій. Це відбувалось шляхом реалізації реформ: поліції, освіти, державної служби, податкової, інфраструктурної, митної сфер, сфери закупівель, розвитку бізнесу і покращення інвестиційного клімату та інші. Ці зміни реалізовувались за підтримки та допомоги міжнародного співтовариства, зокрема ОБСЄ, Ради Європи, посольства Сполучених Штатів Америки [2].

Завдяки спільним зусиллям та політичній волі грузинської влади, Грузії вдалось домогтись значних результатів викорінення побутової корупції та зменшення корупційних випадків у більшості сфер розвитку та рівнях впливу на них. Зокрема, антикорупційна організація «Transparency International» виділяє такі кроки, як криміналізація активного та пасивного хабарництва, посилення законодавства про відмивання грошей, запровадження загального кодексу етики та застосування положень про його порушення для державних службовців, а також розкриття їх активів, підвищення заробітної плати, активне переслідування та санкціонування корупційних злочинів, зниження рівня бюрократії в державному секторі, зменшення кількості регуляторних агентств, ліцензій та податків, а також реформування правоохоронних органів [7].

Проблематичним виявилось формування правових підстав, а саме ряду законодавчих, нормативно-правових актів та поправок до існуючого законодавства держави, які б закріплювали основні базові принципи запобігання, виявлення та усунення корупції, конфлікту інтересів, тощо. Тільки на вимогу міжнародної спільноти, в першу чергу Ради Європи, за підтримки громадського сектору та на виконання Указу Президента Грузії від 24 червня 2005 року, зрушив з місця процес створення документу Національної антикорупційної стратегії та Плану дій щодо її виконання. В стратегії були окреслені деякі моменти, зокрема визначені риси запобігання корупції, інституційної реформи, лібералізації бізнес-середовища, ратифікації та імплементації міжнародних антикорупційних конвенцій та сприяння участі громадськості в антикорупційній діяльності як основного пріоритету кампанії уряду у цьому напрямку. Однак, стратегія не передбачала аналізу інформації про причини та види корупції, що окреслило б коло порушень та визначило методи попередження.

Безпосередньо в Плані дій вже акцентувалась увага на шляхах підвищення ефективності антикорупційної діяльності та посиленні механізмів боротьби з корупцією, а також більш тісного міжнародного співробітництва з питань виконання рекомендацій, ратифікації договорів й консолідації з міжнародними організаціями у цій сфері.

Ці документи, хоча і були прийняті для виконання органами влади, не мали ефективного впливу на координацію, злагодженість та результативність з боку владних інституцій саме відповідно до положень стратегії та плану дій [6].

Крім того, в Грузії на даний момент не існує спеціального незалежного органу, який би займався розробкою та втіленням антикорупційної стратегії

країни і мав повноваження із боротьби з корупцією. Деякі функції щодо цього були покладені на Антикорупційну раду, повноваження якої з моменту створення у 2008 році перейшли від президента до уряду, що складається з представників урядових агентств, міжнародних та громадських організацій і очолюється міністром юстиції. Думки щодо ефективності роботи даного органу у представників громадськості та інших уповноважених осіб розходяться. Кола експертів з невіддільних структур наполягають на проведенні інституційної реформи ради та наголошують на розширенні її повноважень, що сприяло б підвищенню рівня відповідальності та незалежності даного органу [3].

З іншого боку, у звіті «4-й раунд моніторингу Стамбульського плану дій по боротьбі проти корупції» Організації економічного співробітництва та розвитку зазначається, що «Антикорупційна рада формує міцну коаліцію проти корупції в Грузії. Її мандат обмежується координацією політики, проте в рамках цього мандата вона довела свою ефективність в якості механізму розробки та моніторингу антикорупційної політики» [1].

Не дивлячись на деякі істотні недоліки у реалізації антикорупційної діяльності Грузії, варто зазначити, що цей процес має риси, на які варто звернути увагу, оскільки вони визначають його результативність. Серед загальних чинників, що стали рушійними у досягненні успіхів Грузії у боротьбі з корупцією, за аналітичним матеріалом Світового банку, стали: вияв потужної політичної волі, розбудова довіри від самого початку реформ, проведення лобової атаки, залучення нових кадрів, обмеження ролі держави, використання нестандартних підходів, досягнення єдності цілі та тісна взаємодія, адаптація міжнародного досвіду до місцевих умов, застосування сучасних технологій, стратегічне використання технологій [2].

Визначаючи перемоги та невдачі тієї чи іншої політики, варто перш за все звернути увагу на статистичні дані та цифри. Попередні показники результативності впровадження нововведень стали відчутно помітні, коли за даними щорічного рейтингу країн світу Індексі сприйняття корупції, який проводиться організацією «Transparency International», у 2012 році Грузія посіла 51-е місце. Станом на 2019 рік, Грузія займає вже 44 місце з 180 країн [4]. За оцінкою рейтингу легкості ведення бізнесу, «Doing Business», Грузія знаходиться на 7-му місці з 183 країн у світі [5].

Тож, Грузія має власний досвід впровадження реформ, зусиль із запобігання та боротьби з корупцією. За більш, ніж 15-річний період спроб та помилок, можна говорити про визначення сильних та слабких сторін у їхній реалізації. Антикорупційна діяльність та викорінення корупції стали одними з ключових у досягненні та становленні демократичного, незалежного суспільства, що розвивається. Україна, що також прагне до розбудови сильної держави і у якої одним з перших місць на порядку денному є боротьба з корупцією, може навчатись у країн, що вже пройшли шлях трансформацій та змін, зокрема і у Грузії.

Список посилань:

1. Антикорупционные реформы в Грузии. Четвертый раунд мониторинга

- Стамбульського плану дій по боротьбі проти корупції [Електронний ресурс] / Антикоруptionная сеть для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – ОЭСР. – 2016. – 169 с. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Georgia-Round-4-Monitoring-Report-RUS.pdf>. – Назва з екрану.
2. Борьба з корупцією у сфері державних послуг. Хроніка реформ у Грузії [Електронний ресурс] / Міжнародний банк реконструкцій та розвитку. Міжнародна асоціація розвитку Світового банку. – США, 2012. – 118 с. – Режим доступу : <http://documents.worldbank.org/curated/en/317321468244165162/pdf/664490PUB0UKRA0eorgia0Book0Ukrainian.pdf>. – Назва з екрану.
  3. Гайдай Д., Чарели С. Борьба против коррупции : не по грузинскому стилю [Електронний ресурс] / Аналитический портал «Кавказский дом». – 2015. – Режим доступу : http://regional-dialogue.com/ru/fight-against-corruption/#_ftn5. – Назва з екрану.
  4. Corruption Perception Index. Transparency International Georgia [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://transparency.ge/en/corruption/cpi>. – Назва з екрану.
  5. Ease of Doing Business rankings. Doing Business Measuring Business Regulations. – The World Bank Group [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.doingbusiness.org/en/rankings>. – Назва з екрану.
  6. Karosanidze Tamuna. National anti-corruption strategy and action plan: elaboration and implementation / Tamuna Karosanidze // U4 Anti-Corruption Resource Centre / Chr. Michelsen Institute (CMI). – Norway, 2007. – 13 p.
  7. McDevitt Andrew. The State of Corruption : Armenia, Azerbaijan, Georgia, Moldova and Ukraine / Transparency International. – Germany, 2015. – 31 p.

Єсіна Вероніка Павлівна

*аспірантка кафедри соціології,
Запорізький національний університет*

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Суспільні трансформації, які у сучасному українському суспільстві не втрачають постійної уваги, пов'язані з процесами становлення нових соціальних інститутів, реформування чинних та занепаду тих, які із закладенням нових принципів суспільного ладу виявилися недієздатними. Отже, суспільні трансформації тісно пов'язані з різними інституціоналізаційними діями, що робить дослідження процесів інституціоналізації особливо актуальним.

Інституціоналізація найчастіше розуміється як процес упорядкування та формалізації соціальних зв'язків і відносин. На практиці це передбачає визначення та закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей та приведення їх у систему, здатну задовольняти соціально значущі потреби. Іншими словами, мова йде про створення соціального інституту як стійкої, нормативно закріпленої форми соціальної взаємодії людей [1].

Освіта виступає одним із найважливіших компонентів розвитку суспільства, тому вона не може стояти осторонь соціальних перетворень, які мають місце в сьогоденному житті. Кожна країна має свій досвід спеціального навчання таких дітей і пройшла різний шлях від інтеграції до інклюзії.

Сьогодні, в сучасній Україні проходить трансформація системи освіти, модель інклюзивної освіти набуває широкого значення та новий шабель свого розвитку. Спроби формування системи інклюзивної освіти поки не приносять вагомих результатів, що проявляється у постійному розподілі дітей на «нормальну більшість» та «відсталу меншість». В Україні діти з особливими потребами довгий час були ізольовані від своїх однолітків. Інтернати чи індивідуальне навчання дають знання, але відбирають можливість спілкуватися, стають на заваді соціалізації таких учнів.

Модернізація освіти в Україні, що спрямована на демократизацію та гуманізацію, зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій, зокрема, в освіті людей з особливими потребами. Інклюзія є однією з основних тенденцій розвитку зазначеного типу освіти в Україні.

Поняття інклюзії (англ. inclusion – включення; франц. inclusif – той, хто включає в себе; лат. include – заключаю, включаю) – означає процес активного включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей [4].

На сьогоднішній день все гостріше постає проблема навчання дітей з обмеженими можливостями в умовах масових загальноосвітніх закладів. Одним з оптимальних напрямів у вирішенні цієї проблеми виступає інклюзивне навчання, тобто спільне навчання та виховання дітей з обмеженнями здоров'я і тих, що не мають таких обмежень, за допомогою створення додаткових умов. За кордоном ці питання вирішуються активніше, що зумовлено більшою кількістю, порівняно з Україною, досвіду та напрацювань. В Україні, не зважаючи на прийняті закони про громадянські права, діти з функціональними обмеженнями нерідко зустрічаються з низкою суспільних стереотипів, їх часто вважають такими, які дуже відрізняються від решти категорій осіб, аж до маргіналізації.

Впродовж останніх років питання впровадження та розвитку інклюзивної освіти в Україні набуло неабиякої актуальності. Поступово вдосконалюється законодавство, збільшується мережа закладів освіти, та, відповідно, росте чисельність дітей з особливими освітніми потребами, інтегрованих до них.

За 2018/2019 навчальний рік кількість школярів з особливими освітніми потребами, що навчаються у звичайних школах поруч з однолітками, зросла на 61%. Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич під час Всеукраїнської звітної конференції з інклюзивної освіти зазначила, що зараз у закладах загальної середньої освіти навчається майже 12 тис. дітей з особливими освітніми потребами.

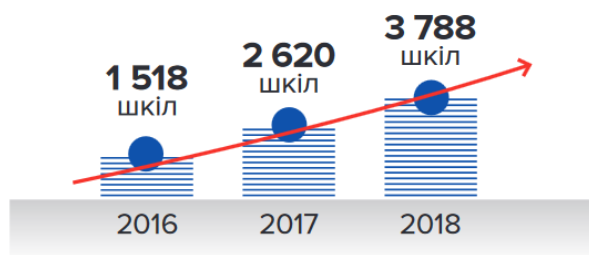
В Україні впродовж останніх чотирьох років спостерігається значне збільшення кількості учнів, які навчаються в інклюзивних класах (у 2015/16 н. р. – 2720 учнів, у 2016/17 н. р. – 4180 учнів, у 2017/18 н. р. – 7179 учнів, у 2018/19 н. р. – 11839 учнів). Це пов'язано, як зі збільшенням кількості батьків, які віддають перевагу навчанню дитини в закладі освіти за місцем проживання

родини, а також з удосконаленням нормативно-правової бази щодо освіти дітей з особливими потребами.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Збільшення кількості закладів ЗСО з інклюзивними класами –

в **2,5** рази

Зростання кількості учнів з особливими потребами –

майже в **3** рази

Рис.1. Динаміка показників інклюзивного розвитку України

Інклюзія в освіті – це процес, здійснення якого передбачає, насамперед, зміну філософії освіти, і як наслідок цього – організаційні, змістовні і технічні зміни. Інклюзія – інноваційний шлях розвитку освіти на всіх рівнях. Дана інновація стосується і структур управління, сфера діяльності яких поширюється на роботу з педагогами та іншими працівниками, які навчаються, батьками, здійснення зв'язку з навколишнім середовищем, контролем, аналізом, регулюванням та інформаційним забезпеченням інноваційної діяльності.

Таким чином, реалізація прав на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я розглядається як одна з найважливіших завдань державної політики в галузі корекційної освіти. Отримання такими дітьми якісної загальної та професійної освіти є одним з основних і необхідних умов їх ефективної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, успішної самореалізації в різних видах професійної та соціальної діяльності. Інституціоналізація сучасної української освіти – складний та довготривалий процес змін законодавчої, кадрової, фінансово-економічної, і найголовніше ціннісної складових щодо навчання та виховання, як дітей з особливими освітніми потребами, так і звичайних учнів.

Список посилань:

1. Кухарчук, Д. В. Соціологія : конспект лекцій. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2015. 192 с.
2. Зведена таблиця «Відомості про заклади спеціальної освіти на початок 2018/2019 навчального року».
3. Інформація Міністерства освіти і науки України.; Інклюзія для всіх: освітня політика та практика. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/prezentacii/mon2019-01-25inkluzivne.pdf> (дата звернення: 14.09.2019)

4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 14.09.2019).
5. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В. М. Синьова; [упоряд. В. М. Тімашова]. – К. : «МП Леся», 2011. – 528 с.

Костенко Наталія Вікторівна

*здобувач кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СОЦІАЛЬНО-КОНСТРУКТИВНЕ МИСЛЕННЯ В ТРУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Сучасне суспільство має складну структуру, а життєдіяльність людей охоплює багато сфер, серед яких традиційно виокремлюють такі основні, як соціальну, економічну, політичну, духовну. Те, як ці сфери пов'язані між собою та яке місце займають в житті окремої людини впливає на якість і рівень її існування. Ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб людини товарами та послугами, які доступні та використовуються нею, а також стан здоров'я, сімейне благополуччя, соціальне оточення, побутові умови, творча або професійна реалізація, фізична, матеріальна, психологічна, духовна безпека та інше визначають рівень та якість її життя. Таким чином ми бачимо, що коло потреб людей дуже велике й різноманітне. В переважній більшості випадків їх задоволення стає можливим завдяки трудовій діяльності. Трудову діяльність можна визначити як доцільну практичну діяльність, що виконується людиною за визначеним завданням в певній галузі промисловості і зазвичай класифікується як професійна праця. Вона є важливою умовою існування окремої людини та розвитку суспільства в цілому. Виокремлюють три види трудової діяльності: розумову (управлінська, операторська, творча, праця викладачів, лікарів, учнів), фізичну (ручна, механізована, праця на конвеєрі, праця на автоматичному та напівавтоматичному виробництві) та змішану. Незалежно від того, який вид праці використовує людина, навички соціально-конструктивного мислення їй завжди будуть корисними, тому що соціально-конструктивний підхід спрямовує на результат і є універсальним для оцінки, планування та впровадження в дійсність своїх намірів – в тому числі і в сфері трудової діяльності. Соціально-конструктивне мислення – це здатність досягати своїх цілей, поєднуючи суспільні та особисті інтереси. Соціально-конструктивний підхід базується на розумінні своїх потреб і можливостей та потреб і можливостей суспільства (тобто того середовища, в якому вже перебуває або планує бути та діяти людина).

В існуючій формі суспільства в більшості випадках для людини заробляти кошти на утримання себе та своєї родини є необхідністю. В той же час робота, що відповідає прагненням людини, дає можливість не тільки матеріального заробітку але й розкриття свого професійного, творчого, особистісного потенціалу, відчуття корисності, залученості до суспільного життя, затребуваності в соціумі, щастя та інше.

Кожен громадянин в нашій державі має право на труд, що затверджено в Конституції України [1]. Реалізація цього права регламентується Законом України «Про зайнятість населення» [2] та іншими законами. Але на жаль, ми живемо в дуже нестабільний час - вже не існує такого поняття, як раз і назавжди отримана освіта або одне місце роботи на все життя, як це було в радянські часи. Сьогодні людині ніхто не може гарантувати постійну роботу та постійний дохід. Регулярно з'являється інформація про реорганізацію цілих галузь, скорочення робочих місць, закриття окремих проектів або підприємств, розрив ділових зв'язків між компаніями та країнами. Як наслідок цієї ситуації виникла низка проблем на ринку праці. Ринок праці – це сфера формування попиту та пропозицій робочої сили. Попит на робочу силу – це платоспроможна потреба роботодавців в робочій силі для організації та розвитку виробництва. Пропозиція робочої сили – це сукупність економічно активного населення, що пропонує свою робочу силу на ринку праці. Розглянемо лише декілька важливих проблем, що існують на ринку праці. Перш за все – це збільшення рівня безробіття, неможливість для багатьох спеціалістів знайти роботу за своєю кваліфікацією, або витрачання дуже багато часу на її пошук. Інша проблема, як це не видається парадоксальним, це криза професіоналізму, тобто неможливість з боку компаній або підприємств знайти працівників з необхідною кваліфікацією. Не менш загрозливою для економіки країни є ситуація з масовою трудовою міграцією. Виток кадрів за межі країни має дуже великі масштаби. На фоні політичної та соціально-економічної кризи в Україні ця проблема недооцінена, але наслідки ми вже бачимо зараз – нема кого приймати на роботу, в тому числі на промислові підприємства. Якщо раніше закордон в пошуках роботи виїжджали робітники низької кваліфікації або без кваліфікації, то зараз виїжджають робітники різного рівня, різних сфер діяльності та з усіх верств населення – від різноробочих спеціальностей до висококваліфікованих кадрів. Разом з тим сьогодні можна охарактеризувати і як незвичайний, цікавий, захоплюючий період, який надає багато інших можливостей, тому що виникають та стрімко розвиваються нові галузі та професії. Але будь-яка стабільність мінлива, тому пошук роботи та професійний розвиток вимагає вже іншого підходу. Актуальним є питання як знайти таку роботу, яка зможе забезпечити необхідний рівень доходу, професійний розвиток і моральне задоволення. Багато хто вважає, що лише зв'язки допомагають отримати гарну роботу, але практика говорить про те, що наявність зв'язків та можливість використовувати їх з метою працевлаштування – це лише один з можливих способів пошуку роботи. Наша професійна діяльність – це є наша творчість. Людина, якій притаманне соціально-конструктивне мислення, завжди перебуває в стані так би мовити «включеності», тобто розуміє своє місце та професійну цінність в суспільстві. Впродовж свого трудового життя, переходячи з компанії в компанію, пропонуючи свої послуги як спеціаліста, виробляючи щось в рамках своєї професійної діяльності вона сама творить своє професійне життя. Соціально-конструктивна людина, що успішна в професійній діяльності, не мислить себе лише в межах однієї компанії, одного проекту, одного робочого місця, наприклад, поточного. Вона опирається на попередній досвід і дивиться далі теперішнього досвіду. Вона, начебто

знаходиться в «потоці» свого професійного життя. Вона розуміє свої особистісні та професійні потреби та прагнення, формулює свої стратегії та з цього виходити при пошуку нової роботи. Розуміння цього принципу дає змогу не розгубитися при непередбачених обставинах. Сьогодні кожну людину, що шукає роботу або замислюється про свій професійний або кар'єрний розвиток, можна вважати в деякому сенсі підприємцем. Це поняття включає в себе багато чого, але перш за все мова йдеться про здатність людини брати на себе відповідальність за свій добробут. Кожна співбесіда – це перемовини між роботодавцем та кандидатом на конкретну позицію. І те, як людина готується до цих перемовин залежить кінцевий результат – отримає вона цікаву для себе роботу, чи ні.

Отже, соціально-конструктивний підхід при пошуку роботи характеризується, по-перше, розумінням того, що людина може запропонувати роботодавцю, які професійні завдання здатна вирішувати, яка її кваліфікація та досвід, що вона вивчаєш, що планує освоювати в своїй професії, чи є в її професійному досвіді саме те, що потрібно конкретному роботодавцю. По-друге, людині важливо добре орієнтуватися в актуальній ситуації на ринку праці в її професійній сфері (який є попит та пропозиції), на основі цих даних чітко сформулювати свої вимоги до нового місця роботи та на яких умовах, знати свої запити та очікування в усіх сенсах – професійному, матеріальному, моральному, добре розуміти, що саме бажано отримати на цьому етапі професійного життя. По-третє, соціально-конструктивна людина намагається розуміти дух часу, момент історії та поточної ситуації, щоб конструктивно взаємодіяти з соціальною складовою життя, та використовувати наявні обставини для свого професійного розвитку, оминаючи можливого негативного впливу.

Список посилань

1. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст.44 № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст.68 № 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст.142 № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст.143 № 1401-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 28, ст.532 № 2680-VIII від 07.02.2019}. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про зайнятість населення». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст.243) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 406-VII від 04.07.2013, ВВР, 2014, № 20-21, ст.712 № 1221-VII від 17.04.2014, ВВР, 2014, № 24, ст.886 № 1556-VII від 01.07.2014, ВВР, 2014, № 37-38, ст.2004 № 76-VIII від 28.12.2014, ВВР, 2015, № 6, ст.40 № 245-VIII від 05.03.2015, ВВР, 2015, № 21, ст.140 № 534-VIII від 17.06.2015, ВВР, 2015, № 32, ст.313 № 909-VIII від 24.12.2015, ВВР, 2016, № 5, ст.47 № 1436-VIII від 07.07.2016, ВВР, 2016, № 34, ст.589 № 2058-VIII від 23.05.2017, ВВР, 2017, № 30, ст.323 № 2148-VIII від 03.10.2017, ВВР, 2017, № 40-41, ст.383 № 2249-VIII від 19.12.2017, ВВР, 2018, № 6-7, ст.43 № 2462-VIII від 19.06.2018, ВВР,

2018, № 39, ст.285}. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

Овчарова Валерія Сергіївна

*аспірантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ГРОМАДИ

На сучасному етапі процесу здійснення реформи децентралізації в Україні, який розпочався у 2014 році, питання пошуку механізмів розвитку громад набуває ще більшого значення. Завдяки реформі локальні громади отримують не тільки більше можливостей для власного розвитку, але і, паралельно з цим, мають взяти на себе повну відповідальність за цей процес. Серед основних викликів, які постали зараз перед громадами на цьому шляху – це низька якість соціального капіталу. Важливість вирішення цієї проблеми важко переоцінити, враховуючи те, що соціальний капітал, по суті й є тим, що більшою мірою формує громаду як таку. У цьому контексті, робота з молоддю, як з ресурсною складовою соціального капіталу громади, є вкрай важливою та необхідною. Це пов'язано з тим, що питання подальшого функціонування громади безпосередньо залежить від якості взаємовідносин громадян які в майбутньому стануть її повноправними членами. Міграційний настрій молоді та пасивна громадянська позиція ще більше підсилюють актуальність пошуку та аналізу успішних механізмів розвитку соціального капіталу громади. Якісний підбір та використання таких механізмів у сполученні зі стимулюванням економічного розвитку стане запорукою сталого розвитку громад в Україні, що є важливим питанням не тільки всеукраїнського, але й світового порядку денного.

Дослідження соціального капіталу в західних наукових колах можна сформулювати в три окремі концептуальні лінії, які пов'язують з прізвищами таких науковців як П'єр Бурдьє, Джеймс Коулмен та Роберт Патнем. Кожен з них сформулював свою концепцію розуміння феномену соціального капіталу в суспільстві: французький соціолог П'єр Бурдьє розкрив особистісний компонент соціального капіталу, американський соціолог та економіст Джеймс Коулмен розглядав соціальний капітал як високий рівень консолідованості спільноти, а політолог Роберт Патнем вважав, що соціальний капітал означає взаємодопомогу в суспільстві в контексті надання соціальних послуг громадянами один одному. Вагомий внесок в розвиток соціального капіталу як категорії зробили українські вчені економісти, соціологи та філософи М. Горожанкіна, А. Бова, Ю. Савко, О. Грішнова, І. Терон, Ротарева І.В. А такі українські науковці як В. Кремінь та В. Геєць присвятили свої наукові праці дослідженню джерел накопичення соціального капіталу.

Твердження про те, що залучення молоді до волонтерської діяльності є механізмом розвитку соціального капіталу частково знайшли

своє обґрунтування в наукових працях вітчизняних науковців. Наприклад, І. А. Мейжис та Ю. В. Татенко аналізуючи перспективи розвитку соціального капіталу в Україні, зазначають, що соціальна робота з молоддю пришвидшить творення соціального капіталу. Також автори зазначають, що визначення тих форм соціальної роботи, які дістануть безумовну підтримку громадян, особливо в молодіжному середовищі, є нагальним завданням подальших емпіричних досліджень проблематики соціального капіталу [4,с.359]. У свою чергу, О.А.Єрмакова визначає, що патріотичне виховання молоді та місцеві ініціативи є основними пріоритетами загальнонаціональної та регіональної державної політики нагромадження соціального капіталу України. Але, не зважаючи на велику кількість наукових робіт з даної проблематики, практичні аспекти розвитку соціального капіталу, особливо на рівні громади, й досі залишаються поза увагою українських дослідників. В цій публікації проаналізовано яким чином соціальна робота з залучення молоді до волонтерської діяльності забезпечує розвиток соціального капіталу громади.

Під “соціальним капіталом” за Дж. Коулменом, ми будемо розуміти потенціал взаємної довіри й взаємодопомоги, що формується в міжособистісних відносинах: зобов’язання та очікування, інформаційні канали й соціальні норми [3, с. 124]. Він розглядає соціальний капітал як потенціал взаємної довіри й взаємодопомоги, цілеспрямовано сформований у міжособистісному просторі. Саме в контексті розуміння соціального капіталу як певної характеристики згуртованості громади, волонтерство постає і як практичний вимір або індикатор наявності соціального капіталу громади, так і певний механізм його накопичення. У свою чергу, волонтерство ми розуміємо як діяльність, спрямовану на допомогу іншим, яка здійснюється не заради грошової компенсації, матеріальної користі й не ґрунтується на примусі [5, с.146]. Волонтерство також є елементом соціальної роботи, особливо коли мова йде про соціальну роботу з молоддю. У цьому контексті волонтерство можна вважати однією з технологій залучення молоді до соціально-корисної діяльності, що є одним з пріоритетних завдань соціальної роботи з молоддю [6, с.364].

Найбільший досвід волонтерської діяльності набуто у роботі з молоддю. Це можна пояснити тим, що молодь має не тільки необхідні ресурси для зайняття такою діяльністю (час, енергія), але й базові соціально-психологічні потреби до перебування в середовищі однолітків, які обумовлені віковими особливостями соціалізації та особистісного становлення. Окрім того, волонтерська діяльність слугує певним фактором професійної готовності та допомагає молоді отримати перший досвід професійної діяльності. Тому волонтерська діяльність користується серед молоді не аби яким попитом, враховуючи комплексність задоволення молодіжних потреб. Навіть більше, результатом волонтерської діяльності є суспільна користь, тому залучення до волонтерської діяльності активно практикують та підтримують різні суб’єкти місцевого розвитку. У зв’язку з цим, волонтерство є ефективною технологією соціальної роботи з молоддю, яка з одного боку сприяє особистісному та професійному розвитку молоді, а з іншого, допомагає вирішити проблеми суспільного значення, на вирішення яких і спрямована волонтерська діяльність.

Для того, щоб визначити вплив соціальної роботи з залучення молоді до волонтерської діяльності на розвиток соціального капіталу, визначимо що саме формує останній. Для цього, на наш погляд, доречно звернутися до положень, які обґрунтовано в дисертаційній роботі Гірмана О.С., який зазначає, що соціальний капітал «проявляється, насамперед, у здатності спільнот до самоорганізації, яка формується на основі системи комунікацій, взаємної довіри, загального інтересу та необхідності вирішення спільних проблем» [1, с.4]. Враховуючи це, можемо зазначити, залучення молоді до волонтерства сприяє самоорганізації та поєднує молодих людей, навколо спільної мети, яка пов'язана з вирішенням важливої спільної для всіх членів руху проблеми. Члени молодіжного волонтерського руху, в процесі підготовки та здійснення волонтерської діяльності, як правило, напрацьовують свою систему комунікацій, а також певний рівень довіри між членами цього об'єднання. Отже, якщо використовувати визначення О. Гірмана, то молодіжний волонтерський рух є практичним виміром соціального капіталу, а залучення молоді до волонтерського руху та робота з формування його системності та сталості буде сприяти розвитку соціального капіталу, оскільки впливає на всі формуючі елементи останнього.

Варто, на наш погляд, також взяти до уваги підхід до аналізу соціального капіталу О.А. Єрмакової, яка у своїй статті наводить складові соціального капіталу: ресурсна (людський капітал), середовищна (соціальні норми, рівень довіри в суспільстві) та результативна (безпосередній результат від реалізації соціального капіталу) [2, с.88]. В цій системі волонтерська діяльність посилює середовищну та результативні складові. Завдяки суспільній користі, внаслідок реалізації загальної мети волонтерства, підвищується суспільний рівень довіри, при тому не тільки в групі молоді, яка охоплена волонтерством, а і між молоддю та тими представниками громади, які виступають як об'єкти отримання волонтерської допомоги, а конкретні результати від волонтерської діяльності відповідно будуть посилювати результативну складову соціального капіталу.

Але слід розуміти, що для того щоб соціальна робота з молоддю, в контексті залучення її до волонтерської діяльності, слугувала механізмом мобілізації соціального капіталу громади, вона повинна відповідати певним вимогам:

– *Системний характер та організаційна форма.* Для того, щоб волонтерська діяльність мала вагомий вплив на громаду, вона повинна мати постійний характер, що найкраще досягається за певного організаційного об'єднання волонтерів (в організацію або неформальний рух). Це відкриває також можливості організаційного та стратегічного розвитку, покращує якість волонтерської діяльності, що безперечно буде впливати на розвиток та популяризацію волонтерської діяльності серед членів громади.

– *Цінності.* Через волонтерство можливо поширювати практики, які сприяють підвищенню рівня довіри не тільки між волонтерами, але й в громаді в цілому. Розробка внутрішніх політик волонтерської організації, прозорість процесів прийняття рішень щодо благодійної допомоги, певні тематичні акції,

побудова партнерств та мережування будуть допомагати нарощувати суспільну довіру, яка є формуючим елементом соціального капіталу.

– *Креатив.* Для ефективного залучення саме молоді до волонтерської діяльності потрібно розуміти головні молодіжні тенденції, а також використовувати нестандартні формати залучення, наприклад використовувати «edutainment» підхід, суть якого полягає в поєднанні розваг та навчання (наприклад, через використання рольових або симуляційних ігор і т.д.).

– *Партисипація.* Головною проблемою соціального капіталу в Україні є пасивність громадян, що є наслідком багаторічної відсутності системної роботи з залучення населення до управління громадою з одного боку, а з іншого — наявністю патерналістського світогляду, який залишився у спадок нашій країні від минулої системи управління часів радянського союзу. Саме залучення волонтерів до спільного планування основних волонтерських проєктів або стратегічної діяльності буде сприяти поширенню серед молоді основних демократичних цінностей, які є важливою протипагою патерналізму.

– *Інформування.* Інформування членів громади на постійній основі про здійснювану волонтерську діяльність та її можливості та переваги для волонтерів, буде сприяти залученню більшої кількості молоді до волонтерської діяльності та зростанню рівня довіри до громадських інститутів, що у свою чергу буде посилювати ресурсну та середовищну складові соціального капіталу.

У підсумку, слід зазначити, що соціальна робота з молоддю по залученню до волонтерської діяльності має значний потенціал для розвитку соціального капіталу. Ми визначили, що волонтерська діяльність впливає не тільки на всі складові соціального капіталу, а й на елементи, що його формують. Для того, щоб залучати молодь до волонтерської діяльності з метою розвитку соціального капіталу слід враховувати організаційний розвиток волонтерського об'єднання, культивувати цінності, що будуть сприяти довірі, практикувати креатив та системно інформувати громаду про здійснювану діяльність. В перспективі подальших досліджень важливим вважаємо вивчення небезпек та обмежень в реалізації практик роботи з молоддю, які можуть погіршувати соціальний капітал через міграційні настрої, або особливості соціальної роботи з залучення сільської молоді до волонтерської діяльності, враховуючи необхідність подолання тенденції «старіння» сільських територій в Україні.

Список посилань:

1. Гірман О.С. Соціальний капітал як чинник управління регіональним розвитком: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. університет цивільного захисту України. Харків, 2018. 23 с.
2. Єрмакова О. А. Соціальний капітал як важливий фактор економічного розвитку України та її регіонів. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Проблеми економіки та управління. 2016. № 847. С. 88-96.: 2004
3. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. *Общественные науки и современность*. 2001. № 3. С. 122-139.

4. Мейжис І.А., Татенко Ю.В. Соціальний капітал як ресурс розвитку українських міських громад. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2017. № 3. С. 358-368
5. Полтавець В. Соціальна робота в Україні: перші кроки. Київ, 2000. 236 с.
6. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: Теорія і практика. Київ, 2004. 408 с.

Батиль Сергій Сергійович

*магістрант кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ЦЕНТРИ БЕЗПЕКИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНА МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сучасний стан навколишнього середовища і соціально-економічний розвиток України визначають необхідність постійної уваги з боку держави до питань техногенно-екологічної безпеки. Впродовж останнього десятиліття в Україні зберігається загрозлива динаміка зростання надзвичайних ситуацій техногенного характеру, серед яких: пожежі, вибухи, аварії на транспорті, аварії в системі життєзабезпечення (у каналізаційних системах, системах водопостачання, тепlopостачання, газопостачання), в електроенергетичних системах та раптове руйнування будівель і споруд. Техногенні надзвичайні ситуації призводять до людських жертв, погіршення здоров'я населення, матеріальних втрат, руйнування навколишнього середовища.

Слід зазначити, що після закінчення децентралізації і реформи місцевого самоврядування в Україні все техногенне навантаження «ляже на плечі» органів місцевого самоврядування (далі – ОМС), оскільки головною метою реформи є передача ОМС значної частини владних повноважень, ресурсів та відповідальності.

Одним з пріоритетних напрямків реформування адміністративно-територіального устрою держави є побудова ефективної системи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, яка буде здатна забезпечити безпеку людей і своєчасну допомогу громадянам, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (далі – ОТГ).

В частині третій статті 36 Закону України «Про місцеве самоврядування України» йдеться про те, що одним із повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад є організація та участь у здійсненні заходів пов'язаних з цивільним захистом на відповідній території [1].

Крім того, Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 № 333-р, визначено основні повноваження ОМС базового рівня, до яких відносяться: забезпечення гасіння пожеж, що передбачає подальший розвиток наявних і утворення нових місцевих пожежно-рятувальних підрозділів, а також розвиток добровільного пожежного руху у всіх населених пунктах ОТГ [2].

Одним з варіантів комплексного вирішення питань у сфері безпеки життєдіяльності є створення Центрів безпеки в Україні.

У зв'язку з проведенням антитерористичної операції на території Донецької області виникла потреба у створенні якісно нових підходів у забезпеченні громадської безпеки та оперативного реагування на ситуації, пов'язані з природним та техногенним характером в громадах області, які межують з непідконтрольними (тимчасово окупованими) територіями.

Тому, 2016 році був побудований перший Центр безпеки в Лиманській ОТГ Донецької області. Така можливість реалізована завдяки спільному з Державною службою України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (далі – Мінрегіон) та Донецькою обласною військово-цивільною адміністрацією проекту в рамках децентралізації. Також, Мінрегіоном спільно з ДСНС України були розроблені на допомогу громадам Рекомендації зі створення Центрів безпеки [3].

За час роботи Центр показав свою ефективність продемонструвавши повне виконання покладених на нього функцій – пожежогасіння, порятунк життя і здоров'я жителів громади, допомога в ліквідації наслідків природних та техногенних надзвичайних ситуацій. В будівлі Центру безпеки розміщуються пожежна частина, екстрена медична допомога та поліцейський пункт. Це дуже важливо, адже завдяки цьому суттєво зменшиться час реагування на надзвичайну ситуацію – до 20 хвилин! Такий центр є опорним і координаційним щодо інших місцевих та добровільних пожежних команд громади, добровільних формувань громадського порядку та волонтерів Червоного Хреста, якщо вони є в громаді.

На теперішній час на Донеччині вже створені та ефективно працюють 7 аналогічних центрів, протягом 2019 року планується завершення будівництва ще 7-ми центрів. Всього на території Донецької області буде розміщено 28 таких центрів.

Проаналізувавши досвід створення Центрів безпеки громадян у прифронтовій Донеччині, де ризики виникнення надзвичайних ситуацій набагато вищі, ніж будь-де по країні, можна констатувати, що такі центри стали дієвим інструментом, який допомагає місцевій владі вирішувати дуже багато проблемних питань, пов'язаних з життєдіяльністю громади. Тому виникає необхідність у розбудові мережі таких центрів по всій території України та підключення їх до єдиної державної системи цивільного захисту, що дасть змогу ефективно реалізувати державну політику у сфері цивільного захисту на всій території нашої країни.

Список посилань:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР.[Електронний ресурс]. / Верховна Рада України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.
2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету

Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р.: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

3. Рекомендації щодо створення центрів безпеки громадян: Інформаційний посібник / під ред. С. Альошкіна, Я. Балло, А. Вівдич, С. Волошина та інші. К.: 2018. 230 с.

Іванова Марія Вікторівна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Професійна реабілітація осіб з обмеженими можливостями в сучасних умовах є достатньо важливим процесом. Людині з обмеженими можливостями складніше знайти роботу та забезпечити собі задовільне економічне становище, тому одною з цілей професійної реабілітації є забезпечення людей такими можливостями. Професійна реабілітація може розглядатися як соціально-політичний інструмент, який дозволяє людям відновити можливість участі в житті суспільства. До того ж особи з обмеженими можливостями виступають не тільки об'єктом соціальної політики та благодійної діяльності суспільства. Їх трудові та інтелектуальні ресурси можуть бути значним вкладом в соціальний потенціал країни, економічна стабільність таких осіб позитивно впливає на соціальну стабільність в країні. Згідно статті 38 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» професійна реабілітація передбачає відновлення знижених або втрачених професійних функцій, відбір професії та адаптацію до неї особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, поновлення трудової діяльності особи з інвалідністю в колишній або в новій професії. Професійна реабілітація включає заходи із забезпечення зайнятості осіб з інвалідністю, спрямовується на забезпечення конкурентоспроможності особи з інвалідністю на ринку праці і її трудового влаштування як у звичайних виробничих умовах, так і у спеціально створених умовах праці.

Професійна реабілітація осіб з обмеженими можливостями це комплексний та достатньо складний процес, на який впливають такі чинники як: динаміка інвалідності, диференціація людей з особливими потребами в залежності від причин інвалідності, здатність осіб з обмеженими можливостями до професійної підготовки і навчання, комплексність самого процесу професійної реабілітації, який має супроводжуватися заходами фізичної, соціальної, психологічної, педагогічної, трудової реабілітації. Система цього процесу включає:

– діагностику, тобто дослідження професійної історії особи, збирання різного роду інформації для визначення придатності до роботи, а також професійну орієнтацію, тобто підбирання методів, засобів впливу на особу для її професійного самовизначення на основі врахування стану здоров'я, освітнього і

професійно-кваліфікаційного рівнів, інтересів, здібностей, індивідуальних особливостей;

- складання індивідуального плану реабілітації, який розробляється разом з клієнтом, допоміжним у цьому процесі є результати діагностики. В індивідуальному плані визначається мета зайнятості, перелік послуг, які необхідні для досягнення цієї мети, прогнозовані дати початку реалізації цих послуг та їх тривалість і т.д;

- консультування та настанови, є поточним аспектом професійної реабілітації. Триває протягом всього періоду професійної реабілітації. Може включати фізичну та психологічну реабілітацію за для полегшення адаптації клієнта до професійної діяльності;

- навчання, тобто додаткова професійна освіта, або перепідготовка чи підвищення кваліфікації. На цьому етапі також може проводитися особиста адаптація, тобто вироблення навичок, таких як відповідальність, уважність, дисципліна. За необхідності може бути попередня підготовка яка включає огляд робочих місць, ознайомлення зі структурою роботи, налагодження робочих стосунків, користування громадськими транспортними засобами, подання резюме і т.д. Професійне навчання має на меті розвиток конкретних навичок роботи;

- раціональне працевлаштування, спостереження та соціальний супровід працевлаштування. Раціональне працевлаштування означає, підібране робоче місце, яке цілком відповідає стану здоров'я, психофізіологічним чинникам, особистим вподобанням та професійній підготовці людини з обмеженими можливостями. А також рівень заробітної плати який не буде суттєво нижчим від того який отримувала особа раніше. Процес соціального супроводу, полягає у сприянні безпосереднього працевлаштування особи з обмеженими можливостями на робоче місце. Використання практики соціального супроводу особи з обмеженими можливостями викликає почуття впевненості у роботодавця, про те, що доручена робота буде виконана якісно, а внаслідок цього зростає зацікавленість роботодавців у працевлаштуванні цієї категорії населення.

Працевлаштування – це кульмінація всього процесу реабілітації, але завершення на цьому етапі відбувається не завжди. Деякі особи потребують постійного консультування, в певних випадках, додаткового навчання, або ж навіть медичного обслуговування та інших послуг реабілітації.

Таким чином, професійна реабілітація є дуже важливим процесом в житті осіб з обмеженими можливостями, який орієнтований на досягнення його кінцевої мети – працевлаштування, до того ж це й процес є дуже індивідуальним. Професійна реабілітація включає в себе ряд дій та задач, при проведенні яких надаються послуги пов'язані з загальними потребами людини з обмеженими можливостями. Проаналізувавши систему професійної реабілітації осіб з обмеженими можливостями можна сказати, що це комплексний процес який взаємопов'язаний, системний та послідовний. Професійна реабілітація відповідає за раціональне працевлаштування та зайнятість осіб з обмеженою відповідальністю, що забезпечує їх повноцінну інтеграцію в суспільство.

Список посилань:

1. «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»: Закон України від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> № 2961-IV.

Левицька Юлія Степанівна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ЕЛЕМЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Адаптація - це процес взаємного пристосування працівника до організації та організації до працівника. Зазвичай більшість нових співробітників, приступаючи до діяльності на новому робочому місці або приходячи в нову організацію, намагаються проявити себе з позитивної точки зору. Проте трудова діяльність на новому робочому місці може бути пов'язана з негативними моментами. У даній статті розглядаються підходи організацій до прийому нових співробітників, процес їх адаптації та фактори, які впливають на успішну адаптацію на новому робочому місці. Формування персоналу організації передбачає наймання нових працівників в організацію. Найм є досить дорогою і тривалою за часом процедурою. До початку роботи організація на придбання нового працівника витрачає значну кількість фінансових і часових ресурсів.

З точки зору працівника, можна виділити два напрямки адаптації

1. Первинна, тобто процес пристосування працівників, які не мають ніякого трудового досвіду. Як правило, це стосується випускників навчальних закладів;

2. Вторинна, тобто процес пристосування працівників, які мають трудовий досвід, але переходять або на нове робоче місце, або в іншу організацію.

Зазвичай більшість нових працівників, приступаючи до діяльності на новому робочому місці або приходячи в нову організацію, намагаються проявити себе з позитивної точки зору. Проте трудова діяльність на новому робочому місці може бути пов'язана з негативними моментами. Виділяють наступні побоювання працівників, пов'язані зі страхом зазнати невдачі на новій роботі:

- побоювання втратити роботу (бути звільненим з якоїсь причини);
- зуміти завоювати повагу колег;
- не впоратися з новою роботою;
- виявити брак досвіду чи знань;
- видатися некомпетентним;
- «не сподобатися» трудовому колективу;
- «не полюбити» трудовий колектив самому;
- не зуміти знайти спільної мови з керівником.

Крім того, необхідність в управлінні процесом адаптації незаперечна через те, що статистичні дані багатьох організацій говорять про особливо високий

відсоток звільнень, що припадають на перший місяць роботи нових працівників. Також більшість нещасних випадків припадає на початку роботи нових працівників в організації.

Більшість нових співробітників які приступають до роботи на новому місці, прагнуть показати свою найкращу сторону. Проте діяльність у новій обстановці може спричинити негативні наслідки. Підходи організації щодо оновлення робочого персоналу, фактори та процес їх адаптації, які можуть вплинути на успішну або навпаки, адаптацію на новому місці з негативної точки зору. Створення в організації колективу, веде за собою набір нових співробітників. Найм виступає довготривалою процедурою яка є досить дорогою. До початку роботи організація витрачає велику кількість часових і фінансових ресурсів. Адаптація – це пристосування нового працівника до організації, колективу який там працює, до нового робочого місця, та навпаки, пристосування організації до нового працівника [45, с 50].

Можна виділити декілька напрямків адаптації з точки зору працівника:

- первинна, пристосування працівників, які взагалі щойно прийшли на роботу і ця робота є їх першим досвідом у трудовому процесі;
- вторинна, пристосування працівників, які змінили своє старе місце праці та перейшли до нової організації.

Виділяють такі види професійної адаптації:

- психофізіологічна адаптація – працівник пристосовується до нових психологічних та психофізіологічних навантажень, до нових умов праці, а саме, зручність нового робочого місця, однотипність виконуваної роботи, освітлення робочого місця, зовнішні шуми, які можуть впливати на роботу. Вдала психофізіологічна адаптація зменшую втомлюваність, пристосування до можливих високих навантажень;

- професійна адаптація – оволодіння новою професією, успішне звикання до умов та змісту праці на новому місці, характеру праці організації. Такий вид адаптації виступає в вивчення та оволодінні професійними знаннями, навичками та вміннями які застосовуються при роботі, вироблення необхідних якостей для цієї професії, освідомлення та належне ставлення працівника до професії. Також, професійна адаптація включає в себе постійне самовдосконалення, вивчення додаткових знань, які допоможуть при роботі у новій професії, певні навички при спілкування з клієнтами;

- соціально-психологічна адаптацію – пристосування працівника до нового соціуму для нього, прийняття колективом нового працівника, як рівноправного члена, зі своїми традиціями та звичками, для взаємодії з ним, включення працівника до оточення в колективі, стилю роботи та норм, які вже прижились у колективі, пристосування до міжособистісних відносин у колективі, ведення ділових відносин;

- суспільно-організаційна адаптація – вивчення новими працівниками структури підприємства, управлінського та обслуговуючого процесу, ознайомлення з режимом роботи та відпочинку;

- культурно-побутова адаптація – підтримка новими працівниками традицій та цінностей, які були закладені у колективі та організації [1 с. 141-142].

Більша кількість нових працівників, приступаючи до роботи в новій організації, намагаються показати себе з найкращої сторони.

Список посилань:

1. Корнюшин В. Основы управления персоналом : пособие. М. : МИЕМП, 2010. 237 с.

Матюха Лариса Володимирівна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДО СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ НАРАХУВАННЯ ПІЛЬГ

Актуальність дослідження полягає в тому, що постійний розвиток країни не може відбуватися без впровадження інновацій. Основна проблема полягає у складності та несприйнятті інноваційних технологій суспільством і відсутністю відповідних можливостей до її реалізації. Ця діяльність сама по собі є адаптаційним викликом, який може суттєво ускладнитися характером проведення реформ. До таких ускладнень відносяться численні категорії пільговиків, що мають безоплатний проїзд, та неможливість контролю достовірності їх посвідчень, недостовірний облік фактично наданих пільг та неможливість його контролювати, невідповідність бюджетних можливостей реальним перевезенням пільговиків. В той же час зрозуміло, що не кожна людина здатна повною мірою витримати темп реформ і адекватно адаптуватися до нового[3, с.172].

Проблема інновацій сьогодні є ключовою для багатьох соціальних інститутів, оскільки зміни, які відбуваються в нашій країні, стосуються, практично, всіх сфер життєдіяльності людей. Не випадково, однією з основних тенденцій розвитку сучасної системи управління є пошук підходів до інновацій і способів їх впровадження. Крім того, в умовах динамічно-мінливого ринку інформації і технологій здатність організацій і органів управління ініціювати та впроваджувати інновації стає все більш цінним конкурентною перевагою. У сучасному глобалізованому світі відбуваються кардинальні зміни в сфері управління суспільством. Для забезпечення конкурентоспроможності держава не повинна зосереджувати всі функції управління в руках центральних органів влади, сьогодні потреба в гнучкій системі управління в державі і в світі стає все більш актуальною. Публічне адміністрування є таким механізмом гнучкого управління.

Публічне адміністрування – одна з ключових сфер діяльності, яка формує управлінську еліту для забезпечення взаємодії інтересів бізнесу, політики, громадянського суспільства з метою розроблення та прийняття стратегічних рішень на базі використання сучасних інноваційних технологій[2, с. 32].

Важливо підкреслити, що психологічно інновації носять характер діяльності, тобто активності, що виражається в цілеспрямованому перетворенні природної і соціальної дійсності. Застосовуючи логіку психологічного аналізу діяльності до сфери інновацій, можна виділити особливості суб'єкта, який проводить інновації, етапи цього процесу, предмет, умови і продукт інноваційної діяльності. Головне, що характеризує зміст інноваційної діяльності, її основну функцію – це визначення і проведення змін (в організації, у сфері управління і т.д.).

Тому впровадження інновацій психологічно співвідноситься з поняттями готовності до діяльності й ставленням до змін. Саме ставлення до змін в організації, житті, світогляді і т.п. призводить до тієї чи іншої поведінки при впровадженні нового (за своєю природою конфліктного). Не випадково, в теорії реалізації інновацій виділяються три основних конструктори: нормативне оцінювання, легітимізація, конфлікт. Конфліктність організаційного середовища багато в чому залежить від того, які норми і цінності домінують у цьому середовищі, а також які цілі розвитку організації [4, с. 75].

Ключовим моментом у процесі публічного адміністрування є розроблення і прийняття інноваційних інструментів. Ця проблема досить широко висвітлювалася вітчизняними і зарубіжними вченими, а саме: Василенком І.А., Еддаусом М., Івановою Н.Л., Колпаковим В.М., Кохан А.І., Миколайчик С., Старцевою В.Н., Петрунею Ю., Юрасовим І.А. та іншими. На сьогодні в науковій літературі приділяється велика увага інноваціям та інноваційним технологіям управління та адміністрування. Висуваються різні точки зору на цей феномен [1, с. 28-31].

Актуальність проблеми впровадження інноваційних інструментів у сфері публічного управління нашої країни пов'язана, перш за все, зі стратегією розвитку нової державності, яка, з одного боку, націлена на створення сильної держави, здатної вирішувати великі внутрішні і зовнішні проблеми, з іншого – на формування правового, демократичного, соціально-орієнтованого і підконтрольної народу державного утворення.

Мелітополь став одним з чотирьох міст України, які перемогли в конкурсі проекту SmartCity. В такий спосіб агенція отримала можливість перевести більшість послуг для містян в електронний формат. За допомогою сервісу можна буде скористатися низкою послуг онлайн. Швидко і зручно мелітопольці зможуть записатися на прийом до чиновників, отримати документи на житло, створити петицію, оплатити комунальні послуги, оформити субсидії та навіть подати заяву про реєстрацію шлюбу в РАЦС. Один із блоків – це «Державна служба зайнятості. Персональний кабінет», який одразу надає посилання на офіційну сторінку служби зайнятості. За допомогою відповідного додатку для смартфонів та планшетів можна буде отримати такі ж послуги, як і на сайті.

Зазначений кабінет зареєстрований на веб-порталі за посиланням <https://cabinet.mlt.gov.ua/>, на сайті, коли ти зареєструвався, стає доступні 15 онлайн-сервісів, зокрема:

– «Медичні сервіси», які поділяються на «Мій медкабінет», «Аптеки-учасниці програми «Доступні ліки»;

- «Соціальні питання», які поділяються на: Субсидії, Допомога при народженні. Запис дитини до дитячого садочка. Запис дитини до першого класу.
- «Житлово-комунальне господарство», яке поділяється на дві складові як «Відкрите місто» та «Реєстрація тварин»;
- Електронна демократія, яка маж такі веб-сторінки: Петиції до Президента. Петиції до Верховної ради. Петиції до Кабінету Міністрів;
- Петиції до Мелітопольської міської ради. Електронні звернення до органів місцевого самоврядування.

Центр надання адміністративних послуг, який має такі веб-сторінки: Видача довідки про місця проживання особи. Обстеження зелених насаджень. Видалення насаджень зі сплатою відновної вартості.

Послуги для бізнесу та громадських організацій, який має найбільшу кількість надання онлайн-послуг: Реєстрація/закриття бізнесу (Фізичні особи). Реєстрація/закриття бізнесу (Юридичні особи). Замовлення ЕЦП. Реєстрація громадської організації. Кабінет платника податків. Реєстрація торгової марки. Бізнес калькулятор. Сервіс моніторингу реєстраційних даних українських компаній та судового реєстру для захисту від рейдерських захоплень і контролю контрагентів. Онлайн-досьє на кожену компанію України. Сервіс моніторингу реєстраційних дій щодо об'єктів нерухомого майна фізичних та юридичних осіб. Сервіс, за допомогою якого можна дізнатися розмір податкового боргу суб'єктів господарювання різних форм власності. Державні закупівлі. Електронна система публічних закупівель. Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство.

Кабінет водія, що маж такі під напрямки: Перевірити і оплатити адміністративні правопорушення. Отримати інформацію про авто та посвідчення водія. Перевірити авто по VIN-коду. Записатись в електронну чергу. Довідка про відсутність судимості. Сервіс перевірки документів для виїзду за кордон на транспортний засіб. Сервіс перевірки свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу. Тренажер перевірки ПДД.

Сервіс «Державні реєстри», що містить в собі: Державний реєстр речових прав на нерухоме майно. Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Реєстр громадських об'єднань. Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності. Єдиний реєстр громадських формувань. Реєстр арбітражних керуючих. Єдина база даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. Єдиний державний реєстр судових рішень. Електронний реєстр апостилів. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади». Єдиний реєстр нотаріусів.

Вкладка «Електронний суд», що містить Перелік послуг. Інформація щодо стадій розгляду судових справ. Єдиний державний реєстр судових рішень. Оприлюднення відомостей у справах про банкрутство.

Діяльність арбітражних керуючих, містить такі веб-сторінки: Перелік онлайн послуг діяльність арбітражних керуючих. Система електронної звітності арбітражних керуючих. Єдиний реєстр арбітражних керуючих.

Сторінка «Перевірка документів», Складається з Паспорт/тимчасове посвідчення/документи на проживання/біженці/проїзні документи. Перевірка свідоцтва про реєстрацію авто. Документів про освіту. Студентських/учнівських квитків. Повторна видача документів.

Напрямок на сайті як «Державна реєстрація актів цивільного стану».

Електронні послуги Пенсійного фонду України, яка містить веб-сторінку – Взаємодія з Пенсійним фондом України за допомогою електронних сервісів.

Соціальний ліфт, що включає в собі «Робота в органах державної влади без протекції, зв'язків та грошей».

Персональний кабінет Державної служби зайнятості.

Таким чином, головним принципами методологічної складової дослідження виступає, а саме принцип об'єктивності, принцип історизму, системності, комплексності, також методологічну основу дослідження даної теми становлять підходи – системний, соціально-комунікативний, інституціональний, головними методами дослідження є: індукція, дедукція, аналіз, синтез.

Ми дослідили, що в Україні з 2000 року впроваджуються та надаються пільги населенню. Враховуючи еволюцію нормативно-правових актів держави, зараз найбільш дієвим є постанова Кабінету Міністрів України № 389 від 4.06.2015 р. «Порядок надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї». Також автор звертає увагу на функціонування RFID-технології, яка в свою чергу дає працювати в Україні смарт-карткам. Така картка виступає прикладом для впровадження такої системи в містах України.

Проаналізовано впровадження картки городянина враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід. Росія, Німеччина, Англія, Фінляндія, Китай тощо впроваджують вже давно карту городянина, яка не лише вирішує проблеми оплати за проїзд у муніципальному транспорті, але на яку нараховуються різні пільги, здійснюються ідентифікація особи, приходять платіжки за комунальні послуги, розрахування картою у лікарнях та аптеках, розрахунок дітей у їдальні за їжу тощо. Враховуючи досвід України, слід зазначити, що в Києві, Краматорську, Мукачеві вже реалізуються дана система, в цьому році в Запорізькій області також місцева влада почала вести діалог щодо запровадження такої оптимальної карти городянина.

Досліджено дієві форми навчання користування картою городянина, зокрема це смарт-освіта, використання інноваційних комп'ютерних технологій та тренінги. Враховуючи той факт, за перші дві форми навчання потребують використання великої кількості коштів, адже оформлення мережі Інтернет, комп'ютерів та його обладнання, дистанційне чи онлайн-навчання, автор схиляється до двох форм – для користувачів смартфонів та мережі Інтернет – вебінари, для категорії людей, які не мають можливості виходу до Інтернету, наприклад пенсіонери, то результативною формою є тренінг.

Ми проаналізували сервіс «Особистий кабінет мешканця Мелітополя» та підсумовуючи зазначимо наступне. По-перше, сервіс добре обладнаний веб-сторінками, які швидко надають онлайн-допомогу у видачі довідок, реєстрації офіційних документів, електронна черга тощо. По-друге, розроблений сервіс для платника податків. По-третє, якщо розглядати сервіс як «картка мешканця міста», то в зазначеному сервісі відображена оплата комунальних послуг, записатися на прийом до лікаря та подати документи на житло.

Такий приклад є і для обласного центру м. Запоріжжя. Створення таких умов для городян міста Запоріжжя, надасть можливість за допомогою мережі Інтернет та додатку «Особистий кабінет мешканця Запоріжжя» за короткі терміни не лише отримати консультацію від органів виконавчої влади, але самотужки вирішити нагальні питання, оплатити комунальні послуги, розрахуватися в міському транспорті, подати скаргу щодо моніторингу екологічної ситуації в Запоріжжя тощо. А також в умовах діджиталізації, такий сервіс допомагає при використанні інноваційних технологій до системи управління публічного адміністрування нарахування пільг.

Таким чином, гіпотеза дослідження: впровадження інноваційних технологій до системи управління публічного адміністрування дозволяє покращити якість життя людей на актуальному рівні; проведення тренінгів з формування навичок користування карткою городянина є ефективним і сприяє не тільки формуванню навичок користувача, а і дозволяє здійснити контроль над отриманням пільг конкретними громадянами – підтвердилась.

Список посилань:

1. Василенко, І. Можливості і межі використання інноваційних бізнес-технологій в адміністративній реформі [Текст] / І. Василенко // Державна служба, 2010. – №2 (64). – С. 28 – 31.
2. Голуб, В. Аутсорсинг, аутстафінг, лізинг персоналу: юридичні аспекти. [Текст] / В. Голуб // Управління персоналом – Київ, Видавництво HRD, 2011. – № 7 (214). – С. 30 – 33.
3. Іванова, Н.Л. Кадрова політика в державному управлінні: проблеми і пошуки їх вирішення [Текст] / Н.Л. Іванова, О. Васильєв // Питання державного і муніципального управління. – 2011. – № 2. – С. 171 – 186.
4. Философия науки и техники: тематический словарь. Орёл: ОГУ. С.И. Некрасов, Н.А. Некрасова. 2010.

Попова Світлана Олександрівна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ДЕРЖАВНА АУДИТОРСЬКА СЛУЖБА УКРАЇНИ ЯК РОЗПОРЯДНИК ІНФОРМАЦІЇ

Суспільні зміни, що супроводжуються посиленням демократичних засад у взаємодії громадянина і держави в Україні, призводять до того, що не тільки

людина відповідає перед державою, але і орган державної влади несе відповідальність перед особою. Проблема діяльності Державної аудиторської служби України як розпорядника інформації залишається поза увагою науковців.

Мета статті – охарактеризувати діяльність Державної аудиторської служби України як розпорядника інформації.

Протягом усієї історії людства інформація розглядалася як важливий військовий, політичний, економічний, соціальний чинник, що значною мірою зумовлює розвиток держави, суспільства та особистості.

Державна аудиторська служба України на сьогодні є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Міністерством фінансів України та забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю.

Державний фінансовий контроль, це важлива функція держави, визначається як різновид фінансового контролю, що здійснюється відповідними органами державного фінансового контролю та полягає у встановленні фактичного стану справ щодо дотримання чинного законодавства об'єктами контролю. Інформація, яка створюється за результатами контрольної діяльності Держаудитслужби має вирішальне значення для реалізації державного фінансового контролю. Зазначена інформація є публічною інформацією, яка отримана і створена в процесі здійснення Держаудитслужбою своєї діяльності.

Право на доступ до публічної інформації є конституційним правом людини, передбаченим і гарантованим статтею 34 Конституції України, яка, своєю чергою, ґрунтується на положеннях статті 10 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, статті 19 Загальної декларації прав людини, статтях 18 та 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права тощо.

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації. За загальним правилом, публічна інформація є відкритою.

Публічна інформація Держаудитслужби має свою специфіку – вона є заздалегідь підготовленим і зафіксованим продуктом, що отримується або створюється цим органом в процесі здійснення ним владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

Суб'єктами відносин у сфері доступу до публічної інформації є:

- запитувачі інформації
- розпорядники інформації;
- структурний підрозділ або відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації. [1]

Держаудитслужба як розпорядник інформації у своїй діяльності розглядає запити на надання публічної інформації, тобто прохання осіб до розпорядника інформації надати інформацію, що знаходиться у володінні. В діяльності розпорядника інформації – Держаудитслужби та інших державних органів влади – існує ряд проблем, що не вирішені в правовому полі регулювання суспільних

відносин у сфері публічної інформації. В багатьох випадках низькою є якість інформування громадян органами державної влади про свою діяльність, не забезпечено достатній та належний контроль в даній сфері з боку вищестоящих та наглядових інстанцій. Органи державної влади та місцевого самоврядування не повною мірою надають запитувану інформацію, якою вони володіють. Проблемними залишаються питання відкритості та обмеження доступу до інформації, незабезпечення на практиці балансу між конкуруючими нормами про захист таємниці особистого життя та права на доступ до інформації, а також невиконання законодавства про доступ до інформації щодо оприлюднення визначеної законодавством інформації. Співвідношення відкритості та обмеження інформації до цього часу залишається законодавчо неврегульованим і не має чітко визначеної межі.

Сьогодні виникає багато труднощів у сфері доступу громадян до публічної інформації, якою володіють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Однією з причин такої ситуації є недосконалість законодавства України про інформацію, яке не відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних відносин і не може адекватно вирішувати проблеми, що виникають. Сьогодні продовжується наукова полеміка щодо сутності інформаційних відносин і, відповідно, розвитку понятійно-категоріального апарату в цій сфері. Неоднозначність і хаотичність застосування термінології у чинному законодавстві створює проблеми тлумачення та практичного застосування правових норм. Зважаючи на вищезазначене, доцільно було б переглянути всі чинні нормативно-правові акти в сфері інформаційних відносин, щоб досягти категоріальної чіткості [2].

Проблемним є питання щодо забезпечення посадовими особами Держаудитслужби реалізації положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» у разі відображення в акті, довідці чи звіті інформації (а також долучення до матеріалів контрольних заходів копій документів об'єкта контролю) та отримання відповідних запитів про надання копій актів, звітів та довідок. Крім того, невирішеним є питання віднесення інформації, що міститься в зазначених документах, об'єктами контролю до інформації з обмеженим доступом вже після завершення контрольних заходів. Зазначене, накладає свій відбиток не тільки на форми інформації, яка зберігається в Держаудитслужбі, але й на особливості відповідальності працівників, які здійснюють контрольні заходи за документами, які містять інформацію, що охороняється спеціальними нормативно-правовими актами. Тобто працівник Держаудитслужби не захищений і це питання законодавчо не врегульоване і є відкритим [3].

Прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» стало важливим кроком у сфері дотримання конституційних прав та свобод людини в Україні, але є проблема формування відповідної культури у цій важливій сфері суспільних відносин.

З одного боку, найбільшими проблемами для Держаудитслужби є саме забезпечення доступу до інформації, проте, з іншого боку, Держаудитслужба набула більшої відкритості та прозорості для громадян, що значно зменшує можливість зловживань та порушень.

Список посилань:

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації», № 2939-VI від 13 січня 2011 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T112939.html
2. Березовська І. Актуальні питання доступу громадян до публічної інформації та проблеми застосування Закону України «Про доступ до публічної інформації» / І. Березовська // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository <http://ena.lp.edu.ua>
3. Гуцин М. Проблемні питання розгляду інформаційних запитів / М. Гуцин // Фінансовий контроль. 2018. №12. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://fincontrol.com.ua/news-public.php?id=147>

Онищенко Кристина Сергіївна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА ТА МОЖЛИВІСТЬ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО БІЗНЕСУ

Вирішенням соціальних проблем є соціальні послуги, що забезпечують соціальні служби, проте рівень якості таких послуг для населення України в більшості випадках є незадовільним: через недостатній рівень розвитку ринку соціальних послуг, відсутність новітніх методик, відсутність належного державного фінансування корисних проектів, як громадських так і комерційних організацій, наявність стандартизованої, але недосконалої системи підвищення кваліфікації надавачів соціальних послуг, неналежний рівень роботи соціальних служб, та надання соціальних послуг ними. Держава регулює якість соціальних послуг переважно через удосконалення нормативно-правової бази, створення стратегій, часткове реформування системи соціальних послуг, управління державними видатками на соціальні послуги. Проте рівень якості соціальних послуг, для людей які опинились у складних життєвих обставинах, залишається на досить низькому рівні, а рівень незадоволеності громадян - на стабільно високому рівні, що обумовлює необхідність розробки та впровадження спеціальних заходів, які у перспективі сприятимуть підвищенню рівня соціальних послуг, їх якості. Однією з перспективних форм в умовах децентралізації та розширення самоуправління стає волонтерство.

Волонтерство – це інструмент багатьох сфер розвитку, а саме: соціального, культурного, екологічного та економічного розвитку. Це робота яка сприяє покращенню та поліпшенню якості життя соціуму, особистості, особистісному зростанню, задоволенню потреб людей [4, с. 23].

Вже у багатьох розвинутих країнах волонтерство є основою самоуправління та саморегуляції суспільства. Саме залучення широких кіл суспільства до розв'язання громадських завдань та вирішення проблем на волонтерських засадах може створити основу для формування функції

саморегуляції суспільства, коли проблеми, які виникли, можуть бути вирішеними за рахунок внутрішнього потенціалу людей [5, с. 85].

Волонтерством є форма благодійної діяльності, яка здійснюється на добровільних засадах, безкорисно та усвідомлено особами. Вона виражається через надання фізичними особами певних робіт та послуг, які ґрунтуються на принципах законності, гласності, гуманності, рівності та здійснюється задля досягнення суспільно-поставлених значимих цілей [35, с. 236].

Волонтерство як соціальна практика – це інноваційна практика в процесі якої певний суб'єкт, використовуючи суспільні інститути, організації та установи, впливаючи на систему суспільних відносин, через здійснення особистого внеску шляхом надання певних соціальних благ, змінює суспільство. Вирішуючи суспільні проблеми суб'єкт розвивається і сам. Плідним результатом такої діяльності може бути створення власного бізнесу.

Бізнес – це ініціативна, самостійна діяльність осіб, націлена на отримання прибутку або доходу. Бізнес, метою якого є вирішення суспільних проблем та який розвивається у соціальній сфері - соціальне підприємництво.

Соціальне підприємництво – діяльність, метою якої є вирішення або пом'якшення соціальних проблем, покращення якості соціальних послуг, шляхом інноваційності, стійкості та самоокупності [11, с. 261].

Соціальним підприємництвом займаються так звані соціальні підприємці. Зазвичай це новатори, які у своїй діяльності використовують інноваційні ідеї, методики, форми ті різні джерела ресурсів для вирішення проблем [7, с. 47]. Іншими словами можна сказати, що соціальне підприємництво – це бізнес, який має на меті отримання прибутку шляхом надання соціальних послуг та вирішенням соціальних проблем [12, с. 421]. Частина прибутку соціального підприємства відходить на виплату заробітної плати волонтерам, для задоволення їх першочергових потреб та підтримання ініціативи. А основний капітал покладається у розвиток соціальної благодійності, якою і займається зазначене соціальне підприємство.

В економічному мисленні концентрується увага на людських ресурсах як на основному факторі виробництва будь-якого продукту, а найефективнішими інвестиціями є інвестиції в людський капітал. Виходячи з цього, забезпечена всім необхідним людина – ефективний працівник [9, с. 34]. Перспективою сталого, ефективного і динамічного прогресу держав стає соціально-орієнтований розвиток, одним із генераторів якого повинні бути соціальні інновації. Під інноваційними технологіями мається на увазі нестандартні пошуки рішення соціальних проблем, які не були застосовані раніше. Саме соціальне підприємництво, як таке, є інновацією, способом вирішення проблем механізмом соціальних перетворень і сталого розвитку в контексті як прибуткової, так і неприбуткової підприємницької діяльності. Тоді соціальне підприємництво – це діяльність, що заснована на самоокупній основі із виробництва соціально необхідного продукту або надання значущої соціальної послуги, але із застосуванням інноваційних технологій, які зроблять соціальну послугу більш корисною, кінцевим результатом якої буде не тільки отримання прибутку, а й

виробництво продукту або надання послуги, метою якої є вирішення суспільної проблеми [3, с. 31].

Основна відмінність між підприємництвом та соціальним підприємництвом лежить не в площині мотивації, а у сфері характеристик цінності, що виробляється [8, с. 37]. У ситуації із звичайним підприємництвом, ефективність роботи визначається ринковою цінністю, яка виражається в доході та прибутку. У ситуації із соціальним підприємництвом ефективність виражається у перевагах, які отримують члени суспільства, або суспільство в цілому, від проведення соціальної трансформації, тобто в отриманні нових здобутків, нових рис, що відповідають сучасним вимогам. При цьому цільові групи які будуть отримувати ці цінності, є не захищені категорії населення, які не мають самостійних фінансових ресурсів для досягнення такої трансформації власними силами.

Незважаючи на те, що в Україні нині багато організацій, які намагаються підтримувати соціальне підприємництво, вони недостатньою мірою сприяють його розповсюдженню та розвитку в нашій країні [6, с. 22]. Але існує можливість пришвидшити цей процес шляхом популяризації соціального підприємництва в межах реформ соціально-економічної політики. Зокрема, в якості новаторів може виступати учнівська молодь, яка у період навчання не має постійної зайнятості та перебуває на забезпеченні батьків, а отже має можливість проявляти ініціативу у створенні соціальних підприємств, тим самим набираючись необхідного досвіду для створення соціальних підприємств на комерційній основі з метою отримання прибутку. Як наслідок, з одного боку, відбудеться збільшення активності членів суспільства шляхом створення власних підприємств, а, з іншого боку, їх співпраця з владними органами, що дозволить розпочати в Україні вирішення актуальної проблеми: побудови справжньої соціальної держави, орієнтованої на громаду, та формування активного громадянського суспільства, що здатне захищати свої права.

Список посилань:

1. Азгагі М. Громадські організації повинні спрацювати з громадами : монографія. Київ : Вектор, 1999. 280 с.
2. Анісімов С., Анісімова Є. Управління проектами. Український досвід : монографія : Київ : Вектор, 2006. 89 с.
3. Березняк І. Зарубіжний досвід та вітчизняні реалії становлення соціального підприємництва : монографія. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 50 с.
4. Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху / за ред. Т. Лях. Київ : ВГЦ «Волонтер», 2001. 45 с.
5. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку : монографія / за ред. Т. Лях. Київ : ВГЦ «Волонтер», 2003. 200 с.
6. Ігнатович Н., Гура В. Зарубіжний досвід розвитку соціального підприємництва : навч. посіб. Київ : Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. 80 с.

7. Капська А. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах : навч. посіб. Київ : УДЦССМ, 2001. 170 с.
8. Лисовский В. Социология молодежи. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 153 с.
9. Мальковская Т. Воспитание социальной активности старших школьников : учеб. пособ. Санкт-Петербург : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1973. 172 с.
10. Разу М. Управління проектом. Основи проектного управління: підручник. Київ : КНОРУС, 2011. 768 с.
11. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. Санкт-Петербург : Питер, 2017. 261с.
12. Хулин А. Добровольчество как вид благотворительности : монография. Москва : Феникс, 2003. 500 с.

СЕСІЯ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

Модератори: *Цокур Є.Г. – д.політ.н., доцент, завідувач кафедри політології ЗНУ; Кіндратець О.М., д.політ.н., професор; Кривошеїн В.В., д.політ.н., професор, завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.*

Секретар секції: *Мальована Ю.О. – к.політ.н., доцент кафедри політології ЗНУ.*

Цокур Євген Георгійович
*доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри політології,
Запорізький національний університет*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Світ у ХХІ ст. є ареною безлічі локальних воєн, до яких залучені в якості безпосередніх учасників, реальних чи потенційних жертв мільйони людей. Учасники збройного протистояння у суспільній свідомості постають переважно як дорослі люди, що мають особисту мотивацію до такої діяльності. Тим небезпечнішою є тенденція до залучення до збройних конфліктів у якості безпосередніх учасників малолітніх та неповнолітніх дітей. За даними Дитячого фонду ООН, за останнє десятиліття щонайменше 300 тис. дітей-солдат беруть участь у понад 30 конфліктах у різних куточках світу [3].

Не існує ґрунтовного, повноцінного дослідження рівня залученості малолітніх та неповнолітніх дітей до збройного конфлікту на Сході України. Це пояснюється перш за все тим фактом, що у складі регулярних частин Української армії, що функціонує на засадах вітчизняного та міжнародного законодавства, немає і не може бути осіб, молодших за 18 років, в той же час дослідження кількості дітей-комбатантів в сепаратистських збройних угрупованнях, російських парамілітарних групах і частинах регулярної армії РФ, що вторглися в нашу державу, з очевидних причин ускладнене. Єдиною доступною наразі розвідкою є доповідь Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі». «Принаймні 32 із задокументованих випадків можна кваліфікувати як воєнний злочин відповідно до статті 8 Римського статуту. У 24 випадках вік дітей не перевищував 15 років на момент вербування. У восьми випадках точний вік дітей встановити не вдалося, але є підстави вважати, що ймовірно діти не були старшими 15 років», – йдеться у поданні Коаліції. Дітей залучали для несення служби зі зброєю на блокпостах, використовували як бійців, охоронців, посильних, секретарів. Діти також працювали на кухні. За даними правозахисників, щонайменше 15 незаконних формувань вербували дітей, а саме – бригада «Восток», козака національна гвардія «Всеукраїнського війська Донського», козакий союз «Область війська Донського», батальйон «Спарта», бригада «Призрак», батальйон «Сомалі», інтернаціональна бригада «Пятнашка»,

батальйон СРСР «Брянка», «Народне ополчення Донбасу», група швидкого реагування «Бетмен», батальйон «Оплот» [4].

Необхідно зазначити, що українське законодавство наразі вже містить певні норми, що можуть бути використані під час вирішення питання дітей-солдатів. Зокрема, у ст. 30. Заборона участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах Закону України «Про охорону дитинства» зазначається: «Участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань, пропаганда війни забороняються... Особи, винні у порушенні вимог частини першої цієї статті, несуть кримінальну відповідальність, встановлену законом» [1]. Особи, що здійснюють вербування малолітніх та неповнолітніх до озброєних угруповань несуть відповідальність за ст. 304 Кримінального кодексу України «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність», за «втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми», що карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Водночас, наявні норми Кримінального Кодексу, що можуть бути використані для покарання неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, що вчинили злочини, за диверсію (ст. 113); шпигунство (ст. 114); терористичний акт (ст. 258); пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277); посягання на життя представника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348). В той же час, у ст. 30¹. Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів ЗУ «Про охорону дитинства» міститься норма, що «центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, створюють умови для медичної, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, надається органом опіки та піклування за місцем реєстрації дитини як внутрішньо переміщеної особи» [1]. У відповідності ж до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, такий статус надається і дитині, а також особі, яка під час здійснення антитерористичної операції не досягла 18 років (повноліття), які внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів залучалися до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань [2]. Таким чином, дитина-комбатант виявляється одночасно і суб'єктом злочину, і постраждалим від цього злочину, і особою, яка має особливий статус

постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Ці факти свідчать про необхідність перегляду вітчизняного законодавства задля забезпечення дотримання балансу прав дитини-комбатанта і відповідальності за її дії, вчинені під час збройного конфлікту.

Список посилань:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. (дата звернення: 29.01.2020).
2. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5.04.2017 р. № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п>. (дата звернення: 29.01.2020).
3. Правозахисники зафіксували 95 випадків, коли дітей залучали до збройного конфлікту на Донбасі. URL: <https://forbiddentoforbid.org.ua/uk/pravozakhisniki-zafiksuvali-95-vipadki/>. (дата звернення: 29.01.2020).
4. UNICEF. A major step to end the use of child soldiers. URL: www.unicef.org/noteworthy/protocol-conflict/. (дата звернення: 29.01.2020).

Кіндратець Олена Миколаївна

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології,
Запорізький національний університет*

ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИКИ ВИСНАЖЕННЯ В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ

Дослідниками гібридної війни названо багато її ознак. Однак варто звернути увагу і на використання в цій війні тактики виснаження. Слід зазначити, що тактика виснаження використовувалася досить часто у війнах в різні історичні епохи. Облоги міст, фортець застосовувалися з давніх-давен. Вони могли бути досить тривалими. Їх метою було як полегшення взяття фортеці чи міста штурмом, так і примушення захисників до капітуляції через виснаження. У XV-XVIII ст., за свідченням істориків, у Європі облога була основним способом ведення війни. З появою нових видів зброї облога, як тактичний прийом, відійшла в минуле. У сучасній гібридній війні з'явилися як нові способи досягнення цієї ж мети (виснаження противника), так і нові способи «капітуляції», як то голосування більшості виборців за «партію миру» в той час, коли країна-агресор не відмовляється від своїх цілей. Свідченням «психологічного зносу» частини українського суспільства є результати президентських виборів в Україні 2019 року. Вони значною мірою були зумовлені тим, яку відповідь давали претенденти на пост президента на питання «Коли ця війна закінчиться?»: «Залежить не від нас» чи «Закінчиться тоді, коли перестанемо стріляти». Хоча для українців ця війна є дуже важливою, тому, що це війна за збереження держави, її цілісності, суверенітету, але «більшість»

втомилася від війни. Це означає, що одну зі своїх цілей країна-агресор частково досягла. Причина психологічної втоми в тривалості гібридної війни, невизначеності ситуації, обмеженості можливості дипломатичного впливу на країну-агресора, яка до того ж не визнає своєї участі в війні, в усвідомленні різниці потенціалів, неможливості перемогти в ній воєнним способом.

Країни, що є учасниками війни, часто різняться своїми потенціалами – військовими, сировинними, економічними, людськими. Ця асиметрія, звичайно, зменшує шанси на перемогу у війні тих з них, які є слабшими. Але відомі випадки, коли «слабкі» держави починали війну проти більш «сильних», або змушували припинити війну країну, яка її розпочала та була набагато сильнішою. Результат війни є не завжди передбачуваним навіть тоді, коли асиметрія між країнами, що воюють, велика. У американсько-в'єтнамській війні в'єтнамці переважали противника в рішучості та прагненні перемогти. Деморалізував американських військових сам факт нескореності противника, їх воля до перемоги. Дослідники відмічають практично унікальну в історії останніх майже 200 років готовність в'єтнамців терпіти жертви [1, с.183]. Масові акції протесту у США проти війни у В'єтнамі відіграли важливу роль в тому, що війна була зупинена. Вони були свідченням втоми від цієї війни американського суспільства. Ще тривалий час ця війна нагадувала про себе, оскільки американці-ветерани війни потребували тривалої не тільки фізичної, але й психологічної реабілітації.

Часом країни, що знаходяться у стані війни, змушені припинити воювати через виснаження, навіть якщо і не обирали таку тактику у війні. Так ірано-іракська війна, що тривала з 1980 по 1988, припинилася не в результаті перемоги однієї з країн-учасниць війни й поразки іншої, а в результаті виснаження ресурсів і безнадії перемогти противника (хоч сторони цього і не визнала – кожна з них заявляла, що саме вона перемогла). Тривалість не єдина особливість цієї війни. Ця війна привела до чисельних людських жертв та великих економічних втрат. У Іраку загинуло близько пів мільйона, а в Ірані близько 1 мільйон людей. Негативними соціальними наслідками цієї війни було зростання кількості бездомних людей, біженців. Так, в Ірані кількість бездомних перевищила чверть мільйона. Економічні втрати теж були дуже значними. В Ірані доходи від продажу нафти за час війни впали, була зруйнована інфраструктура, зруйновані нафтопереробні заводи. В Іраку теж під час війни було зруйновано багато промислових підприємств, припинилося економічне зростання. Економічні втрати Іраку склали близько 220 млрд доларів. Борги перед нафтовидобувними країнами (переважно це Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ) становили 100 млрд доларів.

«Війна на виснаження» стала предметом дослідження в 70-і роки ХХ століття. Тактику виснаження використав Єгипет у війні проти Ізраїлю в 1969 і 1970 рр. Метою Єгипту було повернення Синайського півострова, захопленого Ізраїлем в ході Шестиденної війни в 1967 році. Питання: «Коли це закінчиться?», ставилося в багатьох газетних публікаціях в Ізраїлі вже на початку війни в 1969 році. Це, на думку Амнед Халіді, свідчило про «психологічний знос» [2].

Нині Ізраїль живе в умовах постійних загроз безпеці. Попри те, що безпека є однією з основних цінностей, ця держава змогла зберегти внутрішню стабільність та консенсус щодо зовнішньої політики. Як пояснити психологічну витривалість в умовах постійної загрози безпеці на протязі десятиліть? Можливо, це можна пояснити не тільки звиканням до небезпеки, але і розумінням важливості збереження своєї держави народом, що пережив голокост. Усвідомлення важливості збереження незалежності, суверенітету держави мало б бути й у всіх українців, оскільки в історії нашого народу був голодомор. У чому ж відмінність ізраїльтян та українців? Громадяни Ізраїлю зробили свій вибір свідомо, коли переїхали жити в цю країну. Дехто з них приїхав до неї з більш розвинених та стабільних, безпечних для проживання країн. Це означає, що з моменту утворення держави було розуміння того, що будуть труднощі, загрози безпеці й того, що побудова держави й те, якою вона буде, залежить від кожного з них. Значна ж частина українців з моменту утворення незалежної держави жила сподіваннями на покращення ситуації. Цьому сприяли популісти, які створювали ілюзію швидкого розв'язання наявних проблем. Ті політики, які цього не обіцяли, як то В'ячеслав Чорновіл, вибори програвали. Ці установки в умовах гібридної війни заважають частині громадян проявляти витривалість та стійкість. Звиклі до популізму виборці з патерналістською культурою і в цій ситуації прагнуть почути обіцянку від політиків простого розв'язання проблеми.

Психологічній втомі піддається не тільки народ, але і влада. Тим більше, що сторона – агресор використовує всі основні прийоми, які автори книги «Шлях до згоди або переговори без поразки» Р.Фішер і У.Юрі назвали «брудними методами»: навмисний обман, психологічна війна і позиційний тиск. Навмисний обман чи не найчастіше використовується у гібридній війні. Це — спотворене представлення подій, намірів. Переговори в Мінську, зустрічі в Нормандському форматі відбуваються зі стороною конфлікту, яка себе такою не визнає, а тому будь-які домовленості втрачають сенс, оскільки все ніби залежить від «дійсних» сторін конфлікту – «ДНР» та «ЛНР». Намагання Росії змусити Україну вести переговори з представниками невизнаних республік, які самостійно рішення не приймають – це спроба створення для нашої країни «пастки неясних повноважень». «Пастку неясних повноважень» Р.Фішер і У.Юрі описують як ситуацію, коли представники іншої сторони прагнуть змусити повірити, що вони наділені всіма повноваженнями вести переговори, йти на компроміс, хоча насправді це не так. Автори методу принципів переговорів вважають погрози самою безчесною тактикою [3]. Погроз звучало немало за час цієї війни, аж до погроз використання Росією тактичної ядерної зброї.

Тактика позиційного тиску теж використовується у гібридній війні. Одними з цих прийомів є відмова від переговорів чи розрахована затримка переговорів, екстремальні вимоги або вимоги, що ростуть, непоступливість, тактика «беріть або не беріть». Декілька раз у 2019 р. Росія порушувала попередні домовленості щодо часу проведення переговорів в Нормандському форматі та висувала нові вимоги, за яких ця зустріч може відбутись.

Санкції проти країни-агресора є способом її виснаження. Застосувати цю стратегію самостійно, без підтримки інших країн, Україна не може. Вибір Україною цієї тактики є цілком оправданий. Нині Україні важливо подолати втому суспільства від війни шляхом удосконалення інформаційної політики та ефективної протидії інформаційній війні. Крім того, надзвичайно важливо зберегти підтримку інших країн надалі.

Список посилань:

1. ROSEN, S. (1972) "War power and the willingness to suffer," pp. 167-183 in B. M. Russett (ed.) Peace, War, and Numbers. Beverly Hills, CA: Sage. 352 p.
2. Amned S. Khalidi The War of Attrition URL: <https://oldwebsite.palestine-studies.org/jps/fulltext/38277>
3. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию или переговоры без поражения URL: <https://evolkov.net/conflict/Getting.to.Yes/10.html>

Кривошеїн Віталій Володимирович

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри соціології,*

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

СОЦІОІНЖЕНЕРНИЙ ПІДХІД У МЕТОДОЛОГІЧНОМУ КОМПЛЕКСІ СОЦІОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Соціологія однією з перших наукових дисциплін запозичила термін «інженерія» з технічно-виробничої сфери. Соціальна інженерія стає полем соціологічного знання, але соціологи частіше говорять мовою загальної та галузевих (спеціальних) соціологічних теорій, що знижує інтерес практиків-управлінців до соціології. Соціальна інженерія, яка вимагає створення «рецептів» організації ефективного управління, залишається мало розробленою. Ця ситуація вимагає просування соціальної інженерії як наукового знання, що являє собою методологію управлінської діяльності, в широкі верстви практичних управлінців усіх рівнів і сфер діяльності. Адже прийняття управлінського рішення вимагає наукового обґрунтування. Тільки тоді можна розраховувати на позитивний результат його втілення.

Соціальна інженерія, яка уособлює собою перетворюючу функцію соціології, дає можливість методологічно і методично забезпечити вплив на соціальний об'єкт з метою його модернізації або повного оновлення. Ця сфера соціологічної діяльності володіє спеціальними засобами і методами, які дозволяють активно сприяти вирішенню актуальних проблем суспільного життя. Власне, соціоінженерна функція соціології полягає в створенні і передачі суб'єктам діяльності засобів і методів вироблення науково обґрунтованих управлінських рішень і оцінки їх можливих наслідків, а також засобів організації перетворювальної практики соціальних суб'єктів, що різко посилює продуктивний характер соціології в цілому.

У розрізі емпіричної соціології розробка і популяризація соціальної інженерії як специфічної галузі знання і прикладної діяльності з проектування і зміни соціальних систем вперше була зроблена Карлом Поппером, хоча, за його ж твердженням, цей термін вперше був уведений у науковий обіг Роско Паундом у 1922 р. у праці «Вступ до філософії права», а ще до нього цей термін вживали британські «соціальні реформатори» Сідней і Беатріс Веббі. Проте саме К. Попперу належить розробка фундаментальної концепції, опис методології та популяризація ідеї соціальної інженерії. Як науково усталений термін соціальна інженерія з'являється в американській соціології в середині 1960-х років і використовується переважно для позначення особливої діяльності, орієнтованої на цілеспрямовану зміну і регулювання різних організаційних структур (соціальних інститутів, формальних організацій та ін.).

Сьогодні соціальну інженерію прийнято визначати як сукупність підходів прикладної соціології, орієнтованої на цілеспрямовану зміну організаційних структур, що обумовлюють людську поведінку і забезпечують контроль за нею, з одного боку, і як діяльність з проектування, конструювання, створення і зміни організаційних структур і соціальних інститутів або як комплекс прикладних методів соціології та інших соціальних дисциплін, що складають інструментарій такої діяльності, з іншого боку.

Прийнято розрізнявати соціальну інженерію ідей і проблем. У першому випадку мова йде про реалізацію кінцевого рішення – оформленої ідеї, покликаної допомогти в подоланні певних проблем. Питання про цілі і якість самої ідеї залишається за рамками діяльності соціального інженера, зосереджуючи свою увагу на конкретних дієвих засобах реалізації задуманого. Така інженерія покликана створити об'єкт інструментального характеру з заданими параметрами. У другому випадку мова йде про інженерний пошук рішення, яке дозволяє задовільним чином подолати певну проблему або клас проблем у конкретній ситуації. Тут кінцевий результат спочатку невідомий або визначений лише в найзагальніших категоріях, а його реалізація вимагатиме множину уточнень і перероблень у процесі роботи.

Зрозуміло, ці підходи в соціальній інженерії не є взаємовиключними, вони мають різні сфери застосування, вимагають різні засоби реалізації, однак здатні якісно взаємно доповнювати один одного, уявляючи собою різні рівні вирішення інженерних завдань. Пошук рішення проблем повинен гнучко спиратися на пробні рішення і їх коригування, що, по суті, являє собою інженерію послідовного ряду ідей, що «еволюціонують». Тільки органічне поєднання цих підходів дозволить досягнути стійкої успішності результатів.

У контексті соціальної інженерії проблем її головна мета полягає в усуненні соціальних проблем, трансформація і формування нових соціальних реальностей, адаптація соціальних інститутів і соціальних груп до умов соціальних трансформацій, впровадження соціальних інновацій. Ще Карл Поппер писав, що професійна діяльність соціальних інженерів повинна бути орієнтована в першу чергу на вирішення конкретних соціальних проблем. У роботі «Припущення і спростування» він так формулює професійне кредо соціального інженера: «Краще працюй над викоріненням конкретних зол, ніж

над здійсненням абстрактних благ. Не став собі за мету домогтися щастя політичними засобами. Усувай краще конкретні недоліки. Або, кажучи більш практичною мовою: борись за знищення злиднів прямими засобами – наприклад, шляхом забезпечення кожному мінімального доходу. Або борись з епідеміями і хворобами за допомогою побудови лікарень і медичних шкіл. Борись з неписьменністю, як борешся зі злочинністю. Але роби це все прямими засобами. Обери зло, яке ти вважаєш найбільш небезпечним для суспільства, де ти живеш, і намагайся терпляче переконати людей у тому, що від нього можна позбутися» [2, р. 361].

У зв'язку з цим варто підкреслити, що сучасне суспільство – це суспільство численних соціальних проблем. І дотепер у соціології точаться дискусії про роль соціолога у процесах вивчення і перетворення дійсності: ким повинен виступати соціолог – нейтральним дослідником; соціальним інженером – перетворювачем соціальної реальності: активістом – учасником соціальних змін? Найбільш гостро це питання постає при зверненні науки до соціальних проблем, оскільки здатність соціології діагностувати, пояснювати і пропонувати рішення соціальних проблем є маркером її суспільної корисності як науки і практики.

У соціології існують дві парадигми дослідження соціальних проблем: об'єктивістська (заснована на ідеях позитивізму і функціоналізму) та суб'єктивістська або інтерпретативна (заснована на символічному інтеракціонізмі і конструкціонізмі). Якщо об'єктивістська парадигма трактує соціальні проблеми як об'єктивні умови в структурі суспільства незалежно від того, усвідомлюються ці умови як проблема індивідами, яких вони стосується, чи ні, акцентуючи увагу на тому, що саме, тобто які саме умови соціального життя викликають появу соціальних проблем, і витлумачували їх як стан дисфункції, патології, дезорганізації або відхилення, то суб'єктивістська парадигма зосереджується на тому, хто і як ідентифікує якусь соціальну ситуацію як соціальну проблему (детальніше див.: [1]). Відповідно, найбільшу кореляцію з соціальною інженерією має об'єктивістська парадигма соціології соціальних проблем.

Отже, соціальну інженерію варто розглядати як вид, напрям діяльності, основним призначенням якої є регулювання соціальних відносин між різними соціальними групами, розв'язання соціальних проблем, забезпечення ефективного впровадження соціальних резервів виробництва тощо на базі застосування результатів і рекомендацій соціологічних досліджень, вироблення соціальних проектів, соціальних технологій.

Список посилань:

1. Кривошеїн В.В. Роль соціолога при вирішенні соціальних проблем. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних та соціально-політичних контекстах» [м. Харків, 11 жовтня 2019 р.]. Х.: ХНПУ, 2019. С. 127-130.
2. Popper K. Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge. London: Routledge, 1963. 412 p.

Николаева Татьяна Евгеньевна
*кандидат философских наук,
профессор кафедры политологии,
Запорожский национальный университет*

ЭВОЛЮЦИЯ ФУТУРОЛОГИИ И НАУЧНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ.

Будущее и политика его предвидения всегда интересовали человечество. В художественной литературе появился жанр фантастики. В науке появились различные методы и процедуры прогнозирования. В общественных науках, начиная с Т. Мора сложилась традиция утопии, основанной не на научных методах своего времени, а на гуманистическом желании создать идеальное общество и достойные условия существования человека. Теоретические утопии формировались на основе критики существующего экономического и политического порядка, эксплуатации человека и поиски путей преодоления экономической и политической несправедливости.

Практической реализацией утопии стал советский опыт построения социализма. Его анализ привел к другой традиции, получивший название антиутопии. В художественной литературе эта традиция представлена романами Е. Замятина, Дж. Оруэлла и др. В философской литературе идеологического направления практическая реализация утопии была представлена как социальная трагедия, удар по свободе, принуждение людей к «светлому будущему», путь к которому основан на репрессиях и насилии. С. Франк в своем творчестве вскрыл противоречия утопии и ее тупиковый характер. Сравнивая утопию с христианской идеей рая, С. Франк показал невозможность социального рая, созданного руками людей, по крайней мере без уничтожения на земле свободы. Утопия хороша в теории, но опасна на практике.

В 60-е годы XX в. в западной политической науке сформировалось научное направление футурологии. Термин «футурология» ввел в научный оборот в 1943 году немецкий социолог О. Флетхейм. Первые научные прогнозы были связаны с формированием постиндустриального (постэкономического, информационного) общества, огромную роль в котором играют знания, новые технологии, а главное новое сознание людей. Это сознание основано на новых ценностях - творческом характере труда, научном и интеллектуальном росте, карьере. Антиутопическая традиция была предложена в исследованиях Римского клуба экологических проблем. Прогнозы римского клуба не оправдались, но породили новый тип сознания, основанный на коллективных усилиях всего мира по сохранению природы, поиску энергосберегающих технологий, формированию экологического менеджмента и эти усилия оказались достаточно продуктивными.

Методы и процедуры научного прогнозирования столкнулись с серьезными вызовами, так называемой постмодернистской эпохи конца XX века. Эта эпоха характеризуется состоянием «нормализации кризиса» т.е. кризисные явления стали нормой, с которой приходится не просто мириться и приспособливаться к ним, а менять мышление и подход к прогнозированию.

Постмодерністська епоха відрізняється нелінійним характером розвитку і наукові прогнози вже не можуть претендувати на ту наукову точність, яка забезпечувалась дослідженням об'єктивних закономірностей суспільно-політичного розвитку. Дослідження цих закономірностей дозволяло застосовувати метод екстраполяції, т.е. поширення висновків, зроблених з спостережень і аналізу в існуючих процесах в даний час на їх протікання і розвиток в майбутньому. Зрозуміло, цей метод ніколи не претендував на математичну точність, але вважався надійним і корисним.

Сьогодні наукові прогнози базуються на методах синергетики і ризикології. Не випадково, що саме в постмодерністську епоху синергетика і ризикологія стали востребованими в науковому світі. Метод синергетики передбачає врахування випадкових факторів і критичних точок розвитку. Ризикологія вимагає вивчення всіх факторів суспільно-політичного розвитку, які в епоху лінійного розвитку могли бути проігноровані як незначущі. Врахування абсолютно всіх факторів в науковому аналізі завжди обмежене людськими здібностями і характером вибору, тому не випадково постмодерністська епоха збіглася з появою нових комп'ютерних технологій, які допомагають подолати ці обмеження. Сучасне прогнозування ускладнюється, але перед людством з'являється можливість побудувати сценарій розвитку і вибрати оптимальний з них.

Воронкова Валентина Григорівна

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організацій
та управління проектами,
Інженерний інститут
Запорізького національного університету*

МАЙБУТНЄ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ: ВИПРОБУВАННЯ ПРОГРЕСОМ

Ми живемо в епоху надзвичайно швидкого розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, віримо в екрани, коли вже кіберзагроза нависла над кожним із нас і кожен з нас несе випробування прогресом. Нестримні темпи технологічних змін і постійно зростаюча присутність технологій у нашому житті прискорюються через аксіому технології, відому як «закон Мура». Навіть зростаючий обсяг нових наукових відкриттів – від біотехнології до робототехніки – регулюється «законом Мура» і його наслідками. Ці наслідки поширюються за межі науки – від геополітики до економіки, оскільки будь-яка сфера людського життя стає все більш залежною від технології. Важливо зазначити, що наслідки «закона Мура» можуть впливати на наш світ як позитивно, так і негативно. Стале подвоєння обчислювальної потужності комп'ютерів, передбачене «законом Мура», робить цей закон надзвичайно значущим. Це означає, що криві зростання всіх комп'ютерних технологій є експоненціальними, а не лінійними. Рей Курцвейл пророкує, що скоро наступить

«технологічна сингулярність», коли комп'ютерний прогрес настільки прискориться, що випередить спроможність людства досягнути його, і машинний інтелект перевершить людський розум. «Технологічна сингулярність» – феноменально швидкий науково-технічний прогрес.

Ми живемо в епоху конвергенції, у часи, коли біти з цифрового царства зливаються з атомами фізичного і біологічного світів. Якщо раніше кіберзлочинність була «двовимірною проблемою», коли могла заподіяти шкоду нашому гаманцю або банківському рахунку, то сьогодні кіберзлочинність вирвалася з віртуальних меж і розгорнулася у нашому фізичному просторі. Так само, як робототехніка призвела до виникнення нових ризиків у нашому тривимірному світі, те ж саме відбувається і з цифровим виробництвом. Першими злочинами, які здійснюються у світі 3D-друку, була крадіжка інтелектуальної власності. Якщо раніше лише цифрова інтелектуальна власність піддавалася піратському копіюванню - музика, відео, ігри та програмні засоби, то сьогодні все змінюється. Починаючи з 2018 року, 3D-друк призвів до щорічних глобальних втрат у сфері інтелектуальної власності на суму 100 мільярдів доларів і це тільки по одній престижній компанії «Gartner». 3D (адитивні технології дозволяють передавати цифрові образи фізичних об'єктів через Інтернет та роздруковувати їх на вимогу споживача. Так само, як і робототехніка та Інтернет речей, 3D-пристрої об'єднуються і стають такими, що їх не можна відрізнити. Біти та байти перетворюються на атоми та молекули речовин, а 3D-сканери здатні надрукувати речі навіть вдома, які вам потрібні і не треба йти до магазину чи замовляти речі з Китаю. Але прогрес обертається регресом: цифрове виробництво стає величезною підмогою для грабіжників, які відтепер можуть миттєво зробити фото ключів від вашого дому чи офісу, які ви випадково залишили на стріл і створити дублікат. Вчені вже створили спеціальний комп'ютер, який може створювати на вимогу користувачів ліки, але ж злочинні організації тепер можуть перейти і на друк наркотичних речовин та організацію їх логістики. Можливо, одним з найбільш суперечливих питань може постати й виготовлення вогнепальної зброї, а з часом ще більш потужнішої зброї. Проблеми, що виникають завдяки 3D-друку, становлять під загрозу міжнародну безпеку і не обмежуються лише злочинністю та тероризмом. Ембарго морська блокада – традиційні інструменти глобального захисту від діяльності злочинних режимів – втратять найменшу дієвість, якщо з'являться ще більші й довершеніші 3D-принтери. Рей Курцвейл переконаний, що прийдешні роки принесуть «технологічні зміни» настільки бурхливі і докорінні, що відбудеться справжній прорив у структурі історії людства. Ми будемо цивілізацією, що водночас і глибоко взаємопов'язана, і технологічно небезпечна. Нині ми відчуваємо себе все більшою мірою зв'язаними, все більш залежними і уразливими. Ми бачимо, що злочинність так само може отримати великі вигоди з експоненційного характеру розвитку технології. Разом з технологіями зростають масштаби злочинності, і відбувається це у геометричній прогресії. Так, у червні 20121 року зловмисники заламали ігрову мережу приставок SonyPlayStation і отримали доступ до більш ніж 77 мільйонів онлайн-рахунків користувачів, включаючи номери кредитних карток, імена, адреси, дати

народження та ігрові логіни. Завдяки цьому інциденту Play StationNetwork на кілька днів опинилося недосяжною для своїх клієнтів по всьому світу. Фінансові аналітики підрахували, що відновлення Sony PlayStation коштувало компанії більше мільярда через втрату клієнтури, зовнішніх консультантів, а також судові витрати. У 2013 році роздрібна мережа «Target» (США) стала жертвою кібератаки на термінали кредитних і дебетових карток у своїх торговельних точках. У 2014 році хакерська група встановила новий рекорд у сфері кібершахрайства: згідно з даними дослідницької компанії «Hold Security», вона збрала 1,2 мільярда імен користувачів, паролів та іншої конфіденційної інформації з 420 тисяч веб-сайтів. Разом із «законом Мура» з'являються і «злочинці Мура»: мережеві шахраї, терористи, хактивісти, що використовують технології у власних цілях. *Можемо зробити висновок.* Ми будемо цивілізацією, що водночас і глибоко взаємопов'язана, і технологічно небезпечна. Нині ми відчуваємо себе все більшою мірою зв'язаними глобальною інформаційною мережею, все більш залежними й уразливими. Усе взаємопов'язане і усі ми вразливі, так як зворотний бік технологічних інновацій загрожує нашому взаємопов'язаному й нескінченно уразливому світі, але всім нам слід пройти випробування прогресом. Якщо ми виявимося далекоглядними, то буде знайдено можливість *спрогнозувати і попередити застрашні злочини* ще сьогодні, перш ніж ми дістанемось «точки неповернення».

Mustapha Guenaou

Enseignant-chercheur

*Chercheur –associé au Centre de Recherche en
Anthropologie Sociale et Culturelle Oran (Algérie)*

*Domaines de recherche : Socio anthropologie des
Sociétés Humaines, des entreprises et de la communication*

L'UKRAINE MODERNE ET LE MONDE: PERSPECTIVES DU F.E.C.

L'histoire et la mémoire de l'Ukraine moderne nous interrogent d'une part et nous interpellent d'autre part en raison de son passé socio culturel. Elles nous incitent pour une petite réflexion sur l'Ukraine moderne et le monde. A cet effet, nous y réfléchissons pour une approche d'ordre futuriste ou de perspective.

Dans cet esprit, nous proposons une analyse qui ne serait qu'une approche d'ordre socio anthropologique afin de pouvoir répondre à la question de discours des problèmes sociaux. La dimension est plus sociologique pour l'avenir qu'anthropologique d'une vision en raison du type de réflexion choisi pour mettre en avant quelques marqueurs des perspectives.

Nous avons jugé utile de faire valoir une expérience pour rappeler quelques notions déjà acquises, pendant des années dans l'investigation et la recherche scientifiques. Devant un tel questionnement, étroitement lié à l'interrogation de l'histoire et l'interpellation de la mémoire, nous avons pensé formuler notre problématique comme suit :

Comment affronter, à l'avenir, le discours des problèmes sociaux ?

Nous pouvons affronter ce type discours avec beaucoup de délicatesse afin de pouvoir trouver une technique favorable à l'écoute et à l'entente entre les individus dans un même groupe, une même société, voire une même communauté. A cet effet, nous avons résumé les hypothèses sous la forme de perspectives. Elle regroupe les hypothèses partielles :

La formation

L'éducation

La communication

Formation citoyenne

La portée de la formation citoyenne

La formation citoyenne est avant tout civique. Elle favorise la mise en place d'un esprit et d'un environnement qui encouragent, principalement, le volontariat. Elle touche, en premier lieu les jeunes, capital humain de l'avenir du pays. La formation citoyenne est obligatoire pour un meilleur comportement des individus vis-à-vis des autres, de l'environnement et du pays.

Qu'elle soit théorique ou pratique, la formation citoyenne est une forme de sensibilisation des individus, enfants, adolescents, jeunes et adultes. D'ailleurs, la formation citoyenne n'a pas d'âge ; elle touche toutes les couches sociales du pays.

Elle encourage les individus à faire valoir le capital comportemental de chacun pour une meilleure image que chaque citoyen arrive à la mettre en avant, au niveau local, régional, national et international. D'ailleurs, le comportement de l'individu est à son image, dans un sens ou dans un autre.

Ayant pour origine le volontariat, la formation présente les marqueurs de la sensibilisation citoyenne et civique dans un milieu adapté et adopté ; car l'individu ne cherche qu'à se faire voir avec des qualités, d'ordre sociologique, anthropologique, culturel. Ces marqueurs le différencient des autres.

A cet effet, une forme de concurrence s'instaure dans l'une ou l'autre forme du volontariat. Alors que la compétition entre les individus se met en valeur dans un cadre, purement sociologique et psychologique avant qu'il soit anthropologique. Les valeurs sociales, humaines et culturelles se confirment devant toute forme d'aide ou de soutien à une action

Appuyée de la sensibilisation, la formation citoyenne cherche à faire valoir des enjeux, d'ordre socioculturel et comportemental. Le fait d'adhérer à une action volontaire est une réussite et une acquisition d'un savoir et/ ou d'une connaissance.

Les enjeux deviennent pour la formation des acquis , une mise en valeur de la constitution de la personne citoyenne et un acteur de la citoyenneté. Ces acquis se convertissent en reflexes, obligatoires et nécessaires, dans le cadre d'une action et/ ou une action citoyenne.

L'intervention citoyenne, en elle-même, est une attente citoyenne, exprimée par l'un ou l'autre citoyen/ citoyenne. Elle se constitue en un Savoir qui reflète les marqueurs d'un savoir acquis, un savoir vécu et d'un savoir-faire.

Ce même savoir devient un élément d'évaluation de la qualité de l'action citoyenne et de la place du volontaire citoyen parmi ses pairs. Pour cette raison, le citoyen est en mesure de faire valoir le triptyque IVA où nous relevons :

L'intention citoyenne

La volonté citoyenne

L'action citoyenne.

Les fondements de la formation citoyenne

Dans la formation citoyenne, trois principes sont à mettre en avant. Par leur fonction respective, ils présentent des marqueurs d'interdépendance que l'action citoyenne valorise. A cet effet, l'individu est porteur d'un triple esprit où se valorisent le volontariat, l'engagement et l'accompagnement :

Le volontariat effectif

Le volontariat et le bénévolat ne peuvent en aucun cas être dissociés. D'ailleurs, ils demeurent interdépendants devant toute action citoyenne. Dans ce cadre, nous pouvons parler de l'appréciation et la valorisation du bénévole et de l'engagement du volontaire.

L'engagement civique

L'engagement civique s'exprime par une forme ou une autre de la sensibilisation citoyenne. Par l'engagement, nous pouvons entendre la prise en charge des initiatives qui demeurent, pour l'un ou l'autre, des gestes, qu'ils soient humains ou autres. D'ailleurs, le civisme trouve ses origines dans l'engagement des individus.

L'accompagnement continu

L'accompagnement touche tous les âges, qu'ils soient jeunes ou seniors. Aubin (Ginette) et Thierrault (Pierre Yves) nous donnent un exemple d'accompagnement [1, p.177]. Ils se sont intéressés à des personnes, sans loisirs et faisant partie d'une population vieillissante. D'ailleurs, celles-ci est en situation de demande d'un accompagnement effectif et continu. D'autres cas d'accompagnement peuvent être évoqués pour illustrer ce point qui nous renvoie à l'aide et au soutien pour un grand nombre de personnes de l'environnement social.

Les Objectifs de la formation citoyenne

Les fondements de la formation citoyenne nous conduisent à rappeler ses objectifs qui restent étroitement liés à la personne et à l'individu, doté de l'esprit citoyen. A cet effet, nous avons relevé deux objectifs parmi tant d'autres. Ils sont d'une importance qui valorise l'individu :

La conscience citoyenne

Par la conscience citoyenne, il faut entendre la prise de conscience citoyenne. Cette notion nous interpelle et nous renvoie à « développer une conscience citoyenne » [1, p.164]. La prise de conscience citoyenne est une implication de tout citoyen dans un discours ou débat où la notion de citoyenneté prime. Il s'agit d'une implication directe pour faire valoir l'action citoyenne [3, p.117]. Nous parlons d'une maturité.

La maturité individuelle

La prise de conscience citoyenne est génératrice de la maturité individuelle dans le cadre d'un environnement sociétal. Dans cet esprit, la maturité s'exprime par la réussite d'une action quelconque, dans sa propre société ou dans une autre société. Par la maturité, il faut entendre la notion de pouvoir dire :

Remarquer

Analyser

Voir

Juger

Agir

Education socialisante

Pour Emile Durkheim (1858-1917), le fondateur de la sociologie française et plus particulièrement la sociologie de l'éducation, avait confirmé que l'école est productrice d'un ensemble d'individus, qu'ils soient des hommes ou des femmes, ayant pour marqueurs les individus socialisés. Mais il insiste sur le fait de l'éducation morale [4, p.37].

De ce fait, nous dirons, par ailleurs, que ces individus socialisés sont passés, comme le prouve Arnold Van Gennep (1873-1957), par des rites de passage relatifs à l'éducation des personnes. Celles-ci connaissent des marqueurs de distinction qui font d'elles des citoyens par la formation en premier lieu et par l'éducation en second lieu (cf. in supra).

Formés et éduqués [2], ces individus se transforment, au sein de la société à laquelle ils appartiennent et/ ou dans le milieu social de leur appartenance socio culturelle, en acteurs sociaux, bien adaptés aux conditions sociales et culturelles du pays. A cet effet, nous pouvons parler de l'éducation socialisante :

Pour nous, l'éducation socialisante est celle qui rapproche les individus au sein même de la société dans le sens de leur accorder la chance de se côtoyer en vue d'un échange, d'un partage et d'une considération mutuelle entre les membres de la société. Ce rapprochement vise le contact humain, l'échange et l'adhésion afin d'éviter toute forme de conflit ou d'incompréhension.

Par ses interrogations et ses interpellations, l'éducation socialisante prend en charge toutes les préoccupations, liées à la justice et à l'égalité, d'ordre social. Dans le cadre social, l'éducation socialisante se permet de prendre en charge les individus afin de rendre chacun d'eux un acteur social, adapté à la vie sociale, la vie en groupes sociaux ou en société.

Par ses intentions, elle facilite l'intégration, l'insertion et l'implication [2], que nous représentons par le triptyque des 3 i. Par l'éducation socialisante, ce triptyque favorise la transformation de l'esprit individualiste à l'esprit collectif de l'individu, éduqué d'une manière socialisante.

Cet esprit lui permet de s'adapter, socialement et culturellement, à la vie en société, à la vie de société, au comportement sociétal afin de pouvoir mettre en avant les rapports sociaux et de leurs enjeux. L'individu s'engage à dégager les marqueurs sociétaux et de bonnes mœurs de la société. De ce fait, nous pensons à l'éducation socialisante et ses objectifs.

En conclusion, la compréhension se mêle à l'implication des individus pour affronter n'importe quel problème social dans un pays ou dans un autre. La culture vient appuyer la formation, l'éducation et la communication dans un territoire où les acteurs se distinguent pour mettre en avant la notion de citoyenneté, acquise par des compétences : les soft skills, les hardskills et les life skills.

Bibliographie

- 1 AUBIN (Ginette) et THIERRAULT (Pierre Yves), « l'accompagnement citoyen pour l'intégration des aînés, ayant un trouble mental. In gérontologie et société, vol 40/157, n° 03. 2018, pp. 165-180.

2. Ramonville Saint Agne : «développer une conscience citoyenne », in www.ladepechefr/article/2015/01/15/2029275.
- 3 BEAUD (Michel), 1999.L'art de la thèse. Alger, La Casbah.172 p
- 4 BERTAUX (Daniel), 2010.L'enquête et ses méthodes. Le récit de vie. Paris, Armand Colin. 127 p.

Горло Наталя Віталіївна

*доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології,
Запорізький національний університет*

АВТОНОМІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Попередження, врегулювання і вирішення етнополітичних конфліктів є важливим завданням, яке стоїть перед сучасними державами, більшість з яких є поліетнічними. У зв'язку з цим зростає роль етнополітичної конфліктології, яка, спираючись на емпіричний аналіз численних етнополітичних конфліктів, пропонує певні інструменти, здатні попередити виникнення конфлікту чи припинити його перебіг. Увагу дослідників привертає автономізація як один з територіальних механізмів врегулювання етнополітичних конфліктів.

Автономія – це самоврядування певної території у державі, яка передбачає широкі можливості для розв'язання своїх внутрішніх проблем [1, с. 7]. Традиційно розрізняють територіальні і екстериторіальні автономії. Територіальні автономії у національно-державній і національно-територіальній формах дають право на самостійне вирішення питань у сфері внутрішньої політики, що передбачає наявність органів законодавчої і виконавчої влади. Якщо в автономному регіоні проживає група меншості, яка етнічно відрізняється від основного населення країни, то така автономія може розглядатися як етнорегіональна [2, с. 355]. У межах національно-культурної автономії як різновиду екстериторіальної автономії надаються всі умови для реалізації культурних потреб етнічної групи, у тому числі мовних. Національно-культурна автономія у формі персональної автономії дозволяє індивіду вільно користуватися своєю мовою, сповідувати певну релігію, створювати культурні товариства, не прив'язуючись до чітко окресленої території.

Практика автономізації як інструменту врегулювання етнополітичних конфліктів є неоднозначною. З одного боку, вона може бути цілком дієвим засобом, адже, як зазначає А. Аклаєв, з конфліктологічної точки зору надання регіональної автономії становить меншу політичну загрозу та вимагає менше витрат, ніж альтернатива у вигляді етнічної сецесії або громадянської війни [2, с. 355]. З іншого боку, вона може стати причиною подальшої ескалації конфлікту. Усю суперечливість автономії демонструє Республіка Північна Македонія, чверть населення якої складають албанці. Складні албано-македонські відносини пройшли досить довгий шлях врегулювання, і ще у кінці 1990-х рр. Збори Македонії ухвалили поправки до Конституції, за якими

албанська мова визнавалася офіційною і розширювалися права албанських громад у культурно-освітній сфері. Та це не убезпечило державу від албанського сепаратизму, збройне протистояння було припинене тільки у 2001 році, коли сторони конфлікту за міжнародного посередництва уклали так звану Охридську мирну угоду. Та очікувана інтеграція суспільства не настала. І. Кресіна та О. Стойко зазначають, що на сьогодні номінально унітарна Македонія поділена на два державні утворення: македонське і албанське, кожне з яких намагається реалізувати власну національну політику, не враховуючи інтереси іншого учасника [3].

Автори аналітичної записки «Етнополітична безпека України: політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави», підготовленої науковцями Інституту держави і права ім. В.М. Корецького (2015 р.), зазначають, що надання деякого ступеня автономії регіону у результаті деволюції (Шотландія) чи децентралізації (Країна Басків, Каталонія) лише на деякий час задовольняє вимоги етнічних рухів у регіонах, але у довгостроковій перспективі закладає фундамент для розвитку регіонального націоналізму. На їх думку, основною причиною розквіту регіонального націоналізму внаслідок розвитку автономних політичних інститутів є те, що місцеві лідери на перший план висувають захист місцевої ідентичності [4, с. 37-38]. Отже, автономізація сприяє виникненню аутентичного регіоналізму, тобто створює підстави для колективної мобілізації населення на підтримку програм, які висуваються елітами.

Однак не слід вважати автономізацію безумовним методом подолання сепаратистських настроїв. Л. Залізник вважає, що вона доцільна тільки у тих державах, де певна етнічна група проживає на своїх етнічних землях. Він зазначає, що федеральний устрій і автономні утворення в Європі, як правило, мають держави, що об'єднують під одним дахом кілька народів з їхніми власними етнічними землями. Наголошує, що Землі України є етнічною територією одного народу – українців, але «певний виняток становить лише Крим, який є батьківщиною кримських татар», і доводить, що народи, які мешкають поза межами своїх етнічних земель, не можуть претендувати не тільки на федеральний статус у межах України, але й на автономію, «тобто вони мають можливість користуватися усіма громадянськими свободами, але не правом утворення автономії на етнічних землях корінного етносу» [5, с. 69].

Ставлення до територіальних механізмів врегулювання етнополітичних конфліктів неоднозначне, і цілком слушно зазначає І. Червінка, що ефективність територіального підходу до врегулювання етнополітичних сепаратистських конфліктів досить висока, оскільки він не залагоджує вторинні наслідки конфлікту, а усуває його причини, що знімає напруженість у відносинах сторін. Але для цього необхідно посилити зобов'язальний характер територіальних механізмів, чітко їх регламентувати у правових аспектах і застосовувати превентивно [6, с. 83].

Отже, автономізація більш ефективна в якості превентивного заходу попередження конфліктів, і у цьому випадку мають бути об'єктивні підстави для її запровадження: етнорегіональна автономія для етнічних груп, які проживають

на своїй етнічній території. З огляду на певні етнополітичні ризики, які продукують етнорегіональні територіальні автономії, доцільним було б запровадження різних форм екстериторіальної автономії, зокрема, національно-культурної у персональній або ж інституціональній формах, які, безумовно, мають низку переваг. У випадку запровадження автономізації як засобу врегулювання етнополітичного конфлікту необхідне чітке правове закріплення статусу і повноважень автономії.

Список посилань:

1. Була С. Автономія. *Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студ. ВНЗ I-IV рівнів акредитації / за наук. ред. д-ра політ. н. Н.М. Хоми [В.М. Денисенко, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин та ін.]*. Львів: Новий Світ-2000, 2014. С. 7-8.
2. Аклаев А. А. *Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент*. Москва: Дело, 2005. 472 с.
3. Кресіна І., Стойко О. Охридські уроки для України. *Віче*. 2015. №18 (вересень). URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4916/>
4. Етнополітична безпека України: політико-правові механізми протидії етнополітичній дезінтеграції держави: наукова записка / Горбатенко В. П. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю. С., Кресіна І. О., Стойко О. М. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 80 с.
5. Залізник Л. Л. Україна між Сходом і Заходом. Про витоки і суть російсько-української війни 2014 р. Київ: Видавець Олег Філюк, 2014. 168 с.
6. Червінка І. Територіальний підхід до врегулювання етнополітичних сепаратистських конфліктів. *Humanitarian vision*. 2015. Vol. 1. Num. 2. С. 79-84.

Кальцева Світлана Іванівна

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології,
Запорізький національний університет*

Мірошниченко Галина Олександрівна

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри соціальної філософії та управління
Запорізький національний університет*

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ ЯК ПРИНЦИП ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.

Світовий досвід переконує, що країна може досягти успіхів у своєму розвитку за умови, що вона має спільну ідеологію, засновану на цінностях, що поділяються більшістю суспільства. Трансформаційні процеси, збройні конфлікти вимагають чітких, теоретично обґрунтованих орієнтирів внутрішньої

і зовнішньої політики, які б відповідали ціннісним орієнтаціям народу України, потребі задоволення загальнонаціональних інтересів.

В умовах наростання нестабільності у світі, глобалізації, світових економічних криз, зростання загроз Україні актуалізується необхідність реалізації принципів консолідації та солідаризму. Державотворча ідеологія, що базується на цих підвалинах, покликана сприяти збереженню цілісності держави, її зміцненню, подоланню будь яких загроз, залученню до державотворчого процесу представників різних соціальних груп, зміцненню внутрішньої консолідації суспільства, становленню політичної нації.

Ідея консолідації абсолютно гармонійна і у контексті сучасних технології миротворення, філософії діалогу та громадської дипломатії, дискусій щодо культури миру та можливостей її формування. Ідея консолідації, в свою чергу, актуалізує проблему толерантності. Саме толерантність розглядається сьогодні як одне із важливих питань, пов'язаних з укріпленням миру та взаєморозуміння в суспільстві.

Трансформаційні процеси в сучасній Україні загострили соціальні відносини, послабили діалог між різними групами, посилили інтолерантні настрої та дії. Можливості реалізації толерантності в українському суспільстві залежать від цілого ряду факторів, серед яких і соціальні, культурні та політичні традиції, рівень загальної культури громадян, їх готовність зрозуміти представників інших соціальних груп, виражена політика правлячої еліти.

Головним завданням української влади й суспільства є консолідація нації, формування її як політичної спільноти. Проекти майбутніх перетворень повинні враховувати детермінуючий вплив існуючих в суспільстві політичних субкультур, що є запорукою ефективності функціонування політичної системи.

Плюралізм субкультур в політичному житті є закономірним. Різні культури, що функціонують в тому чи іншому суспільстві, взаємодіють одна з одною, і варіанти при цьому можуть бути різними, від толерантного співіснування до відкритого конфлікту. Їх боротьба - це джерело розвитку політичної системи та суспільства, а не їх поляризація. Абсолютизація однієї субкультури є основою дестабілізації.

У суспільствах, що перебувають в стані кризи, конфліктів, гібридних війн, можна припустити існування таких субкультур, що носять взаємовиключний характер. За таких умов важливо знайти основу для узгодженого та взаємодоповнюючого співіснування.

Досить часто в реальному житті вдаються до спроб нав'язати певні цінності, ідеї, традиції, дискредитувати «чужі», запровадити «штучну руйнацію» тих елементів культури, які не відповідають інтересам правлячої еліти. При цьому ігнорується той факт, що втручання в життя суспільного організму має певні межі.

Попередити можливу напругу або вирішити вже наявне зіткнення можна тільки шляхом, що втілює в собі цивілізоване мислення, толерантне ставлення до різних форм життя, обговорення таких умов, коли існуючі в суспільстві субкультури взаємодіють, втрачають певною мірою виключність, проявляють взаємні повагу та терпіння.

Процес консолідації української політичної нації передбачає формування толерантності як принципу і норм суспільно-політичного життя. Такий підхід обумовлює необхідність підтримки толерантної взаємодії як на персоніфікованому, та і на інституційному рівнях, відповідну політику владних структур.

Масюк Олег Петрович

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ ПРОТИСТОЯНЬ В УКРАЇНІ ТА ІЗРАЇЛІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Збільшення соціальних протестів у різних країнах світу говорить про посилення спроб з боку національних еліт щодо демонтажу моделі держави загального добробуту як засобу організації суспільного життя. На цьому тлі відбувається загострення старих та виникнення нових збройних конфліктів, які заглиблюють людство у безодню бідності та зубожіння. Україна знаходиться під впливом обох чинників, які згубно впливають на майбутнє держави. У вказаній ситуації надзвичайно корисним є досвід Ізраїлю, який, незважаючи на постійно триваючий конфлікт, забезпечує гідне життя для своїх громадян. Відповідно, порівняння основних засад соціальної політики в Україні та Ізраїлі є актуальною темою для нашої наукової розвідки.

Практичним дослідженням стану соціальної сфери в різних країнах світу займаються міжнародні фахівці, які працюють у рамках програми розвитку ООН [1] та в Трансперенсі Інтернешнл [2]. Метою цієї наукової розвідки є порівняльний аналіз соціальної політики в умовах збройних конфліктів в Україні та Ізраїлі, який дозволить визначити вектори оптимізації життя у нашій країні.

Соціальна політика – це різновид політичної активності, який впроваджується та реалізується суб'єктом суспільних відносин для покращення умов суспільного існування. Збройний конфлікт – це антигуманне явище політичного світу, спрямоване на знищення соціального та людського капіталу супротивника. Поліпшення соціальної політики всупереч збройному протистоянню є складним, але можливим напрямком організації добробуту громадян країни.

Звернемось до порівняння соціальної сфери зазначених країн за індексом людського розвитку, який розраховується фахівцями ООН. У 2019 році Ізраїль отримав 22 ранг, а Україна тільки 88. Наглядною ілюстрацією вказаної різниці є середня тривалість життя на цих територіях (Україна – 72 роки, Ізраїль – 82,8 роки) [1]. Наведені дані переконливо доводять те, що збройне протистояння не є вирішальним чинником для благополуччя громадян країни.

Що впливає на цю різницю? Першим фактором є повага до держави та до кожного її громадянина. Яскравим прикладом національної самоповаги став суд над нацистським злочинцем Адольфом Ейхманом, якого викрали з Аргентини та

судили в Ізраїлі за організацію Голокосту. Продовженням вказаної політичної позиції є звільнення полоненого ізраїльського капрала Гелада Шаліта з рук бойового крила ХАМАС, яке стало святом для країни.

Абсолютна цінність держави та її мешканців робить політику посправжньому соціальною, виразником якої є показник соціальної безпеки. Він розраховується як кількість вбивств на 100 000 осіб (Україна – 6,2, Ізраїль – 1,4). Ця цифра ілюструє загальний обсяг протиправних дій одних громадян по відношенню до інших, який впливає на можливість забезпечення соціальної політики в цих країнах.

Другим фактором є характер фінансування соціальної сфери. Зазначимо, що Україна та Ізраїль витрачають приблизно однаковий відсоток коштів відносно ВВП країни на охорону здоров'я (Україна – 6,2 %, Ізраїль – 7,3%) та на освіту (Україна – 5,0 %, Ізраїль – 5,9%). Проте, відмінність добре видна у витратах коштів відносно ВВП країни на дослідження та розробки (Україна – 0,4 %, Ізраїль – 4,3%) [1]. Відтак, річ не в кількості витрат на соціальну сферу, а у якості використання зароблених грошових коштів та їх спрямованості на розвиток суспільства.

Третім фактором для організації соціальної політики є індекс чутливості до корупції від Transparency International, який відображає фактичне ставлення до справедливості розподілу коштів у суспільстві та визначає гармонійність людських взаємовідносин (чим вище ранг країни, тим менше терпимості її громадян до корупції). У дослідженні сприйняття корупції брали участь 180 країн, де Ізраїль зайняв 34, а Україна лише 120 місце [2]. Ця ситуація говорить про те, що громадяни України звикли до соціальної несправедливості та терпимо ставляться до нерівномірного розподілу матеріальних благ.

Підбиваючи підсумки нашої наукової розвідки зазначимо, що вдалось виділити три фактори соціальної політики, які впливають на кардинальну відмінність положення громадян в Україні та Ізраїлі, на території яких відбуваються збройні протистояння. До них належать: соціальна безпека, організація життєдіяльності та відношення до несправедливості в суспільстві. Вказані фактори можуть слугувати основою для переосмислення та перезапуску соціальної політики в нашій країні.

Список посилань:

1. Human development report 2019. URL: <http://hdr.undp.org/en/2019-report> (дата звернення 17.01.2020).
2. Corruption perception index 2018. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018/results> (дата звернення 17.01.2020).

Пилипенко Яна Сергіївна

*кандидат соціологічних наук,
викладач кафедри соціології,
Запорізький національний університет*

КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ЧИ ГЛОБАЛЬНИЙ?

У процесі свого існування людство постійно зустрічається з різноманітними конфліктами. Проблема виникнення глобальних конфліктів особливо гостро постала у другій половині ХХ століття, що спричинено швидким науково-технічним прогресом та розповсюдженням інформаційних технологій по всьому світу. Воєнний конфлікт, який виник у 2014 р. на Сході України, зумовив потребу у виявленні специфіки регіональних конфліктів та глобальних конфліктів. Для встановлення змісту конфлікту на Сході України, необхідно визначити сутність «регіонального конфлікту» та «глобального конфлікту».

Поняття «регіон» походить від латинського «regio» – країна, область, простір та визначається як «одна з основних ланок соціально-територіальної організації суспільства, яка має історичну визначеність генезису, внутрішню структурну системність, функціональну специфіку» [2, с. 388]. З цього виходить, що під регіоном доцільно розуміти певну територіальну одиницю, яка має специфічні риси (політичні, економічні, історичні, географічні тощо).

О. Трембовецький та О. Лазоренко пропонують під регіональним конфліктом розуміти «конфлікт між двома і більше державами, який стосується обстановки в конкретному регіоні та найчастіше відбувається з прямою або опосередкованою участю великих держав або із залученням воєнно-політичних об'єднань міжнародного характеру» [3, с. 253].

Отже, існують дві основні точки зору на визначення сутності регіонального конфлікту. Згідно першої, регіональний конфлікт – це конфлікт який охоплює декілька адміністративних районів певної країни. Згідно другої точки зору, частіше за все воєнні конфлікти охоплюють визначену географічну область, яка включає ворогуючі держави, з цього виходить, що такі конфлікти також є регіональними, але під регіоном розуміється не регіон певної країни, а регіон світу.

Зважаючи на другу точку зору, регіональний означає не лише регіон усередині країни, а й регіон, який охоплює декілька країн – «регіон світу». Таким чином, конфлікт на Сході України територіально є регіональним, адже він охоплює частину Східного регіону. Проте, вплив та наслідки цього конфлікту відчутні на всій території країни, а його прями й опосередковані учасники виходять за межі країни. Саме тому під час дослідження воєнного конфлікту на Сході України доцільніше вживати поняття «регіональний» у значенні «регіон світу».

В свою чергу, поняття «глобальний» походить від латинського «globus», тобто земний шар та визначається як конфлікт, спричинений взаємозв'язками та

відносинами між глобальними суб'єктами, який характеризується транснаціональними зіткненнями інтересів, думок та принципів. Таким чином, глобальний конфлікт – це форма міждержавних відносин або відносин між головними суб'єктами геополітики й геоeкономіки, що виражається у вигляді політичної чи військової відкритої боротьби та протистояння, виникає на основі суперечності, яка охоплює все або більшу частину людства, унаслідок несумісних, взаємовиключних інтересів, цінностей, потреб, позицій основних глобальних суб'єктів і призводить до перешкодження задоволенню мети, нейтралізації, зміни поглядів однієї зі сторін, компромісу або інтеграції суб'єктів конфлікту.

Визначивши конфлікт на Сході України як регіональний, необхідно брати до уваги, що у зв'язку з втручанням третіх сторін у регіональні конфлікти вони можуть поширюватись та внаслідок цього спричинити нестабільність у світовому співтоваристві. В такій оптиці розгляду, існує ймовірність поширення регіонального конфлікту до глобального масштабу.

Таким чином, ґрунтуючись на теоретичних доробках та емпіричних результатах дослідження «Миротворення в умовах гібридної війни в Україні» [98] можна припустити, що існує ймовірність переходу регіонального конфлікту в глобальний. Отже, стосовно конфлікту на Сході України, на нашу думку, можливі такі сценарії:

1. Підвищення інтенсивності воєнних дій, збільшення простору розгортання конфлікту на Сході України можуть призвести до переходу його в глобальний. У такому разі регіональний конфлікт в Україні виступатиме точкою розпаду глобального конфлікту.

2. Іншим варіантом перетворення регіонального конфлікту на глобальний є сценарій, коли регіональний конфлікт в Україні є одним з багатьох регіональних конфліктів у світі, які є замороженими, проте не вирішеними. Масове розгортання різних регіональних конфліктів, таких як на Сході України, Сирійський конфлікт, війна на Корейському півострові, конфлікт на Шрі-Ланці, Ізраїльсько-Палестинський конфлікт, Лівійський конфлікт тощо, реально уможлиблює розгортання глобального конфлікту.

3. Проте, якщо внаслідок розгортання регіонального конфлікту до масштабу глобального відбудеться об'єднання глобальних акторів з метою протистояння цьому процесу, можливим є зменшення інтенсивності глобальної конфліктогенності та перехід знову до регіональної.

Проте, слід зауважити, що ці сценарії є лише можливими варіантами, вони можуть бути доповнені іншими сценаріями, зважаючи на розвиток воєнного конфлікту на Сході України.

Список посилань:

1. Миротворення в умовах гібридної війни в Україні / за заг. ред. М. А. Лепського. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2017. 172 с.
2. Социологический словарь / отв. ред. Г. В. Осипов, Л. Н. Москвичев. Москва: ИНФРА-М, 2014. 608 с.

3. Трембовецький О. Г., Лазоренко О. В. Аналіз умов виникнення регіональних збройних конфліктів та завдання прикордонного відомства у разі їх виникнення. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки. 2015. № 4. С. 248–261.

Широбокова Ольга Олександрівна

*кандидат філософських наук, доцент
кафедра соціальної філософії та управління ЗНУ*

Єсіна Вероніка Павлівна

аспірантка кафедри соціології ЗНУ

Маловічко Олена Владиславівна

*кандидат філософських наук, доцент
кафедра соціальної філософії та управління ЗНУ*

ІНКЛЮЗИВНА ШКОЛА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сьогодні, в сучасній Україні проходить трансформація системи освіти, модель інклюзивної освіти набуває широкого значення та новий шабель свого розвитку. Спроби формування системи інклюзивної освіти поки не приносять вагомих результатів, що проявляється у постійному розподілі дітей на «нормальну більшість» та «відсталу меншість». В Україні діти з особливими потребами довгий час були ізольовані від своїх однолітків. Інтернати чи індивідуальне навчання дають знання, але відбирають можливість спілкуватися, стають на заваді соціалізації таких учнів.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Так, в українській науці окремі аспекти соціалізації та соціальної адаптації учнівської та студентської молоді висвітлювали О. Дікова-Фаворська (соціологічна концептуалізація освіти), Н. Гордієнко (соціалізація підлітків та молоді з особливими потребами), Г. Бурова (соціологічні аспекти життєвих стратегій), Н. Теплова (державне управління процесом соціалізації), В. Кузьмін (соціальні технології в соціалізації сиріт) тощо.

Нині в Україні відбувається зміщення акцентів соціальної політики держави стосовно інвалідів у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для цих громадян умов для повноцінного життя, у тому числі здобуття освіти [2]. Змінюються стереотипи в розумінні проблем навчання й виховання дітей з особливими потребами, формуються умови для відходу від концентрації уваги

на порушеннях особистості. Провідна ідея сучасних підходів до навчання – орієнтація на ефективне використання збережених функцій, здатних узяти на себе компенсаторно-корекційне навантаження та забезпечити цілеспрямований розвиток психічних процесів, що обумовлюють рівень опанування знань, умінь, навичок і відповідну освіченість дитини, її інтеграцію в суспільство [1].

Освіта виступає одним із найважливіших компонентів розвитку суспільства, тому вона не може стояти осторонь соціальних перетворень, які мають місце в сьогоденному житті. Модернізація освіти в Україні, що спрямована на демократизацію та гуманізацію, зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій, зокрема, в освіті людей з особливими потребами. Інклюзія є однією з основних тенденцій розвитку зазначеного типу освіти в Україні.

Сутністю інклюзивної освіти є право дитини на навчання в загальноосвітній школі, в якій йому повинна забезпечитися необхідна підтримка правильного розвитку і відповідне толерантне ставлення. А оскільки масові школи до цього не пристосовані, потрібно провести реструктуризацію всієї системи шкільної освіти, розширення практики і політики рівних можливостей.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку, членів родин та суспільства в цілому. Як свідчать дослідження, в інклюзивних класах (групах) наголос робиться, в першу чергу, на розвиток сильних якостей та талантів дітей, а не на їхніх фізичних або розумових проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань та вмінь. У більшості випадків дітям просто необхідне доступне викладання, що потребує використання різних методів, які відповідають індивідуальним вимогам, здібностям та особливостям розвитку [3]. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та якості навчання. Діти з особливими потребами стають частиною нашого життя, вони включаються в загальноосвітні школи, оточення, спільноти. До них ставляться як до рівних і як таких, що заслуговують на повагу і сприйняття їх такими, як вони є.

Більшість дітей з особливими потребами в Україні, перебуваючи вдома або в інтернаті, не отримує належної освіти, необхідних знань, умінь, навичок, які забезпечу вали б їм можливість нормальної адаптації до життя в суспільстві, здобуття певної професії, сприяли б саморозвитку, самореалізації, самовдосконаленню особистості в подальшому житті. Отже, такі діти виявляються невідготовленими до життя у звичайному для пересічної людини сенсі. Нині ситуація дещо покращилася, проте слід зазначити, що окреме навчання дітей з особливими потребами і здорових у поточному вигляді має негативні наслідки як для перших, так і для других. У здорових, котрі не мають достатніх контактів із дітьми з особливими потребами, формуються психологічні

бар'єри, негативні установки, які потім зберігаються і в старшому віці. У 14-16 років бар'єр, що роз'єднує підлітка-інваліда та його здорового однолітка, практично нездоланий, а в 7-12 років він майже непомітний і може бути легко знятий.

Інклюзивний підхід до навчання передбачає, що дитина з раннього віку знаходиться в соціумі, вчиться виживати. У дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті. З іншого боку, здорові діти, які навчаються з першого класу з дітьми з особливими потребами, в дорослому віці по-іншому ставляться до людей з обмеженими фізичними можливостями: вже не з жалістю чи презирством, а нарівні, вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.

Освітні програми дають змогу дитині із вадами взаємодіяти зі звичайними дітьми, спостерігати за ними, наслідувати їх. Інакше кажучи, учні з особливими потребами можуть отримувати такий же соціальний досвід, як і їхні здорові товариші. Перебування у класі зі здоровими ровесниками дає дитині з вадами можливість розвивати відповідні її віку комунікативні та соціальні навички. Досвід успішного перебування у спільному освітньому середовищі у ранньому віці є добрим підґрунтям для подальшого освітнього залучення та підвищення кваліфікації протягом усього життя. Діти з особливими потребами можуть брати участь у різноманітних громадських програмах, які допомагають їм опанувати вміння, необхідні для успішного самостійного життя у суспільстві.

Отже діти з особливими потребами, залучені до звичайного життя, стають повноцінними членами соціуму і часто вже не лише не потребують підтримки громади, а й, навпаки, роблять свій внесок у загальну справу. Перебування у звичайних школах дітей із вадами допомагає всім зрозуміти специфічні проблеми таких людей. Крім того, малята, які в ранньому дитинстві ходили до ясел і дитячих садків загального профілю, - самостійніші (чи й зовсім не потребують сторонньої допомоги) і здатні далі навчатися у звичайних школах та інших навчальних закладах. Безперечною перевагою інклюзивної освіти є той факт, що в процесі спільного навчання встановлюються більш тісні взаємини між дітьми різних груп і категорій, що умови масової школи розвивають коло і спрямованість спілкування нетипічної дитини, привчають його до життя в середовищі нормально розвиваються дітей [5].

Соціалізуючі можливості інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі безсумнівні, адже інклюзивна освіта передбачає освіту для всіх в плані пристосування та адаптації до різних потреб та може здійснюватися в межах реальних взаємовідносин коли школярами з особливими освітніми потребами освоюються різноманітні види діяльності, регулюються поведінка, спілкування, здобувається підтримка та дружба з ровесниками, впевненість в своїх можливостях та здібностях, формується світогляд й духовний світ, готовність жити і працювати в мінливому світі.

Навчання в інклюзивних школах допомагає дітям з особливими потребами адаптуватися до типових життєвих ситуацій, позбутися почуття ізольованості,

відчуження, сприяє зникненню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціум, вчить учнівський колектив спілкуватися та працювати разом, формує в них почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а, насамперед, – прийняття та визнання. Отримання такими дітьми якісної загальної та професійної освіти є одним з основних і невід'ємних умов їх ефективної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, успішної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності.

Список посилань:

1. Засенко В., Колупаєва А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина: навчання і виховання.*, 2014. № 3. С. 20 – 29.
2. Заярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту : зб. наук. пр.* Одеса, 2015. Вип. 11. С. 190 – 193.
3. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загально-освітньому навчальному закладі. *Психолог*, 2009. № 10. С.14-18.
4. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб., К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
5. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями. *Соціальна педагогіка / За ред. проф. Капської А.* 3-є вид. перероб. і доп. Київ, 2006. С. 329 - 368.

Велієв Парвіз Тейюб огли

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ЩО ЧЕКАЄ НА УКРАЇНУ В УМОВАХ «ЗМІНИ КУРСУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОРАБЛЯ»?

Кінець ХХ - початок ХХІ століття ознаменувався зміною світового порядку, стався злам біполярної системи, що існував після Другої світової війни. За уявленнями деяких дослідників висувалася ідея про формування однополярної системи на чолі з США [1].

Однак, як показує час, дана ідея «легітимності ліберальної демократії, як системи правління» і як «кінцевий пункт ідеологічної еволюції людства» - виявилась неспроможною, і причин цьому багато. Геополітична трансформація сучасності чітко окреслює нову парадигму існування людства – це поліцентризм, багатополлярність. Нова парадигма світового простору обумовлена декількома факторами, серед них: 1) відбувається згасання європоцентричності; 2) нова поліцентричність йде від прямолінійної домінанти принципу сили. Сьогодні в геополітиці превалюють механізми «м'якої сили»; 3) багатополлярність нової якості пов'язана з феноменом міжнародного права. Сьогодні «сильні ігроки» намагаються попрацювати принципи міжнародного права. З 1945 р. міжнародне право

завжди було «смирительной рубушкой», що сковує наміри тих держав, які намагаються вийти за рамки міжнародного права і диктувати свої умови вирішення світових і регіональних проблем.

Рамки наукової роботи не дають нам можливість детально зупинитись на аналітиці всіх факторів геополітичного дискурсу і визначитись з їх впливом на Україну, але євроінтеграційну аспектальність ми можемо коротко проаналізувати.

Європейський союз служить для країн пострадянського простору прикладом стабільності та процвітання, можливістю активних інтеграційних процесів у світовий економічний, політичний і культурний простір.

Але як показує час ЄС переживає кризу ідентичності, тому що основний мотив організації «концерту держав» (К. Полані), все ж стало не економічне об'єднання, а політичне.

Вчені та аналітики центру Разумкова, ставлять актуальні і гострі питання в зв'язку з подальшим сценарієм євроінтеграції для України. Розглянемо деякі змістовні питання аналітичного звіту, які в черговий раз змушують замислитись про самовизначення нашої країни.

Яким буде майбутнє Європейського Союзу? Яким чином змінюватиметься в перспективі інтеграційне об'єднання? Яким буде його вплив на розвиток світової економіки та яке місце посідатиме у глобальному конкурентному середовищі? Відповіді на ці питання для України є особливо важливими, зважаючи на те, що стратегічний курс, якого тримається країна з 2014р., спрямований на кардинальні соціально-економічні та політичні перетворення, найтіснішим чином пов'язаний з ідеєю євроінтеграції, а Угода про асоціацію України з ЄС стала ключовим механізмом, який визначає напрями та темп українських реформ.

Аналітики акцентують, що в Європі дедалі більш активними та впливовими стають євроскептичні політичні сили, що свідчить про комплексність кризових явищ усередині ЄС та неминучість його істотного переформатування. На зміну політикам - носіям європейської ідеї почали приходити політики - націоналісти та євроскептики. Цей процес («ренесанс націоналізму») охопив більшість країн-членів ЄС, а в окремих з них став відігравати критично важливе значення.

Рішення Великої Британії про вихід з ЄС радикально налаштовані націоналістичні уряди в Польщі та Угорщині, які ризикують відкрито вступати в конфлікт з ЄК, потужні політичні рухи у провідних країнах ЄС (у т.ч. в Німеччині та Франції), які висувають альтернативне бачення майбутнього Європи та ін. – все це не випадкові деталі політичного ландшафту, а прояви тих тектонічних сил, які діють у надрах європейської спільноти та готують «зміну курсу європейського корабля». Ці сили отримують величезну соціоенергетичну підтримку Президента США Д.Трампа, який став головним ініціатором розвитку економічного націоналізму в сучасному світі» [2, с.7].

Звідси постають питання: А що чекає на Україну в умовах «зміни курсу європейського корабля». І не погодитись з авторами аналітичного опусу не можливо, можливо тільки констатувати їх змістовні думки: «Але, на жаль,

поглиблене вивчення цих проблем в Україні відбувається досить мляво та невиразно. Формальна та нерідко беззмістовна проєвропейська риторика стала не просто модним трендом, а навіть продукує своєрідні ідеологічно вмотивовані табу на будь-яку серйозну критику того, що відбувається в ЄС. І це небезпечно, адже не дозволяє бачити проблеми та перешкоди на шляху розвитку країни, а отже своєчасно вживати необхідних політичних заходів» [2, с. 4].

Список посилань:

1. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Френсис Фукуяма; пер. с англ. М. Б. Левина. – М.: АСТ: Ермак, 2005. – 588 с.
2. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В.Сіденко (керівник проекту) та ін. – Київ: Заповіт, 2018. – 214с. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_pereformatuvannia_ievropeiskoi_int_ehratsii.pdf (дата звернення 03.02.20 р.)

Іванченко Ольга Олександрівна

*аспірантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ЗЕМСЬКІ СОЦІАЛЬНООРІЄНТОВАНІ ПРАКТИКИ ТА ЛАКУНИ РЕФОРМ ВІТЧИЗНЯНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання побудови вертикалі влади, організації ефективного управління як на рівні держави, так і на рівні певного регіону, актуальні в Україні в різні періоди історичного шляху та в сьогоденні.

Не став виключенням і процес реформи місцевого самоврядування. В нашій державі відбувається процес децентралізації – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування [1; 111].

Досвід побудови вертикалі влади та взаємодії місцевого самоврядування на прикладі земських практик може бути врахований і використаний при реалізації положень Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні – проведенні структурних реформ, що дасть змогу досягти стійкого економічного ефекту за умови гармонізації пріоритетів і етапів реформ із реформою місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях [2].

У 2018 році було завершено перший етап реформи, що тривав чотири роки. 23 січня 2019 року Кабінет Міністрів України ініціював перехід до нового етапу реформи децентралізації, який передбачає закріплення вже набутих успіхів і формування спроможних громад, зміну територіального устрою на рівні районів та громад, чітке розмежування повноважень та функцій контролю різних рівнів управління, а також розвиток форм місцевої демократії [3].

На другому етапі повноваження з надання соціальних послуг населенню передають з центрального рівня на місцевий, тобто – об'єднаним територіальним громадам. З 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги». Отже, змінився розподіл повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлено систему соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування, організації та фінансування соціальних послуг.

Повноваження у сфері соціальних послуг передають громадам - максимально близько до отримувачів цих послуг. Такі повноваження визначаються новою редакцією Закону як власні повноваження громад. Щоб реалізувати їх, в громаді мають створити відповідний структурний підрозділ. Кожна громада буде зобов'язана надавати базові соціальні послуги [4].

Отже, процес децентралізації має місце в новітньої історії України, але його витoki в історії державності України можемо віднайти в період ліберальних реформ 1860-70-х рр.

У другій половині ХІХ ст. в Російській імперії накопичилося багато проблем, які вимагали негайного вирішення, але старий управлінський державний механізм на фоні народження нових буржуазних відносин не міг впоратися з ними. Необхідність реформування місцевого самоврядування в Російській імперії обговорювалася в урядових колах ще на початку ХІХ століття. Окремі спроби в цьому напрямку робилися урядами Олександра І та Миколи І. Однак лише на початку 60-х років у Росії розпочалася реформа старого механізму місцевого самоврядування. Проекти всестанового самоврядування готувалися комісією Міністерства внутрішніх справ [5, с. 80]. Робота комісії завершилася 1 січня 1864 року, коли Положення про губернські та повітові земські установи набуло сили закону.

Новостворені установи дістали назву земств. У свою чергу, земствами в той час називалася вся та кількість осіб кожного повіту, якій законом надавалося право обирати зі свого середовища земських гласних для обговорення і вирішення справ кожного повіту чи губернії, а також керувати ними. Гласні, в свою чергу, створювали земські установи – органи місцевого самоврядування [6, с.14]. Вони запроваджувалися в Україні поетапно. Так, у квітні 1865 р. земські установи почали виникати в Херсонській губернії, у вересні - в Полтавській, Чернігівській, у жовтні - в Харківській, у вересні 1866 р. - в Катеринославській, а у жовтні - в Таврійській губерніях [7, с.56].

Формування земського самоврядування перепліталася з питанням про компетенцію місцевих органів управління. У Положенні 1864 р. вказувалося, що земські установи є органами громадськості. При їх запровадженні уряд дотримувався думки, що нібито «самоврядування не є організацією державного

управління, а є лише відмовою держави від завідування далекими для неї місцевими господарськими справами на користь вищевказаних органів» [8, с.149]. Земствам надавалося право діяти в колі цих справ самостійно, проте заборонялося втручатися у справи, що належали до сфери дій урядових, станових та громадських установ. А оскільки точно розмежувати дії зазначених органів та виокремити справи місцевого господарства із справ адміністративних було неможливо, то коло дій земства значною мірою переплелось зі сферою діяльності влади та установ, у справи яких йому було заборонено втручатися. За таких умов виникали численні непорозуміння між земствами та адміністрацією, і цьому сприяла невизначеність закону. Це пояснювалось тим, що уряд не вважав за можливе повністю підпорядкувати всі важливі галузі народного життя громадським закладам.

Продовольча справа юридично зосереджувалася в руках губернаторів і централізувалася в господарському департаменті Міністерства внутрішніх справ; охорона здоров'я – перебувала в компетенції губернаторів і губернського правління в особі підлеглого губернаторові медичного інспектора; народна освіта переходила у відання губернським та повітовим училищним радам, в яких земствам було надано невелику кількість голосів.

У компетенцію земств входило вирішення питань місцевого управління, вони наділялися правом видавати обов'язкові для населення постанови, обкладати податком. Але для ефективного здійснення таких повноважень потрібно було мати владу. Авторитет влади належав державним структурам, насамперед поліції. Незважаючи на те, що поліція фінансувалася із земських асигнувань, вона не підпорядковувалася земствам, а ті, в свою чергу, могли застосовувати засоби примусу тільки через поліцію, за якою залишалось вирішення питання про їх доцільність.

Земське самоврядування, всупереч усім нечітким та юридично необґрунтованим умовам, створило народну школу, народну медицину, зосереджувало в своїх руках і управління місцевими дорогами та загальним опікуванням тощо [9, с. 134]. Вже на 1917 р. налічувалося 25 напрямків їх практичної діяльності: організація народної освіти, охорони народного здоров'я, соціальної допомоги; розвиток агрокультури, торгівлі, промисловості; будівництво й ремонт шляхів і мостів; протипожежна служба; продовольчі запаси; місцеве поштове обслуговування тощо. Про те, настільки широким був обсяг покладених на земство задач, говорить факт прийняття в 1866 р. Катеринославською губернською земською управою 12486 справ. Серед них справи з палати державного майна, губернської продовольчої комісії, губернської будівельної й дорожньої комісії, особової, щодо земських повинностей, присутствія, казенної палати, приказу громадської опіки, ради губернської лікарні. [10, с. 46]

Постає запитання яким чином діяльність земств давала значні результати в зазначених умовах? На нашу думку, успішна діяльність земств пояснювалася насамперед його безумовно справжнім самоврядуванням. Незважаючи на обмеження уряду й проблеми у взаємостосунках з адміністрацією, і губернські, і повітові земства самі формували свої керівні установи, самі визначали напрями

діяльності, підбирали та навчали спеціалістів, тощо. Принципи самоврядування в їхньому житті проявлялися досить повно та послідовно, наскільки це було можливим в умовах того часу, було знайдене вдале поєднання форми і прагнення, близьких до місцевих традицій, які давно накопичувалися в суспільстві – брати активну участь у громадській діяльності.

Список посилань:

1. Державне управління та державна служба: словник-довідник / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана; уклад. О. Ю. Оболенський. - К. : КНЕУ, 2005. - 480 с.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333 р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8>].
3. Другий етап децентралізації в Україні 2019-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/about>.
4. Закон України «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
5. Русов А. А. Краткая Энциклопедия Земского Дела в его историческом развитии. – К.: Издание «Кружка студентов Киева» Киевского Коммерческого Института, 1914. – 119 с.
6. Брод А. Д. К пятидесятилетию земских учреждений 1864-1914 гг. // Казанская газета. - 1914. – 34 с.
7. Моргун О. Українські діячі в земствах // Український історик. – 1969. – № 1-3. – С. 56-68.
8. Грибовский В.М. Государственное устройство и управление Российской империей. – Одесса: Техник, 1912. – 258 с.
9. Свешников М.И. Основы и пределы самоуправления. – СПб., 1892. – 296 с.
10. Лохматова А. Катеринославське земство. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1999. – 197 с.

Сосуновський Володимир Сергійович

*аспірант кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ: ЛОГІКА СУЧАСНИХ ЗМІН

Суттєвими характеристиками територіальної громади є: - статус адміністративно-територіальної одиниці і первинного суб'єкту місцевого самоврядування, що має певну сукупність інститутів і форм його здійснення; - майнова ознака (власність на матеріально-фінансові активи громади); - наявність єдиного адміністративного центру; - територія, жителі (громадяни, іноземці, особи без громадянства, які мешкають на території громади). Іноді дається характеристика територіальної громади як спільноти, жителі якої об'єднані

постійним проживанням у межах села, селища, міста. Виходячи із зростання мобільності сучасної людини (трудової, освітньої, сервісної, дозвілєвої тощо) тлумачення терміну «постійне проживання» вже не є однозначним. Слушним є підкреслення того факту, що мешканці територіальної громади об'єднані певною системою і спрямованістю господарською діяльністю, інтересами, цілями щодо задоволення побутових потреб, якістю природного середовища та культурного ландшафту проживання, організацією дозвілля, медичним, освітнім, транспортним облаштуванням, організацією зв'язку та спілкування, збереженням традицій та зростанням значущості і економіко-правового потенціалу в політико-територіальній організації суспільства. Територіальна громада як соціальний організм функціонує і завдяки такому чиннику як самоідентифікація її мешканців як членів цієї спільноти і готовності особи в разі необхідності підпорядковувати свої інтереси інтересам громади. В цьому випадку мешканець територіальної громади розуміє, що в реалізації місцевих інтересів реалізується його індивідуальний інтерес, побажання і це сприятиме реалізації місцевих інтересів та розвитку громади. Виникнення, функціонування та розвиток територіальної громади в країні обумовлено адміністративно-територіальним устроєм країни, що визначається Конституцією. І доки не буде змін щодо цього питання в Основному Законі України, можна говорити тільки про перспективи змін в цій сфері облаштування української держави.

Перший етап реформування територіальних громад в Україні здійснювався з 2015 по 2018 роки відповідно до *Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади*. Логіка змін відбивала спрямованість на децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. В основу такого реформування закладено положення *Європейської хартії місцевого самоврядування* та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері. *Другий етап* реформування (2019-2021 рр.) обумовлений уповільненням темпів створення об'єднаних територіально громад і тому з 2019 року здійснено перехід на адміністративне рішення про об'єднання громад. Полегшено процедуру створення об'єднаних громад, зокрема, спрощено механізм затвердження перспективних планів формування територій громад шляхом виключення стадії їх схвалення відповідними обласними радами. Запроваджено інститут старост ОТГ, які представляють інтереси сільських мешканців в раді громади. Але гальмує процес створення ОТГ правова невизначеність засад щодо нового адміністративно-територіального устрою України, а також амбіції деяких лідерів місцевих громад та їх супротив інноваціям. Так, в 75 з 490 районів не створено жодної ОТГ, що робить проблемними наступні місцеві вибори [1]. Тому сільські ради, які до цих пір не визначилися зі створенням ОТГ, або хочуть обійти цей процес і залишитися самостійною адміністративною одиницею, планується примусово об'єднати відповідно до перспективних планів розвитку регіонів. Такі зміни сприятимуть прискоренню реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг та в інших секторах та формуванню спроможних громад, змін територіального устрою на рівні районів

та громад. Станом на лютий 2020 року в Україні вже було створено 1029 територіальних громад, в яких проживало 11,7 млн. людей. Планується на кінець 2020 року створити 1410 громад, на відміну від 12 000 громад в 2015 році, і внесення змін до Конституції щодо децентралізації, які необхідні для подальшого просування реформи територіальних громад та її завершення [1]. Найбільш важливим в цьому аспекті є прийняття закону *Про засади адміністративно-територіального устрою України* та ряду інших законів, а також оновлення законів про місцеві вибори, про місцеве самоврядування, про місцеві державні адміністрації тощо. Це дозволить провести чергові місцеві вибори восени 2020 року на новій територіальній основі районів та громад.

Отже можна стверджувати наступне. Територіальна громада супроводжує розвиток суспільства значний період історії людства. В Україні відбувається переформатування соціальної реальності та адміністративно-територіального устрою, що відбивається в нових орієнтирах щодо функціонування територіальних громад, які в залежності від кількісних та якісних показників утворюються на основі таких населених пунктів як село, селище, місто. Добровільно об'єднання громад в процесі проведення змін змінилося на добровільно-примусове утворення територіальних громад відповідно вже до перспективних планів формування територій громад. Передбачається завершити створення ОТГ правового супроводу до місцевих виборів восени 2020 року, що стикається зі світоглядним зіткненням різних соціальних суб'єктів та інерцією певних кіл українського суспільства.

Список посилань:

1. Про стан підготовки та затвердження перспективних планів формування територій громад областей. URL : <http://www.minregion.gov.ua/press/news/reforma-detsentralizatsiyi-zavershitsya-v-2020-rotsi-provedennyam-voseni-mistsevih-viboriv-na-noviy-teritorialniy-osnovi-gromad>.

Зюмкіна Наталя Геннадіївна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ЖИТЛОВІ СУБСИДІЇ ЯК СКЛАДОВА ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Актуальність теми полягає в тому, що до початку XXI століття демографічна ситуація в корені змінилася: вікова структура населення більшості країн світу, у тому числі і Україні, нагадує вже не стільки піраміду, скільки колону, що характеризується малою чисельністю дітей, осіб молодого і зрілого віку і високою чисельністю осіб старших вікових груп.

Відповідно, проблеми осіб похилого віку в даний час знаходяться в центрі уваги багатьох соціальних інститутів, соціальних і дослідницьких програм, спрямованих на забезпечення прийняттого рівня життя людей похилого віку. Одним із заходів реалізації цього є субсидії.

Дослідження одержання житлових субсидій людьми похилого віку обумовлено такими обставинами як економічна криза в країні; стрімке зниження рівня життя населення; зубожіння людей похилого віку; зростання тарифів на житлово-комунальні послуги; необхідність виявлення літніх людей, ідентифікації їхніх проблем і вживанні найбільш ефективних засобів щодо їх усунення.

Слід зазначити, що до проблеми старості і її визначення, вчені і практики підходили і підходять з різних точок зору – біологічної, фізіологічної, психологічної, функціональної, хронологічної, соціологічної та ін. А звідси і специфіка вирішення проблем суспільного і соціального стану, ролі і місця в родині, в організації соціального забезпечення й обслуговування, соціальної реабілітації, соціального піклування над людьми похилого віку. Процес старіння окремих груп населення й індивідів відбувається далеко неоднаково [4, 115].

Тому для того, щоб успішно працювати з людьми похилого віку, потрібно знати їхнє соціально-економічне положення, особливості характеру, матеріальні і духовні потреби, стан здоров'я, бути добре обізнаним про досягнення науки і практики в цьому напрямку. Зміна соціального статусу людини в старості, як показує практика, насамперед, негативно позначається на її моральному і матеріальному становищі, негативно впливає на психічний стан, знижує його опірність до захворювань і адаптацію до змін навколишнього середовища.

Люди похилого віку – це найбільш соціально вразлива частина населення. Їхній дохід звичайно значно нижче середнього, а потреби, особливо в медичному обслуговуванні, дієтичному харчуванні, значно вище. Дуже часто люди похилого віку живуть окремо від родин, і тому їм буває не під силу справитися зі своїми нездужаннями і самотністю. І якщо раніше основна відповідальність за літніх людей лежала на родині, то зараз її все частіше беруть на себе державні і місцеві органи, установи соціального захисту населення [1, 51].

В Україні громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року [2].

Важливою умовою функціонування публічно-управлінського забезпечення осіб похилого віку, яка ґрунтується на засадах гуманізму та солідарності поколінь, є організаційно-управлінський механізм, за допомогою якого реалізуються управлінські рішення щодо життєзабезпечення старшої вікової групи. За часи незалежності в Україні на всіх рівнях управління було сформовано систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які зобов'язані вирішувати життєво-нагальні проблеми громадян, які зазнали соціального ризику, зокрема, осіб похилого віку.

Серед організаційних механізмів життєзабезпечення осіб похилого віку, важлива роль належить Управлінням праці та соціального захисту населення районних в місті та міських рад, на які покладено апаратні організаційно-правові та наглядові повноваження щодо реалізації державної політики у галузі соціально-вразливих громадян, які потребують допомоги та підтримки з боку держави [5, 55].

Публічно-управлінське забезпечення людей похилого віку в Україні здійснюється шляхом пенсійного забезпечення, надання соціальної допомоги у грошовому та натуральному вигляді та соціальних послуг, включаючи соціальне обслуговування вдома та в стаціонарних закладах. При цьому державні програми житлових субсидій та пільг, хоча і мають універсальний характер, також охоплюють переважно осіб похилого віку.

Субсидія є видом адресної безготівкової або готівкової державної допомоги, який надається громадянам для відшкодування витрат на оплату за користування житлом або його утримання та комунальних послуг (водопостачання, тепlopостачання, газопостачання, водовідведення, електроенергія, вивезення побутових відходів), а також на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, за наявності різниці між розміром плати за житлово-комунальні послуги і розміром обов'язкового відсотка платежу.

Призначення житлових субсидій та контроль за їх цільовим використанням здійснюються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення. У територіальних громадах (в тому числі об'єднаних), у виконавчих органах яких відсутні структурні підрозділи з питань соціального захисту населення, прийняття заяв громадян з необхідними документами для призначення житлових субсидій та передачу їх відповідним структурним підрозділам з питань соціального захисту населення безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг чи їх фронт-офіси здійснюють уповноважені особи, які визначаються виконавчими органами сільських, селищних, міських рад. Інформація про призначені житлові субсидії вноситься структурним підрозділом з питань соціального захисту населення до Єдиного державного реєстру отримувачів житлових субсидій [3].

Житлові субсидії є однією із форм публічно-управлінського забезпечення людей похилого віку, яка полягає в наданні державою адресної фінансової допомоги на сплату житлово-комунальних послуг. Субсидії є безповоротними та не тягнуть за собою зміну форми власності житла.

Таким чином, старіння населення України та його наслідки вимагають комплексу реформ політики держави щодо змін на ринках праці та капіталу, сферах охорони здоров'я та освіти, міграції та системи соціального захисту. Фактор старіння населення має бути врахований в усіх сферах державної політики, насамперед соціального захисту, ринку праці, охорони здоров'я, освіти, умов праці тощо. Важливо, щоб в результаті прийняття управлінських рішень акцент робився на стимулюванні трудової мотивації, заходах зі збереження здоров'я, підвищенні рівня кваліфікації, яка б відповідала вимогам ринку.

Список посилань:

1. Краснова О. В., Лидере А.Г. Социальная психология старения: Уч. пособие для студентов высш. уч.заведений. М: Изд.центр «Академия», 2002. 288 с.

2. Про загальнообов'язкове державну пенсійне страхування : Закон України №1058-IV від 9 липня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. (дата звернення: 27.02.2020).
3. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива : Постанова Кабінету Міністрів України № 848 від 21 жовтня 1995 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF>. (дата звернення: 27.02.2020).
4. Психология социальной работы / О. Н. Александрова, О. Н. Боголюбова, Н. Л. Васильева и др.; Под общей ред. М. А. Гулиной. СПб.: Питер, 2002. –352 с.
5. Соціальний захист населення України : монографія / авт.кол.: І. Ф. Гнибіденко, М. В. Кравченко, О. Ф. Новікова та ін.; за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К. : НАДУ, 2009. 184 с.

Штефан Анна Костянтинівна

*магістрантка кафедри соціальної філософії та управління,
Запорізький національний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Професійна адаптація вважається однією з частин професійної орієнтації, яка, в свою чергу складається з таких частин: консультування, інформування та професійний відбір.

Сутність консультування полягає в тому, щоб допомогти людині оцінити рівень своїх можливостей та порівняти їх з відповідними професіями.

Інформування на своїй меті має забезпечення доведення інформації про вакантні посади в різні навчальні заклади, сайти пошуку роботи та інші.

Професійний відбір ґрунтується на перевірці професійної придатності людини до тої професійної діяльності, якої вона бажає займатись.

Професійна адаптація є частиною трудової адаптації і сутність її полягає в ознайомленні з певною роботою й набутті професійної майстерності.

Успіх адаптації залежить від самого працівника, середовища в якому він перебуває, від характеру виробництва. Якщо нинішнє середовище набагато відрізняється від попереднього місця роботи, тим складніше і важче проходить процес адаптації.

Процес адаптації характеризується відрізком тривалості, який має початок та кінець. З точки зору організації, виділяють декілька періодів адаптації.

Першим виступає період знайомства тривалістю один місяць. За цей період працівник демонструє свої можливості, витримку та бажання.

Другий період – оцінюючий, тривалість якого може доходити до одного року, коли працівник досягає з колективом певної сумісності.

Третім періодом виступає поступова включеність в організацію. Особливу роль в продуктивній адаптації нових працівників відіграє керівник, він

проводить розмову з працівниками, щоб вони зустріли нового співробітника у сприятливій атмосфері, керівник призначає супервізора, який вивчає стан матеріальних умов праці нового співробітника. Для подальшої сприятливої адаптації бажано, щоб керівник робив щоденні зустрічі з новим працівником, цікавився його труднощами та успіхами. Таким чином це дозволить керівнику дізнатися про слабкі та сильні сторони нового співробітника, його взаємовідносини в колективі.

Крім адаптації людини до роботи, існує й адаптація роботи до людини. Це передбачає регулювання і тривалість робочого часу, побудову структури організації, розподілу функцій та завдань з урахуванням особливостей характеру працівників які там працюють.

Велика кількість людей в перші робочі дні більше всього хвилюються та бояться що вони не справляться з новою роботою, покажуть свою некомпетентність, не знайдуть спільну мову з колегами і керівником та, таким чином, втратять перспективу просування по кар'єрним сходинкам або взагалі роботу. Тому перші завдання для нового працівника мають бути не дуже складними але і не дуже простими, щоб він зміг адаптуватись та одержати задоволення при виконанні цих завдань.

Новому співробітнику на початковому етапі важливо розуміти розподіл сил, психологічний клімат у колективі, цілі колег і керівників, не брати участь у конфліктах, дотримуватись субординації, більше ставити запитань і уточнювати, виконувати свою роботу своєчасно і кваліфіковано. Для спеціаліста який щойно прийшов на роботу, період адаптації може бути ускладненим, якщо керівник не досить компетентний, який замість допомоги, намагається знаходити різні перешкоди для працівника. Важлива роль покладається на керівника, саме він допомагає у своєрідній соціалізації молодого працівника. Молодому працівнику важливо знати, хто із ним проведе першу бесіду – виконавець чи керівник. Від цього залежить вплив який буде збільшуватись із посадовим становищем.

Перша бесіда запам'ятовується новому співробітнику на все життя, він дізнається про професію, історію, підрозділ в якому він буде працювати.

Найбільш складною є соціально – психологічна адаптація керівників, через невідповідність його рівня з рівнем підлеглих. Якщо керівник не знайде спільну мову з підлеглими, вони не зможуть прийняти його вимог.

Процес ускладняється також коли попередній керівник залишається в колективі, але на більш високому рівні. З новими співробітниками на початку не завжди можна знайти спільну мову, тому, керівникові потрібно деякий час для вивчення колективу

Підлеглим теж потрібен час для знайомства з новим керівником, дізнатися про його людські якості, чи вийде з ним спрацюватись, яким чином він одержав посаду керівника, яка в нього стратегія дій.

В літературі виділяють декілька стратегій, які керівник може вибрати для себе:

- очікувана. Суть стратегії полягає в поступовому вивченні ситуації, проблем з якими зіштовхується організація, особливості роботи попереднього керівника. Детально вивчає стан роботи організації і тільки потім починає діяти;
- критична. Оцінка дій попередника у негативному ключі, а колективу як нездібних, бажання все відразу привести до норми. Це призводить до повного провалу;
- традиційна. Передбачає дії за правилами, які встановлював для себе попередній керівник;
- раціональна. Вибір певного напрямку дій з метою вирішення основних проблем, які призводять до покращення в організації. Така стратегія може принести успіх новому керівнику та показати його вміння [10, с. 34–35].

Процес раціональної стратегії потрібно постійно впроваджувати та вчити своїх підлеглих працювати по-новому, ставити їм конкретні цілі, не розгублюватись в складних умовах.

Також, слід пам'ятати, що підлеглі та керівники різних рівнів мають свої інтереси, тому зміни, які проводяться, повинні бути не досить різкими, не створювати небезпек для роботи інших підрозділів.

Виникають складності адаптації, коли члени колективу порівнюють нового керівника з попереднім, стилі їх керівництва. Якщо попередній був для колективу значною ланкою, то адаптація буде відбуватися складно.

Якщо новий керівник довгий час перебував у тіні свого попередника, для нього буде легко засвоїти нові обов'язки. Новий керівник буде досягати успіху тільки тоді, коли він буде спиратися на ключові фігури та внутрішні взаємовідносини.

Процес адаптації часто супроводжується стресом. Стрес – це нервовий стан людини, котрий виникає в результаті невідповідності між реальними діями та очікуваними. Така різниця може викликати неприємні відчуття і може спричинити нервово – психічний зрив [38, с. 204].

Процес адаптації проходить в чотири етапи:

- оцінка підготовленості нового працівника необхідна для розробки програми адаптації;
- орієнтація на місці, знайомство працівника зі своїми вимогами та обов'язками, які до нього ставлять. До цієї роботи залучаються служба управління персоналом і керівник;
- безпосередня адаптація, полягає в пристосуванні працівника до нового статусу і обумовлюється його включенням в стосунки з колегами. Цей елемент є ключовим, від нього залежить як новий співробітник буде прийнятий на новому місці. Важливо в цьому етапі надавати максимальну психологічну підтримку, регулярно оцінювати його діяльність на новому робочому місці і проводити з ним бесіди;
- повне включення в роботу. Цим етапом завершується адаптація нового працівника, він поступово долає особисті і виробничі проблеми та поступово переходить до стабільної роботи.

Якщо адаптація в організації добре врегульована, то період адаптації і витрати на неї значно скорочуються в кілька разів і приносять вигоду як

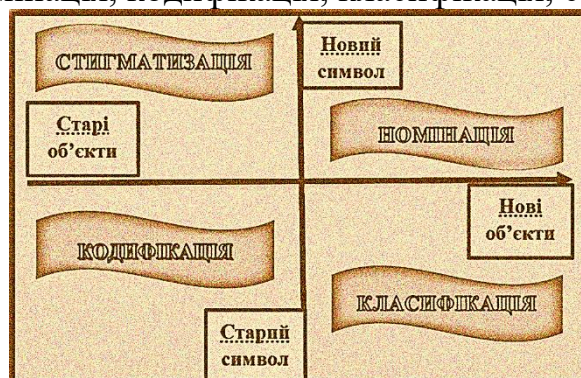
працівнику так і організації. Працівник зацікавлений в тому, щоб адаптація пройшла якомога швидше, оскільки вона несе не тільки моральні втрати які пов'язані зі страхом зазнати на новій роботі невдачі або втратити її взагалі, але й матеріальні, пов'язані з меншою заробітною платою під час адаптації.

Юрчик Тетяна Геннадіївна

*студентка 2 курсу соціологічного факультету,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ОСНОВНІ СИМВОЛІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ УГРУПУВАННЯ «АЗОВ» У СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У соціології явище ідеології інтерпретується неоднозначно: *К. Маркс* порівнює ідеологію з «ілюзією» та «переверненням», чим стверджує, що ідеологія не відтворює образ точно; *Ф. Енгельс* говорить про «хибну свідомість» щодо ідеології, чим підкреслює її «неправильність»; *К. Мангейм* вважає, що загально-тотальна ідеологія містить істину, що не можна сказати про частково-партикулярну, але ця точка зору викликає деякі сумніви, бо у розумінні вченого істина є загальною сприйнятністю; *Л. Альтюссер* наголошує, що ідеологія – це не тільки система ідей, а ще й практична діяльність та **поступки**. *Проте практично кожний соціолог вважає, що треба інтерпретувати ідеологію як інструмент правлячого класу та як специфічну свідомість*. Символічні інструменти – алгоритми, якими керуються для впливу на об'єкти\явища шляхом трансформації символічного змісту, а також поповнення символічного капіталу (*основні*: номінація, кодифікація, класифікація, стигматизація).

В контексті розуміння ідеології угруповання «Азов»¹ ми будемо відповідати на питання *специфіки її існування у структурі організації*, а не вирішувати, *яка ідеологія їм притаманна*. Ми розглядаємо «Азов» як **суспільну**

¹ У зламні періоди в історії будь-яких країн постає питання про доцільність збереження чи перетворення **діючого соціального порядку**. Остання зазначена альтернатива може бути інтерпретована, як **радикалізм**. Його можна умовно розділити на *легальний* та *нелегальний*. Взагалі, радикалізм – це прихильність до кардинальних поглядів та курс на радикальні перетворення, зміни, що направлені на розпад існуючої системи. Ці перетворення стосуються не тільки політичного простору, проте і, звісно, суспільного [1]. Угруповання «Азов» називає себе правими радикалами [2]. Так, члени угруповання «Азов» зазначають, що вони праві радикали [3]. До речі, **правий радикалізм** у соціології – це місткий та неоднозначний термін, що найчастіше називають політико-ідеологічною течією, у основу якої покладено постулат про те, що існує умовно 2 групи у суспільстві, де чітко простежується перевага однієї соціальної групи та неповноцінність інших (основне твердження, проте не вичерпне) [31].

реакцію на політичні та соціальні процеси в Україні, а не як суто військових активістів. Тож, передумовою для формування угруповань такого типу були соціально-економічні проблеми; з найбільш значущих можна виділити: **різке економічне падіння, крах загальної ідеологічно-нормативної бази, гостра майнова нерівність**. «Азов» формувався за підтримки ідейних натхненників харківської організації А. Білецького (від 2006 р.), являючи собою продовження організації «**Патріот України**» [6]. Ідеї, що зазначалися в рамках «Патріоту України», унаслідувалися «Азовом», бо їх тодішні лідери та головний кістяк просто перейшли до нової структури. 5 травня 2014 року батальйон «Азов» нарекли однією із структур патрульної служби міліції особливого призначення [7], а у листопаді увійшли до складу Національної гвардії України [8].

У соціологічному осмисленні цей акт можна розглядати, як акт **легітимації**, що є символічним процесом в полі ідеологій. Легітимація є і результатом, і умовою, і основою застосування символічних інструментів, бо відкриває доступ до останніх, а також дає більше можливостей їх ефективного використання [9]. Тобто «Азов» легітимізували, і з даного моменту почався процес офіційної об'єктивації їх символічного капіталу у вигляді нових військових звань, таких, як **рекрут, сержант, старший сержант**. У цей час «Азов» став **репресивним державним апаратом**. «Азов» має **військову школу імені полковника Євгена Коновальця** [10], яка займається підготовкою кадрів для угруповання. Це означає, що «Азов» є уособленням **держави**, а завдяки цьому можна стверджувати, що існування школи підтверджує факт того, що Азовський рух являє собою ще й **ідеологічний апарат держави**.

Азовський рух можна розглядати: як **військових силовиків**, які є уособленням держави (**армія, репресивний державний апарат**), а також як **невійськову структуру** (**школа, ідеологічний апарат держави**). За Л. Альтюссером, школа є ідеологічним апаратом держави, який «розпоряджається» ідеологією. Цю тезу підтверджує і А. Грамші, який говорить, що школа – це місце, яке ефективно охоплює множину індивідів, і робить її успішним осередком розповсюдження ідеології [11, с. 20]. У школі прививаються норми капіталістичного характеру **розділення праці**. Школа виконує функцію **відтворення підпорядкування правлячій ідеології** [12]. Рекрутів (ті, що прийшли у військову школу) «навчають» підпорядкуванню, властивому для структури. Сержанти забирають у рекрутів телефони, записки, щоденники ті інші власні речі на використання яких сержанти у цій системі ієрархії мають право. У школі привчають до дисципліни, де якщо рекрут у чомусь потенційно винен, то «старший» має право без додаткового розслідування покарати його. Сержанти вчать рекрутів тому, що останні не можуть говорити сержантам нічого, крім: «Так, є, сержант!» та «Ні, сержант!» [10].

Сержанти привчають рекрутів до ритуалу прочитання декалогу українського націоналіста. Під час проходження рекрутами навчання у військовій школі, їм заявляють, що віднині вони рекрути, і в них немає імені, а є тільки номер, який видають сержанти [10]. Цей акт можна розглядати, як типову дію, бо незадекларованим залишається значення, яке закладається у процес роздачі номерків, в цьому разі, номер являє собою лише знак.

Назва *«рекрут»* говорить про **тимчасовість** (ситуативність номінації) посади: особа може продовжити свій шлях у складі угруповання, а може і ні. Особа, яка приходить у школу навчатися є новим об'єктом. Крім того, наповнення значенням нового об'єкту (рекрута) відбувається з використанням нового символу. Рекрутам присуджують **номерки**, які самі по собі символом не є, проте значення, яке закладається у процесі їх роздачі може полягати у наступному. По-перше, з метою *«стерти» попередній етап життя*, по-друге, **позбавити людину такої цінності, як ім'я**, яке було його ідентифікаційною категорією², по-третє, задекларувати той факт, що **в системі вони є новими**. Тобто символ є нефіксованим і ми можемо говорити про новизну символу до об'єкту (*рекруту*). Але даний приклад є цікавим, бо акт можна розглядати і як **класифікацію**: рекрут по відношенню до «Азову» є новим, проте символ **молодого боржнику воїнської державної служби** є старим, бо у системі рекрутства взагалі таке значення є невід'ємним. Якщо боєць залишиться у «Азові», то він, вже як старий об'єкт (*вже був номінований*) отримує новий символ, більш «стійкий» – **псевдонім** [10]. Так, псевдонім є знаком, але якщо його присуджують з метою **підкреслення успішного проходження ініціації людини у нове життя**, то це вже символ. **Номінацію** можна зафіксувати, коли нове явище **війни на Донбасі** наділяється новим символом **визвольної битви за незалежність та честь країни** [10], **боротьби за гідність держави**, який теж носить ситуативний характер (*боротьба за визволення повинна колись закінчитися*). Алгоритм стигматизації відтворюється у фразі: **грузинські добровольці є найкращими, і завжди такими були** [2] (*символ є оціночним*). Так, всі грузинські добровольці у структурі «Азову», як старий об'єкт (*«Азов» не раз апелюють до характеристик грузинських добровольців*), масово підлягають приліченню до категорії найкращих (*символ*), що теж є старим символом, бо їм наділяють майже кожного грузинського бійця (об'єкт вже знайомий з цим значенням).

Таким чином, на прикладі угруповання «Азов» ми з'ясували, що за допомогою розглянутої низки символічних інструментів вони ідеологізували свою практичну діяльність до тієї міри, що ідеологія включила в себе майже всі їх поступки. Ми звернули увагу на те, що Азовський рух використовує цілий спектр основних символічних інструментів, які ми розглянули у даній роботі.

Список посилань:

1. Сергеев С.А. Исследования экстремизма и радикализма в зарубежных и отечественных социальных науках : веб-сайт. URL: <https://kpfu.ru/docs/F110664239/Statya.Ekstremizm.radikalizm.sokr.bibliograf.pdf> (дата звернення 01.12.2019).

---

² Визначаючи на практиці (не)новизну об'єкту, ми розглядаємо його саме по відношенню до конкретних суспільних відносин чи структур, де рекрут є новою одиницею в угрупованні. У випадку дослідження (не)новизни символу, наприклад, ми звертаємо увагу не на історію того, чи роздавали номерки до появи «Азову» в інших суспільних структурах, тому що саме по собі присудження номерку, якщо воно навіть і було у минулому, все одно є лише знаком, а ось значення, яке закладають у цей процес може бути відмінним.

2. Добровольческие вооружённые формирования и радикальный национализм в послемайданной Украине (Андреас Умланд, 2016). Політична критика : веб-сайт. URL: <https://politykrytyka.org/2016/03/15/dobrovolcheskie-vooruzhyonnyeformirovaniya-i-radikalnyj-natsionalizm-ukraine> (дата звернення 01.12.2019).
3. Как создавался полк «Азов». Ukrlife : веб-сайт. URL: <http://www.ukrlife.tv/video/suspilstvo/kak-sozdavalsia-polk-azov> (дата звернення 02.12.2019).
4. Ultra-nationalist Ukrainian battalion gears up for more fighting. Reuters : веб-сайт. URL: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-azov/ultra-nationalist-ukrainian-battalion-gears-up-for-more-fighting-idUSKBN0ML0XJ20150325> (дата звернення 02.12.2019).
5. Полк (батальон) «Азов». Справка. Украина.ру : веб-сайт. URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20190316/1022995442.html> (дата звернення 02.12.2019).
6. «Правый сектор» сформирует «поезд дружбы» и не допустит раскола Украины. 112 Украина : веб-сайт. URL: <http://112.ua/politika/pravyu-sektor-sformiruet-poezd-druzhby-i-nedopustit-raskola-ukrainy-mosiychuk-26132.html> (дата звернення 02.12.2019).
7. В реальном бою все не так, как учили. Газета.ру : веб-сайт. URL: <https://www.gazeta.ru/social/2015/04/10/6633817.shtml> (дата звернення 02.12.2019).
8. Командир полку «Азов» Андрій Білецький: Ті, хто проливає кров за Україну, повинні мати свій голос у владі. УНІАН : веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/politics/994779-komandir-polku-azov-andriy-biletskiy-ti-hto-prolivae-krov-za-ukrajinu-povinni-mati-sviy-golos-u-vladi.html> (дата звернення 03.12.2019).
9. Питер Бергер, Томас Лукман: социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Аналитический портал «Гуманитарные технологии» : веб-сайт. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/4783> (дата звернення 03.12.2019).
10. Рекрут. AZOV military : веб-сайт. URL : <https://www.youtube.com/channel/UCc7wxcjvX5UxDZ4JZqJWH8A/videos> (дата звернення 01.12.2019).
11. Грамши А. Тюремные тетради. Электронная библиотека «Гражданское общество» : веб-сайт. URL: <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetradi.pdf> (дата звернення 17.11.2019).
12. Альтюссер Л. Идеология и идеологические аппараты государства. Неприкосновенный запас. 2011. № 3. URL: <https://magazines.gorky.media/nz/2011/3/ideologiya-i-ideologicheskie-apparaty-gosudarstva.html> (дата звернення 30.11.2019).

Хохаєв Владислав Русланович
*аспірант кафедри політології,
Запорізький національний університет*

ПРАКТИКА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОГО СВІТУ

Проблема залежності політичних партій від приватних донорів в Україні була актуальною протягом всього часу незалежності і до сьогодні. Практика державного фінансування, яка була застосована ще у другій половині ХХ ст. дала можливість партіям зменшити необхідність від третіх осіб. Таким чином приклад західних країн показав Україні вихід з-під тиску фінансово-промислових груп на політичну систему. В Україні також було введено систему державного фінансування. Однак за менш, ніж за 5 років свого існування вона зазнавала змін та критики. Крім того неодноразово піднімалось питання доцільності державного фінансування діяльності політичних партій в Україні за умов нестачі коштів на інші, більш важливі сфери життя.

Однак успіх державного фінансування в країнах західного світу актуалізує необхідність залучення державних коштів для фінансування політичних партій. Для того, аби сформувати оптимальну модель державного фінансування політичних партій слід більш детально дослідити практику фінансування партій з боку держави в країнах західного світу.

Державне фінансування політичних партій є нормальною демократичною практикою. Більше половини держав світу надають кошти на повсякденну діяльність своїх партій, третина відшкодовують витрати на проведення виборчих компаній (деякі держави роблять і те, й інше).

Основною метою державного фінансування політичних партій є запобігання встановленню залежності політичних партій від приватних донорів та гарантування рівності можливостей для усіх політичних партій. Воно має бути призначене для кожної партії, яка представлена в парламенті та може бути також поширене на політичні органи, що репрезентують важливу частину електорату та висувають кандидатів на виборах. Державне фінансування повинне, з одного боку, визначатися пропорційно до політичної підтримки, яку має партія, а, з іншого боку, надавати новим партіям можливість з'являтися на політичній арені та на чесних умовах конкурувати з партіями, які мають давні міцні позиції. Крім фінансової допомоги, держава може здійснювати непряму фінансову підтримку політичних партій на підставі закону, наприклад, шляхом покриття поштових витрат та оренди приміщень для зустрічей, підтримки партійних засобів масової інформації, молодіжних організацій та дослідницьких інститутів, а також, надаючи податкові пільги.

Першою європейською країною, яка започаткувала державне фінансування партій, була ФРН (Західна Німеччина), а починаючи з кінця 1980-х років державне фінансування партій стало майже невід'ємною складовою державного регулювання діяльності партій в європейських країнах, як у країнах

«старої Європи», так і в постсоціалістичних країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи.

3-поміж країн ЄС державне фінансування партій відсутнє лише в Італії й Мальті. У Мальті зараз тривають дебати щодо доцільності запровадження державного фінансування партій, а в Італії – навпаки, державне фінансування існувало, але було скасоване в 2015 р. Також державне фінансування партій відсутнє в Молдові, Білорусі та Швейцарії.

В інших країнах ЄС державне фінансування отримують або лише парламентські партії: Бельгія, Великобританія (фінансуються лише партії, що не входять до парламентської більшості), Кіпр, Нідерланди, Фінляндія, Хорватія, – або й позапарламентські партії.

Найбільш поширений критерій визначення розміру державного фінансування позапарламентським партіям – відсоток голосів виборців на попередніх виборах. Відсоток отриманих голосів, який дає право на державне фінансування, зазвичай нижчий за парламентський прохідний бар'єр: 1000 голосів виборців (<0,1 %) – у Данії; 0,5 % голосів виборців у Німеччині (або 1 % голосів, отриманих на виборах до ландтагу (парламенту федеральної землі); 1 % голосів, отриманих кандидатами від партії або блоку принаймні у 50 одномандатних виборчих округах (Франція); 1 % голосів виборців (Австрія, Болгарія, Естонія, Португалія, Словенія, Угорщина); 1,5 % – у Греції; 2 % (Ірландія, Латвія, Люксембург); 2,5 % (Швеція); 3 % (Литва, Польща, Словаччина, Чехія); Наявність мандатів у представницьких органах регіонального рівня (Іспанія, Румунія). Отримання представницьких мандатів або певного відсотку голосів на місцевих виборах також є, нарівні з певним відсотком на парламентських виборах, підставою для отримання партіями державного фінансування в Данії, Німеччині, Чехії, Швеції.

У Канаді система компенсації витрат політичних партій на виборах поширюється тільки на ті партії, які користуються певною підтримкою виборців. Така підтримка надається кандидатам, які мають загалом не менше ніж 2 % голосів виборців, які взяли участь у виборах, або 5 % голосів – у виборчих округах, в яких зареєстрована партія висунула своїх кандидатів. У такому випадку політична партія може розраховувати на покриття 50 % своїх витрат з виборів..

У США держава фінансує лише президентські вибори. Кожен партійний кандидат може отримати від держави під час праймеріз до 7,35 млн дол. (за умови, що він зуміє зібрати аналогічну суму у вигляді приватних пожертвувань і його загальні витрати на даному етапі не перевищать 14,7 млн дол.) та під часі основних виборів ще 29,5 млн дол. (це межа допустимих витрат).

На державні субсидії при президентських виборах можуть претендувати будь-які партії і навіть незалежні кандидати. Однак є серйозні застереження. Дві основні партії – республіканці і демократи – завжди отримують бюджетні кошти автоматично, авансом і порівну. Будь-яка «третя» партія може їх отримати лише за тієї умови, що вже брала участь у попередніх президентських виборах, зібравши при цьому не менше 5 % голосів; тільки пропорційно кількості зібраних

голосів (тобто значно менше, ніж основні партії), і тільки після виборів у вигляді компенсації понесених витрат.

Державне фінансування політичних партій є практикою переважно демократичних розвинених країн. Воно виділяється партіям на основі результатів виборів пропорційно до кількості отриманих голосів. Така закономірність характеризує політичну відкритість демократії як політичного режиму та готовність держав підтримувати конкуренцію серед політичних партій всередині політичної системи. На об'єм державного фінансування впливає рівень соціально-економічного розвитку країни, тип партійної системи та історичні особливості розвитку політичної системи.

Загалом, слід зазначити, що активне фінансування державного фінансування партій в країнах з розвинутою демократією показує свою ефективність підтримуючи стабільний розвиток політичної системи цих країн, що впливає на розвиток держав в цілому.

Чупіс Анастасія Дмитрівна
*аспірантка кафедри політології,
Запорізький національний університет*

КОНЦЕПЦІЯ МИРУ ТА ВІЙНИ У СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Щорічно 10 грудня, у міжнародний День прав людини (роковини смерті Альфреда Нобеля), в м. Осло, Норвезький Нобелівський комітет вручає премію миру. В 2019 році премія була вручена у 100-ий раз. За час її існування (з 1910 по 2019 роки) було нагороджено 131 лауреата, з них 90 чоловіків, 17 жінок та 24 організації [1].

11 жовтня 2019 року стало відомо, що серед 301 претендента на отримання премії Комітетом було обрано лауреата, ним став прем'єр-міністр Ефіопії Абій Ахмед Алі[2]. Номінацію було сформульовано таким чином: «за його зусилля щодо досягнення миру та міжнародного співробітництва, зокрема за рішучу ініціативу щодо врегулювання прикордонного конфлікту із сусідньою Еритреєю». 10 тисяч осіб стали жертвами збройний конфлікт між Ефіопією та Еритреєю, що тривав з 1998 року по 2000, і був завершений завдяки підписанню мирного договору 9 липня 2018 року в ході 2-денного саміту в столиці Еритреї м. Асмера[3].

За даними щорічного аналітичного звіту Інституту досліджень миру в Осло (PRIO), опублікованому у 2019 році, впродовж 2018 року в світі налічувалось 6 воєн, що відбувалися в 4-х країнах: Ємені, Сирії, Сомалі та Афганістані. За даними цього ж дослідження, станом на 2018 рік, в світі налічується 50 збройних конфліктів національного та міжнаціонального рівня [4].

Чим же взагалі є конфлікти, що відбуваються в 21 столітті, яку природу та форму вони мають, та чи усі озброєні конфлікти є війнами? Феномен війни та миру досліджується багато століть в різних площинах та представниками різних наукових течій. Платон, Аристотель, А. Августин, Ф. Аквінський, Г. Гегель,

К. Клаузевіц, Ф. Ніцше вважали війну «природним» явищем, невіддільним від людства. К. Клаузевіц першим обґрунтував концепцію, що війна є не просто продовженням політики держави, а продовженням політики засобами збройного насильства, яка стала невід'ємною частиною у визначенні явища війни. В 20 столітті ці дослідження оформилися в дві окремі наукові течії: іренологію – науку про мир та палемологію – науку, що досліджує війну та похідні від неї процеси.

Термін «мир» Кембриджський тлумачний словник трактує як «свобода від війни та насильства, особливо коли люди живуть і працюють разом щасливо без розбіжностей» [5]. Виходячи з визначення терміну «мир», можемо зробити висновок, що визначення «війна» та «мир» мають прямий діалектичний зв'язок, згідно з яким мир є результатом відсутності військового конфлікту, станом, що передує військовому конфлікту, або є результатом його вирішення.

За визначенням політологічного словника за редакцією М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка: «Війна – за своєю сутністю, це політичний феномен, продовження політики, яку здійснює іншими, ненасильницькими засобами, тобто є політикою в її екстремальному, агресивному бутті. У функціональному баченні, це збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами» [6].

Першою документованою війною є Перша Юдейська війна, що відбулась у 73 році нашої ери та була зафіксована у праці історика Йосипа Флавія. За його словами, в цій війні загинуло більше 1 мільйону осіб [7].

З часів стародавньої історії концепція війни змінювалась разом зі зміною у підходах ведення війни та з залученням новітніх на той час технологій. Так, сучасні дослідники поділяють війни на покоління, а саме, на: перше, що характеризувалось винаходом та початком застосування мушкетів та вогнепальної зброї, для якого характерна лінійна тактика. До війн другого покоління відносяться позиційні військові дії з використанням великокаліберної зброї, стрільбою з закритих позицій на великій відстані. Характерним прикладом цієї війни є Перша світова війна.

Третє покоління війн характеризується стрімким маневруванням та описується класиком американської військової справи Вільямом Ліндом на прикладі тактики бліцкригу часів Другої світової війни. У цьому поколінні війн задіяні не лише сухопутні війська, а й морські сили та військова авіація, що грають допоміжну роль у швидкості здійснення військових маневрів [8].

Кінець 20 століття, а саме 1950-1990 роки, ознаменувався становленням та зміцненням авторитету ООН на міжнародній арені, до ключових цілей якої увійшло питання боротьби з колоніалізмом та його повне викорінення. Так, на карті світу з'явилася ціла низка молодих держав в Південній Америці, на Близькому Сході та в Африці. Процес самовизначення народів та проголошення нових держав не завжди мав мирні риси, а часто супроводжувався військовими претензіями до сусідніх держав на основі історичних та етнічних причин.

Для воєн 20-го століття характерними рисами є: відхід від прямого військового протистояння держав; винахід ядерної зброї та перші страшні наслідки її використання; виснаження національних економік і, як результат,

зменшення витрат на війну; демографічні ями. Як результат всі ці явища Другої світової війни негативно позначилися на більшості країн, що прямо або опосередковано брали участь у ній. Саме в цей час відбувається трансформація природи війни. «Холодна війна» стає докорінно новим типом війни, що ведеться на наднаціональному рівні та стає загрозою не лише для існування декількох націй або десятка державних утворень, а для цілого світу, адже має в своєму арсеналі зброю масового знищення. Одночасно із завершенням Другої світової війни відбувається становлення міжнародного права, міжнародних організацій, місією яких є контроль та спостереження, а також підписання низки міжнародних договорів, що унеможливають використання біологічної, хімічної, ядерної зброї у процесі ведення військових дій, змушуючи переводити швидкі військові дії у довгий процес дипломатичного протистояння держав на міжнародній арені. Завершення холодної війни відзначилося становленням нового покоління війни – війни гібридної, або війни четвертого покоління, що характерна веденням війн в військових, інформаційних та дипломатичних площинах з використанням не лише військового потенціалу держав, а й терористичної діяльності, партизанських наступів, а також внутрішньої поляризації суспільства, шляхом пропаганди та дезінформації. Цей тип конфліктів характеризується асиметрією потенціалів держав, що є сторонами-учасницями конфлікту. Також часто в таких конфліктах за лаштунками лишається справжня сторона конфлікту, що фінансує та надає усіляку підтримку терористичним банд-формуванням.

Характерним прикладом гібридних війн початку 21-го ст. є конфлікти за прямої або опосередкованої участі Російської Федерації: Придністровський конфлікт в Молдові, Карабахський конфлікт між Armenією та Азербайджаном, Абхазький та Цхінвальський конфлікт, а згодом і Російсько-Грузинська війна, Чеченська війна, війна на сході України, Сирійський конфлікт.

Відсутність врахування етнічних, економічних та історичних процесів регіонів під час делімітації стало зброєю уповільненої дії, адже сформувало механізм для потенційних військових конфліктів. Першою миротворчою місією, яка була сформована задля подолання цих викликів стала місія ООН на Близькому Сході у 1948 році [9].

Наступною віхою в історії, що спровокувала потреби у введенні миротворців, стало падіння соціалістичного блоку і початок національного самовизначення колишніх соціалістичних республік, а також формування нових кордонів молодих демократичних республік, колишніх Югославії та СРСР. Миротворча операція в Косово розпочалася у 1999 році та триває по сьогоднішній день. З 2009 року відбувається зменшення чисельності контингентів миротворців, що присутні в регіоні, з подальшою демократизацією та становленням принципів верховенства права [10].

Україна може стати першою пострадянською країною, що залучить миротворчі місії для вирішення військового конфлікту з Росією та впровадження миру на тимчасово окупованих територіях. З 2015 року Україна веде дипломатичний діалог щодо реалізації цієї ідеї, проте фактично право на введення місії «блакитних шоломів» на територію проведення АТО/ООС

заблоковане правом «вето» РФ в Радбезі ООН. Загалом, станом на початок 2020 року у світі було проведено більше, ніж 70 миротворчих операцій, 13 з них є активними – за участі контингентів ООН, НАТО та спостерігачів ОБСЄ. Наразі миротворчі операції класифікуються за характером та етапом здійснення інтервенції: на операції по примушенню до миру, операції миробудівництва та операції по підтримці миру [11].

Підсумовуючи, зазначимо, що не всі військові конфлікти, що відбуваються у 21 столітті у світі, є війною у її класичному розумінні. Більше того, за оцінками футурологів найближчим часом через розвиток безпілотної техніки ми можемо стати свідками становлення нового покоління війн, в яких будуть задіяні дрони та технології віртуальної реальності. Тож концепція війни за історію людства докорінно змінилася і буде змінюватися й у майбутньому з розвитком науки та техніки, що й надалі робить її актуальною темою для досліджень політичної науки. Втім, концепція миру є незмінною у своїй константі і не зазнає впливу від трансформації концепції війни. Адже впродовж багатьох років «мир» залишається однією з 17 базових цілей сталого розвитку, що були проголошені ООН, та є головною запорукою не лише системи світової безпеки, а й існування всього людства.

Список посилань:

1. PRIZE WINNERS [Електронний ресурс] // <https://www.nobelpeaceprize.org/Prize-winners> – Назва з екрану.
2. 2019 ABIY AHMED ALI Ethiopia [Електронний ресурс] // <https://www.nobelpeaceprize.org/Prize-winners/Winners/2019> – Назва з екрану.
3. Ethiopia's Abiy and Eritrea's Afwerki declare end of war [Електронний ресурс] // <https://www.bbc.com/news/world-africa-44764597> – Назва з екрану.
4. Trends in Armed Conflict, 1946–2018 [Електронний ресурс] // <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Strand%20Rustad%20Urdal%20Nyg%20C3%A5rd%20Trends%20in%20Armed%20Conflict%20C%201946%20E2%80%932018%20Conflict%20Trends%203-2019.pdf> – Назва з екрану.
5. Peace [Електронний ресурс] // <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-russian/peace> – Назва з екрану.
6. Політологічний словник. За редакцією М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка [Електронний ресурс] // http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/kv_08.pdf – Назва з екрану.
7. Іудейська війна [Електронний ресурс] // <http://bibliograph.com.ua/iosif-flaviy/index.htm> – Назва з екрану.
8. The Changing Face of War: Into the Fourth Generation [Електронний ресурс] // <http://www.da-ic.org/5gen/2016/07/27/william-s-lind-colonel-keith-nightengale-usa-captain-john-f-schmitt-usmc-colonel-joseph-w-sutton-usa-and-lieutenant-colonel-gary-i-wilson-usmcr-the-changing-face-of-war-into-t/> – Назва з екрану.
9. United Nations Peacekeeping OUR HISTORY [Електронний ресурс] // <https://peacekeeping.un.org/en/our-history> – Назва з екрану.

10. United Nations Peacekeeping UNMIK FACT SHEET UNITED NATIONS INTERIM ADMINISTRATION MISSION IN KOSOVO [Электронный ресурс] // <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmik> – Назва з екрану.
11. United Nations Peacekeeping WHAT IS PEACEKEEPING [Электронный ресурс] // <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping> – Назва з екрану.